

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞL-YL—2010-0010

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ALGILANMASI VE ÖNLEME ÇABALARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ

Aydın İli Örneği

HAZIRLAYAN
Feden AKKOÇ

TEZ DANIŐMANI
Doç Dr. Sezgin DEMİR

AYDIN-2010

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞL-YL-2010-0010**

**KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ALGILANMASI VE ÖNLEME
ÇABALARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ**

Aydın İli Örneği

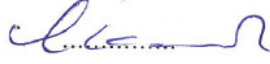

**HAZIRLAYAN
Feden AKKOÇ**

**TEZ DANIŐMANI
Doç. Dr. Sezgin DEMİR**

AYDIN-2010

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi Feden AKKOÇ, 15.10.2010 günü yapılan tez savunma sınavında “Kayıtdışı Ekonominin Algılanması ve Önleme Çabaları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Aydın İli Örneği” adlı tezini savunmuş, tez aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

<u>UNVANI-ADI VE SOYADI :</u>	<u>KURUMU :</u>	<u>İMZASI</u>
Doç.Dr. Sezgin DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd.Doç.Dr. Hafize MEDER ÇAKIR	Pamukkale Üniversitesi	
Yrd.Doç.Dr. Yusuf KADERLİ	Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nun
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç.Dr. Ümit TATLİCAN
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Feden AKKOÇ

İmza :

FEDEN AKKOÇ

**Kayıt Dışı Ekonominin Algılanması ile Önleme Çabaları Arasındaki
İlişkinin Belirlenmesi: Aydın ili Örneği**

ÖZET

Kayıt dışı ekonomi sorunu, bir ekonomide, faaliyetlerin devletin ve vergi idaresinin bilgisi dışında bırakılarak ölçülemez olmasından dolayı milli gelir tutarı içerisinde yer almaması olarak tanımlanmaktadır. Bu sorun, ülkemizde uzun yıllardır varlığını sürdürmekte olup vergi maliyetinin yüksekliği, toplumsal vergi ahlâkının yerleşmemiş olması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ülke ekonomilerini olumsuz etkileyen bu sorun ancak tüm kesimlerin birlikteliği ile aşılabilecek bir sorundur. Kayıt dışı ekonomi mücadele de öncelikle mükellefleri kayıt dışılığa yönlendiren nedenlerin belirlenmesi ve buna uygun önleyici politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu çalışmada, kayıt dışı ekonominin neden ve sonuçları ele alınarak ekonomiye olumlu ve olumsuz etkileri ile kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik gelir idaresi, Türk Vergi Mevzuatı ve e-devlet kapsamında alınabilecek önlemlere yer verilmiştir. Çalışmanın uygulama aşamasında ise, kayıt dışı ekonominin muhasebe meslek mensupları, vergi denetmenleri ve işletme yöneticileri tarafından algılanışını ve önleme çabalarını ölçmeye yönelik anket çalışması uygulanmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Kayıt dışı ekonomi, vergi maliyeti, vergi ahlâkı, Gelir İdaresi, Türk Vergi Mevzuatı, milli gelir, e-devlet.

FEDEN AKKOÇ

**The Perception And The İntention For Determining The Relationship
With Prevention Efforts Of The Unrecorded Economy: The Example Of
Aydın**

ABSTRACT

The problem unrecorded economy, can be described as activities that is out of government knowledge and not included in the sum of the national revenues. This problem has existed for a long time and the high cost of tax, not having enough moral behaviour and inadequate audit is due to various reasons such as survival. First of all, fighting unrecorded economy, reasons for leading individuals to unregistered income should be determined and suitable preventional policies must be applied. In this study, causes and effects and positive and negative impacts of the unrecorded economy has been discussed. Additionally, under the practices of Revenue Administration, Turkish Tax Law and e-government to prevent unrecorded economy have taken place in this study. In practice section, the survey was applied to the accountants, tax controllers and business managers to understand their perception and to measure the prevention efforts of the Unrecorded Economy.

KEYWORDS

Unrecorded Economy, tax cost, tax morals, Revenue Administration, Turkish Tax Law, national revenue, e-government.

ÖNSÖZ

Vergi kaçırma veya vergiden kaçınma güdüsü ile vergi idaresinin bilgisi dışında bırakılmış faaliyetler bütünü olarak tanımlanan kayıt dışı ekonomi konusu ile ilgili sorunlar, Türkiye’de uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir. Kayıt dışı ekonomi, az gelişmiş ülkelerin olduğu kadar gelişmiş ülkelerin de önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdam, gibi temel göstergelerin kayıt dışılık nedeniyle doğru olarak belirlenememesine, kaynakların yanlış yönlendirilmesine ve istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin nedenlerini, sonuçlarını, Türkiye’deki düzeyini ve alınabilecek önlemleri araştırmaya yönelik hazırlanmış olan bu çalışmada, kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik önerilere de yer verilmiştir.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Sezgin DEMİR’e, Okutman Durmuş SEZER’e, anket çalışmamdaki yardımlarından dolayı Yrd. Doç Dr. Adem ÇATALOĞLU hocama, iş tecrübesiyle çalışmama katkılarından dolayı SMMM Asım ÇETİN’e ve tüm eğitim-öğrenim hayatım süresince benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme sonsuz teşekkürler eder, çalışmamın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
EKLER LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER ve ÇİZELGELER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAYIT DIŞI EKONOMİNİN UNSURLARI VE NEDENLERİ	3
1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN UNSURLARI.....	4
1.1.1. Yeraltı Ekonomisi.....	4
1.1.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi	6
1.1.2.1. Gelirleri Yasal Olarak Kayıt Dışı Kalan Mükellefler	6
1.1.2.2. Gelirleri Yasalara Aykırı Olarak Kayıt Dışı Kalan Mükellefler...	7
1.1.3. Hiç Kayıtlara Girmeyen Ekonomi.....	9
1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ.....	10
1.2.1. Ekonomik Nedenler.....	10
1.2.1.1. Milli Gelirin Adaletsiz Dağılımı.....	10
1.2.1.2. Ekonomik İstikrarsızlık ve Gelişmişlik Düzeyi.....	11
1.2.1.3. Devlet Müdahaleleri.....	12
1.2.1.4. Yüksek Enflasyon.....	13
1.2.1.5. Üretim Maliyetlerini Azaltma Amacı.....	14
1.2.1.6. İstihdam ve İşsizlik.....	14
1.2.1.6.1. Yasadışı Göç ve Yabancı Kaçak İşçilik.....	19
1.2.2. Mali Nedenler.....	20
1.2.2.1. Vergi Oranlarının Yüksekliği ve Vergiye Karşı Direnç.....	20
1.2.2.2. Muhasebecilerin ve Mali Müşavirlerin Yetkilerinin sınırlılığı.....	22
1.2.2.3. Gelir İdaresi ve Denetimden Kaynaklanan Nedenler.....	24
1.2.3. Siyasal Nedenler.....	25
1.2.4. Sosyal Nedenler.....	26
1.2.4.1. Eğitim Düzeyi.....	28
1.2.4.2. Gelir Düzeyi.....	28
1.2.4.3. Vergi Ahlakı.....	29
1.2.4.4. Devlet Harcamaları İle İlgili Algılayış.....	30
1.2.5. Hukuki Nedenler.....	31
1.2.5.1. Vergi Yasalarının Basit ve Açık Olmaması, Sık Sık Değişikliğe Uğraması.....	31
1.2.5.2. Vergi Yasalarında Yer Alan Çeşitli İstisna ve Muafiyetler.....	32
1.2.5.3. Gelir İdaresinin Etkinsizliği.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ETKİLERİ VE BELİRLEME YÖNTEMLERİ

2.1. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ETKİLERİ.....	34
2.1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri.....	34
2.1.1.1. Ekonomiyi Canlandırarak Ekonomik Büyüme Sağlaması.....	34
2.1.1.2. İstihdamı Artırması.....	35
2.1.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri.....	36
2.1.2.1. Vergi Gelirlerini Azaltması.....	36
2.1.2.2. Vergi Yükünün Adaletsiz Dağılmasına Neden olması.....	40
2.1.2.3. Çocuk istismarına neden olması.....	40
2.1.2.4. Haksız Rekabete Neden Olması.....	41
2.1.2.5. Devlete Olan Güvenin Sarsılması.....	42
2.1.2.6. Göç ve Kentsel Dönüşüm Süreci.....	43
2.1.2.7. İstatistiki Bilgilerde Hatalar Oluşması.....	43
2.1.3. Kayıt Dışı Ekonominin İşletmelere Olan Etkisi.....	44
2.1.4. Kayıt Dışılık ve Vergi İlişkisi.....	49
2.1.5. Kayıt Dışı Ekonomiyi Kayda Almada Muhasebenin Rolü.....	53
2.2. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ BELİRLEME YÖNTEMLERİ.....	54
2.2.1. Doğrudan Ölçüm Yöntemleri.....	54
2.2.1.1. Anket Yöntemi.....	54
2.2.1.2. Karma Yöntem.....	55
2.2.2. Dolaylı Ölçüm Yöntemleri.....	56
2.2.2.1. GSMH Yaklaşımı.....	56
2.2.2.2. Vergi İncelemeleri Yoluyla Ölçüm Yaklaşımı.....	57
2.2.2.3. İstihdam Yaklaşımı.....	58
2.2.2.4. Parasalcı Yaklaşım.....	59
2.2.2.4.1. Sabit Oran Yaklaşımı.....	59
2.2.2.4.2. İşlem Hacmi Yaklaşımı.....	61
2.2.2.4.3. Ekonometrik Yaklaşım.....	61
2.2.2.5. Üretim Giderlerini Esas Alan Yaklaşım.....	62
2.2.2.6. Çoklu Sebep Çoklu Göstergeleri (MIMIC) Yöntemi.....	62
2.3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN BOYUTU.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ALINABİLECEK TEDBİRLER 68

3.1. TÜRK VERGİ MEVZUATINA GÖRE ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	68
3.1.1. Toplumsal Vergi Ahlâkı Bilincinin Oluşturulması	68
3.1.2. Vergi Tabanının Genişletilmesi ve Vergi Oranlarının Olabildiğince Aşağıya Çekilmesi.....	69
3.1.3. Etkin Bir Vergi Denetim Sisteminin Oluşturulması ve Vergi Denetim Elemanlarına Yükümlülüklerinin Benimsetilmesi	70

.....	
3.1.4. Vergi Maliyetlerinin Düşürülmesi.....	72
3.1.5. Vergisel Cezaların Yaptırım Gücünün Arttırılması ve Cezaların Daha Etkin İşler Bir Hale Getirilmesi.....	72
3.1.6. Vergi Affı Uygulamalarının Etkin Çalışması.....	74
3.1.7. Yasal Düzenlemelerin Gözden Geçirilmesi.....	75
3.1.8. T.C. Kimlik Numarası Uygulamasının Etkin Hale Getirilmesi ve IBAN...	80
3.1.9. Alınan İhbarların Değerlendirilmesinin Sağlanması ve İhbar ikramiyesinin Uygulanması.....	82
3.2. İDARİ OLARAK ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	84
3.2.1. Gelir İdaresinin Etkinliğinin Arttırılması Konusunda Alınabilecek Önlemler.....	84
3.3. TÜRKİYE'DE E- DEVLET UYGULAMASI.....	85
3.3.1. Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projesi.....	87
3.3.1.1. VEDOP –I Projesi.....	88
3.3.1.2. VEDOP-II Projesi.....	88
3.3.1.3. VEDOP-III Projesi.....	89
3.3.2. E-Belge, E-Beyanname, E- Fatura, E-Denetim Uygulamalarının Yaygınlaştırılması.....	89
3.4. SERBEST MUHASEBECİ, SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİR VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER AÇISINDAN ALINMIŞ VE ALINABİLECEK OLAN ÖNLEMLER.....	93
3.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN AZALTILMASINA İLİŞKİN BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	95
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
KAYIT DIŞI EKONOMİYE BAKIŞ AÇISINI VE ÖNLEME ÇABALARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK AYDIN İLİ UYGULAMASI	101
4.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	101
4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	101
4.3. ANALİZ SONUÇLARININ TABLOLAŞTIRILMASI VE YORUMU.....	102
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
KAYNAKÇA.....	143
EK-1.....	152

EKLER LİSTESİ

EK- 1: Anket Formu.....	152
--------------------------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Kayıt dışı ekonomi ile verimlilik ilişkisi.....	48
Şekil 4.1: ‘Cinsiyetiniz’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	112
Şekil 4.2: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Yaşınız’ sorularına verilen cevaplar.....	112
Şekil 4.3: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Öğrenim durumunuz’ sorularına verilen cevaplar.....	114
Şekil 4.4: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır’ sorularına verilen cevaplar.....	115
Şekil 4.5: ‘Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	116
Şekil 4.6: ‘Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	117
Şekil 4.7: ‘Yüksek KDV oranları belgesiz (faturasız) alışverişi özendirmekte ve kayıt dışı işlemleri arttırmaktadır’ sorusuna verilen cevaplar.....	118
Şekil 4.8: ‘Basit usulde defter tutmak’ ile ‘Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır’ sorularına verilen cevaplar.....	121
Şekil 4.9: ‘Mesleğiniz’ ile ‘İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler’ sorularına verilen cevaplar.....	122
Şekil 4.10: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Vergi affı uygulaması, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirememelerine neden olmaktadır’ sorularına verilen cevaplar.....	123
Şekil 4.11: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtmaktadır’ sorularına verilen cevaplar.....	124
Şekil 4.12: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde toplumsal vergi ahlâkı bilinci önemlidir’ sorularına verilen cevaplar.....	125
Şekil 4.13: Kayıt dışının azaltılmasında alınan ihbarların değerlendirilmesi önemlidir ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	126
Şekil 4.14: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde internet vergi	

dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir' sorularına verilen cevaplar.....	127
Şekil 4.15: 'Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir' sorularına verilen cevaplar.....	128
Şekil 4.16: 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir' sorularına verilen cevaplar.....	131
Şekil 4.17: 'Kayıt dışı ekonomide siyasi irade önemlidir' sorusuna verilen cevaplar.....	132

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1: Kriz döneminde OECD üyesi bazı ülkelerde işsizlik haddi gelişmeleri (İşgücünün Yüzdesi Olarak).....	16
Çizelge 1.2: Asgari ücretin net tutarının ve işçinin işverene olan maliyetinin hesaplanması.....	18
Çizelge 1.3: Mükelleflerin vergisel davranış biçimlerini etkileyen bağımsız faktörler.....	27
Çizelge 1.4: 2008-2010 Yıllarına ilişkin tüm vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilat tutarları ile tahsilat oranları.....	33
Çizelge 2.1: 2008-2009 Yıllarına ilişkin mükellef sayılarının karşılaştırması (Kişi).....	38
Çizelge 2.2: 2009 Yılı Kasım ayı itibariyle vergi türlerine ilişkin gelir gerçekleştirmelerinin 2008 Yılı Kasım ayına göre değerlendirilmesi (Yüzdesel Olarak).....	39
Çizelge 2.3: İşletmelerin Bazı yükümlülüklerle uymamaları durumunda ödeyecekleri idari para cezası tutarları.....	47
Çizelge 2.4: Vergi Denetim Kadrolarının Doluluk Oranları.....	52
Çizelge 2.5: Milli gelirin üretim, harcamalar ve gelir yoluyla hesaplanması.....	57
Çizelge 2.6: 2008 ve 2009 Yılları için işgücünün toplam nüfusa oranı ve istihdamın toplam nüfusa oranının hesaplanması.....	58
Çizelge 2.7: Sabit oran yaklaşımına göre kayıt dışı ekonominin hesaplanması.....	59
Çizelge 2.8: Banka ve kredi kartı ile gerçekleştirilen işlemler.....	60
Çizelge 2.9: 1999-2000 Döneminde Afrika Ülkeleri arasında kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke.....	63
Çizelge 2.10: 1999-2000 Döneminde Asya Ülkelerinde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke.....	64
Çizelge 2.11: 1999-2000 Döneminde gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke.....	64
Çizelge 2.12: Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile ilgili tahminler.....	66
Çizelge 2.13: Kayıt dışı ekonomi tahmin sonuçları input-output yöntemi.....	67
Çizelge 3.1: 2005-2009 Yıllarına ilişkin vergi denetim sonuçları ve kesilen usulsüzlük cezası tutarları.....	71
Çizelge 3.2 Vergi kaçakçılığı suçunun eski ve yeni düzenlenmeye göre karşılaştırılması (359. maddenin a fıkrasına göre).....	76

Çizelge 3.3: Vergi kaçakçılığı suçunun eski ve yeni düzenlenmeye göre karşılaştırılması (359. maddenin b fıkrasına göre).....	77
Çizelge 3.4: Vergi cezaları üzerinden ödenecek ihbar ikramiyesi tutarları.....	82
Çizelge 3.5: Elektronik beyanname gönderme talep formu ve taahhütnamesi.....	91
Çizelge 3.6: Kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisinin amaç ve hedefleri çizelgesi.....	97
Çizelge 4.1: KMO ve Bartlett's Testi.....	102
Çizelge 4.2: Toplam Varyansın Açıklayıcılığı Tablosu.....	103
Çizelge 4.3: Her bir yanıt değişkeninin belirlenen 10 faktör tarafından açıklanan varyans düzeyleri tablosu.....	105
Çizelge 4.4: Faktörlerin Rotasyon Analizi.....	106
Çizelge 4.5: Korelasyon Matrisi.....	111
Çizelge 4.6: Kaç yıldır şu anda bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar.....	113
Çizelge 4.7: 'Aylık toplam geliriniz' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar.....	113
Çizelge 4.8: 'Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını artırır' önermesine verilen cevaplar.....	116
Çizelge 4.9: Vergi oranlarında yapılacak indirimler vergi ödemeyi teşvik etmektedir' önermesine verilen cevaplar.....	117
Çizelge 4.10: 'İthalatın artması, yurt içi üreticilerin rekabet gücünün azaltmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır' önermesine verilen cevaplar	118
Çizelge 4.11: 'Vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışını arttırmaktadır' önermesine Verilen cevaplar.....	119
Çizelge 4.12: 'Muhasebecilerin yetkilerinin artırılması kayıt dışını azaltmaktadır' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar.....	120
Çizelge 4.13: 'Basit usulde defter tutmak kayıt dışı ekonomiyi arttırmaktadır' önermesine verilen cevaplar.....	120
Çizelge 4.14: 'Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır' önermesine verilen cevaplar.....	123
Çizelge 4.15: 'Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir' önermesine verilen cevaplar.....	125

Çizelge 4.16: ‘Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	128
Çizelge 4.17: ‘Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	129
Çizelge 4.18: ‘Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	129
Çizelge 4.19: ‘Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	130
Çizelge 4.20: ‘Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	130
Çizelge 4.21: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar.....	132
Çizelge 4.22: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir’ ile ‘Öğrenim durumunuz’ sorularına verilen cevaplar.....	133
Çizelge 4.23: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımlar önemlidir’ önermesine verilen cevaplar.....	133
Çizelge 4.24: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	134
Çizelge 4.25: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	135
Çizelge 4.26: ‘Kaç yıldır şu anda bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız’ ile ‘Basit usulde defter tutmak kayıt dışını arttırmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	136
Çizelge 4.27: ‘Aylık Toplam Geliriniz’ ile ‘Vergi Yükünün Ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	136
Çizelge 4.28: ‘Öğrenim durumunuz’ ile Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	137
Çizelge 4.29: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	137
Çizelge 4.30: ‘Öğrenim durumu’ ile ‘Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi.....	138

KISALTMALAR LİSTESİ

BSMMMMO	: Bursa Serbest Muhasebe Mali Müşavirler Odası
BSMV	: Bankalar ve Sigorta Muameleleri Vergisi
CSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
MEBSİS	: Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik Yönetim Bilişim Sistemi
EBTİS	: Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Projesi
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GİMDER	: Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GV	: Gelir Vergisi
İLEMOD	: İl Envanteri Modernizasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
KADİM	: Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi
KEPD	: Kayıtlı ekonomik faaliyetlerin parasal değeri
KDEPD	: Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin parasal değeri
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük Orta Büyük İşletmeler
MB	: Maliye Bakanlığı
MBS	: Mevzuat Bilgi Sistemi
MERNİS	: Merkezi Nüfus İşleri Sistemi
MIMIC	: Çoklu Sebep Çoklu Göstergeleri
OECD	: Ekonomi işbirliği ve organizasyonu (Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
POLNET	: Polis Ağı Oluşturma
QBF	: Kayıtlı ekonomi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki büyüklük farkı
REGA	: Resmi Gazete Bilgi Sistemi
SES	: Sağlık Enformasyon Sistemi

SM	: Serbest Muhasebeci
SMMMO	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
TAKBİS	: Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi Projesi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali müşavirler Odaları Birliği
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
VEDOP	: Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi
VUK	: Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal, hukuksal ve bunun gibi daha birçok alanda iyileştirmelere ihtiyaçları olduğu aşikârdır. Bu ihtiyaçlardan birisi de devletlerin finansman ihtiyaçlarının önemli bir kısmını oluşturan ve bir anlamda devletin otoritesini de ifade eden vergilerin toplanabilmesidir. Devletler toplum içerisinde vergilerin eksiksiz toplanabilmesi için vergi afları, muafiyetler, usulsüzlük cezaları, ihbar ikramiyeleri ve daha birçok uygulamaya başvurursa dahi, bireyler gerek bireysel tasarruflarını korumak gerekse sürü psikolojisi nedeniyle gelirlerinin bir kısmını veya tamamını beyan etmeyerek vergi borcunu eksik yerine getirmekte veya hiç yerine getirmemektedir. Bu ve buna benzer çeşitli nedenlerle gelirlerini devletten gizleyen bireylerin oluşturduğu ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler şekline tanımlanan ekonomiye kayıt dışı ekonomi denmektedir. Ekonomimizi olumsuz yönde etkileyen kayıt dışı ekonomi sorunu, son yıllarda gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar, gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunları arasında gösterilmektedir. Gelirin adaletsiz dağılımı, yüksek enflasyon, yüksek oranlı vergileme, köyden kente yaşanan göçler ve bunun sonucunda ortaya çıkan çarpık kentleşme ve işsizliğin beslediği kayıt dışı ekonomi, müdahale edilmemesi durumunda bütün ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilecek büyük bir tehdit olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Dünyada, özellikle belge düzeninin yeterince gelişmemiş, kişi başına düşen gelirin az ve gelişmişliğin düşük olduğu ülkelerde, kayıt dışı ekonominin toplam ekonomi içerisindeki payı oldukça fazladır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla toplumun her kesiminin katıldığı planlı ve etkin çalışmalar yürütülmelidir. Ülke ekonomilerini olumsuz etkileyen bu sorun, ancak tüm kesimlerin birlikteliği ile aşılabilecek bir sorundur. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede öncelikle mükellefleri kayıt dışılığa yönlendiren nedenlerin belirlenmesi ve buna uygun önleyici politikaların uygulanması gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonominin az sayıdaki olumlu etkilerinin yanı sıra, ekonomi üzerinde bir çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bunlar: Milli gelir, istihdam gibi ekonomik göstergelerin tam olarak tespit edilememesi, yatırımların etkin bir biçimde değerlendirilememesi, çalışanların güvencesiz kalması, vergi gelirlerinin azalması, kamu harcamalarının yeterince finanse edilememesi, çocuk işçilerin sayısında artış gözlenmesi, vergi yükünün adaletsiz dağılımı ve haksız rekabetin artması gibi etkilerdir. Bunların yanı sıra, olumsuz etkilerinin

yanında kayıt dışı ekonominin, ekonomik büyümeyi sağlaması, istihdamı arttırması, ekonomiyi canlandırması gibi olumlu etkileri de bulunmaktadır

Bu çalışmanın amacı, kayıt dışı ekonominin nedenlerini, sonuçlarını, Türkiye’ deki boyutunu ele alıp değerlendirerek kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı çözüm önerilerini sunmak ve kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik uygulamaların neler olabileceğini ele alarak, bu uygulamaların gelecekte hayata geçirilebilmesinde aydınlatıcı bilgiler sağlamaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, kayıt dışı ekonomi kavramı, nedenleri, etkileri, yoğun olarak görüldüğü iş kolları, kayıt dışı ekonominin ölçülmesi ve Türkiye’ deki boyutu üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kayıt dışı ekonominin azaltılmasına ve önlenmesine yönelik idari ve Türk Vergi Mevzuatına göre alınabilecek önlemler üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Aydın ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarına, vergi denetmenlerine ve işletme yöneticilerine uygulanan anket çalışmasının sonuçlarına dayanarak kayıt dışı ekonominin oluşum nedenleri, toplumun kayıt dışı ekonomiye bakış açısı ve kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda yapılabilecek uygulamalar frekans tabloları, pay grafikleri, çapraz tablolar ve korelasyon analizi kullanılarak yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN UNSURLARI VE NEDENLERİ

Günümüz ekonomilerinin en önemli sorunlarından birisini teşkil eden kayıt dışı ekonomi kavramı, nedenleri, sonuçları, işleyiŐi bakımından karmaşık ve değişik faaliyetleri kapsayan bir yapıya sahip olduğundan literatürde bu kavram ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Şu Şekilde sıralamak mümkündür:

En basit tanımıyla Taşdelen'e göre (2004: 143) kayıt dışı ekonomi kavramı, "ekonomiyi düzenleyen hukuk kurallarına aykırı olarak hiç veya gerektiği Şekilde belgeye bağlanmamıŐ ve defterlere kaydedilmemiŐ işlemler" olarak tanımlanmaktadır.

Yetim'e göre (1999: 3-4) en genel anlamıyla kayıt dışı ekonomi, "milli gelir hesaplamada kullanılan istatistiki yöntemlere göre tahmin edilemeyen, gelir yaratıcı, mevcut tekniklerle ölçülemeyen, beyan edilmemiş, resmi istatistiklere girmeyen veya eksik yansıtılmıŐ, yasal ve yasal olmayan faaliyetlerdir" Şeklinde tanımlanmaktadır.

Bütün bu tanımlamalarda yer alan ortak noktalar ele alınarak kayıt dışı ekonomiyi, ekonomi içerisinde fiilen gerçekleştirilmesine rağmen, gerekli kayıtların tutulmamasından dolayı kamunun bilgisi dışında gerçekleştirilen, dolayısıyla elde edilen gelir üzerinden vergilendirilemeyen ve denetlenemeyen ekonomik faaliyetler olarak tanımlamak da mümkündür.

Literatürde kayıt dışı ekonomi kavramı yerine; gizli ekonomi, düzensiz ekonomi, paralel ekonomi, faturasız ekonomi, görünmez ekonomi, gölge ekonomi, kayıp ekonomi gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Dinçer, 2007; Sarılı, 2002).

Kayıtlı ekonomi ve kayıtlı olmayan ekonomi arasındaki temel fark, kayıtlı ekonomik faaliyetlerin GSMH hesaplarında yer almasına karşın, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin GSMH hesaplarında göz önüne alınmayarak bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin ölçülemez ve vergilendirilemez olmasıdır. Kayıtlı ekonomi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki büyüklük farkını (QBF) ortaya koyabilmek için kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin parasal değerinin (KDEPD), kayıtlı ekonomik faaliyetlerin parasal değerine (KEPD) oranı esas alınmaktadır. Bu ifadeyi Şu Şekilde formülleŐtirmek mümkündür (Dinçer, 2007; Katkat, 2007).

$$QBF = \frac{KDEPD}{KEPD}$$

Bu oranın yüksek çıkması bir ekonomi içerisinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıtlı ekonomik faaliyetler karşısında ağırlıkta olduğunu ortaya koyarken, oranın düşük çıkması ise ekonomi içerisinde kayıtlı ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı ekonomik faaliyetlere göre daha ağırlıkta olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN UNSURLARI

Kayıt dışı ekonomi kapsamında yer alan unsurlar, gelir elde edenler açısından üç grupta toplanmaktadır. Bunlar:

- Yeraltı ekonomisi,
- Yarı kayıtlı ekonomi,
- Hiç kayıtlara girmeyen ekonomidir.

1.1.1. Yeraltı Ekonomisi

Yeraltı ekonomisi, toplumun zararlı ve ahlâk dışı olarak nitelendirdiği, üretiminin, dağıtımının ve tüketiminin kanunen yasaklandığı faaliyetleri kapsamaktadır. Yeraltı ekonomisi, ekonomik faaliyetlerden bir kısmının, dolayısıyla da vergilendirilebilir kaynakların çeşitli sebeplerle yeraltına kayması anlamına gelmekte ve bu işlem neticesinde de karapara elde edilmektedir. Günümüzde karapara ve kayıt dışı ekonomi kavramları farklı anlamlar içermelerine rağmen birbirleriyle özdeşleştirilmektedirler. Bu kavramlar arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için öncelikle tanımlarının ortaya konulması gerekmektedir. Karapara en geniş tanımıyla, yasadışı faaliyetlerden (yolsuzluk, sahtecilik, kaçakçılık, uyuşturucu vb.) elde edilen her türlü kazançtır. Kayıt dışı ekonomi ise, ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik olayların (alım-satım) devletten ve işletme ile ilgili diğer kişilerden (ortaklardan, alacaklılardan, kazanca katılan işçilerden vb.) tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır. Daha çok kamu düzenini ilgilendiren ve devletin güvenlik güçlerinin uğraş alanı içinde olan, uyuşturucu ticareti, dolandırıcılık, silah kaçakçılığı, kıymetli maden ve tarihi eser kaçakçılığı, organ ve insan ticareti, sahte pasaport

ve vize ticareti, çek-senet tahsili, tefecilik, rüşvet gibi yapılmasına yasalarca izin verilmeyen faaliyetler yer altı ekonomisi kapsamında ele alınmaktadır (Altuğ, 1996).

Bu tanımlamalar doğrultusunda kayıt dışı ekonomi ile karapara arasındaki farklılıklar şu şekilde sıralanabilir (Başak, 1998):

- Kayıt dışı ekonomi ile karapara arasındaki en önemli fark, elde edilmiş biçimlerindedir. Kayıt dışı ekonomik değerler yasal faaliyetler sonucu elde edilirken, karapara yasadışı faaliyetler sonucunda elde edilmektedir.
- Kaynaklarını kayıt dışı tutmak isteyenlerin temel amacı; elde edilen kaynaklardan ödenmesi gereken vergi ve diğer yasal kesintilerden kurtulmak olmasına rağmen, karapara elde edenlerin temel amacı; yasa dışı yollardan elde ettikleri kaynaklarını yasal yollardan elde edilmiş gibi göstererek ekonomik sisteme entegre etmektir.
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadele devletlerin kendi bünyelerinde yer aldığı halde, karapara ile mücadele uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.
- Kayıt dışı ekonomi bireysel faaliyetler kapsamında yer almasına rağmen, karapara örgütlü faaliyetler kapsamında yer almaktadır.
- Kayıt dışı ekonominin engellenmesinden vergi daireleri sorumlu iken, karaparanın engellenmesinden iç ve dış güvenlik birimleri sorumludurlar.
- Kayıt dışı ekonomi ile elde edilen değerler milli gelir hesaplarına dahil edilirken, karapara elde etmek amacı ile yürütülen faaliyetler neticesinde elde edilen değerler milli gelir hesaplarına dahil edilmemektedirler.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespit edilmesi halinde ilgililer sadece vergi cezaları ile cezalandırılırken, yasa dışı faaliyetlerin tespiti halinde ilgililer vergi cezalarından ayrı olarak ilgili kanunlardaki hapis ve para cezaları ile de cezalandırılmaktadırlar. Diğer bir açıdan bakıldığında, bu ekonomi içerisinde yürütülen faaliyetler ülkelere ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedirler. Şöyle ki, İçki tüketimi, kumar ve talih oyunları kimi

ülkelerde suç kapsamında değerlendirilir ve milli gelir hesaplarına dahil edilmezlerken, kimi ülkelerde ise, suç kapsamında değerlendirilmemekte ve milli gelir hesaplarına dahil edilmektedirler. Buna en yakın örnek olarak bir süre önce suç kabul edilmeden gelir hesaplarına dahil edilen kumarhane gelirlerinin, getirilen yeni düzenlemeler ile suç kapsamında değerlendirilmesi verilebilir. Bu faaliyetler neticesinde elde edilen gelirin yasal bir kazanç görünümü içerisinde sokulması çabasına da kara paranın aklanması denilmektedir (Yetim, 1999; Sarılı, 2002; Çomaklı, 2007).

Üretimi dağıtımı kanunen yasaklanmış mal ve hizmetlerin devletten gizli olarak gerçekleştirilmesi neticesinde oluşan yeraltı ekonomisi kapsamında güdülen amaç bu tür faaliyetlerin ekonomi içerisindeki kaydının tutulmasını sağlamak yerine bu faaliyetlerin ülke içerisinde gerçekleştirilmesini önlenmeye çalışmak olmalıdır.

1.1.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin bir kısmı kanunen yasaklanmış ekonomik faaliyetler kapsamında olduğu halde, bir kısmı ise yasaklanmamış ekonomik faaliyetlerin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle, istisna ve muafiyetler gibi yasal bazı düzenlemeler ile bilinçli olarak kayıtlara geçirilmemesi, dolayısıyla vergilendirilmemeleri şeklinde ortaya çıkmaktadırlar. Dolayısıyla, yasaklanmamış ekonomik faaliyetler neticesinde ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçağı da üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu nedenle, kayıt dışı ekonominin incelenmesi kapsamında, gelirleri yasal olarak kayıt dışı kalan mükellefler ile gelirleri yasalara aykırı olarak kayıt dışı kalan mükellefler üzerinde de durulmaktadır (Altuğ, 1996; Selman, 2007).

Yarı kayıtlı ekonominin kayıt dışı ekonomiyi büyük ölçüde etkilemesinin önüne geçebilmek amacıyla bir ekonomide gerekmedikçe muafiyet ve istisnalara başvurulmamalıdır. Muafiyet ve istisnaların geniş bir kapsamda ele alınması bireyleri toplumda uyulması gereken diğer kurallarda da esnekliğe götürmektedir.

1.1.2.1. Gelirleri Yasal Olarak Kayıt Dışı Kalan Mükellefler

Türkiye’ de bazı vergi mükelleflerinin elde ettikleri gelirlerin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler, bu gelirlerin, vergi kanunlarıyla muafiyet kapsamına alınarak vergi dışında bırakılabilmekte veya ödenecek vergi devlet tarafından götürü usul ile belirlenebilmekteydi. Kayıt dışı ekonominin önemli bir kısmını teşkil eden bu mükellefler

elde etmiş oldukları kazançları neticesinde 01.01.1999 tarihine kadar götürü usule tabi idiler. Çünkü, bu usule tabi mükelleflerin gelir ve giderlerinin belgelendirilmesi mümkün değildi. Fakat, bu durum götürü usule tabi bu mükelleflerin, kendileri yeterince vergi ödemedikleri gibi asıl vergiyi ödemesi gereken kesimin de kazançlarını tam olarak beyan etmemelerine neden olmakta idi. Dolayısıyla, bu uygulama kayıt dışı ekonominin daha çok büyümesine neden olabileceğinden 22.07.1998 tarihli 23417 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4369 sayılı kanunla, götürü usul yerini basit usule bırakmıştır. Basit usule tabi olanlar, faaliyetlerine ilişkin mal alış, satış, giderleri ile hasılatlarını gösteren belgeleri vermek ve almak zorunda oldukları için bu uygulama belge düzeninin yerleşmesine de yardımcı olmuştur. Yasal olarak faaliyetleri ve gelirleri kayıt dışında kalanların önemli bir kısmını, ekonomik hayatta aktif olarak yer almalarına karşın hiçbir mükellefiyet kayıtları olmayan tarım sektörü oluşturmaktadır. Tarım sektöründe belge düzeninde teşviki sağlamak amacıyla müstahsil makbuzunu kesen çiftçiye prim ödenmesi uygulaması getirilmiştir (Sarıkaya, 2007; Selman, 2007).

Gelirleri yasal olarak kayıt dışı kalan mükelleflere yönelik bu uygulama ile hem ekonominin takibi daha kolay bir hale gelmiş, hem vergilendirmenin daha adil paylaşımı sağlanabilmiş, hem de ekonomik işlemlere yönelik belge düzeni sağlanabilmesine yönelik önemli bir adım atılabilmektedir.

1.1.2.2. Gelirleri Yasalara Aykırı Olarak Kayıt Dışı Kalan Mükellefler

Bu gruba giren mükelleflerin büyük bir kesimi, faaliyetlerinin bir kısmını veya tamamını daha az vergi ödemek ya da hiç ödememek amacıyla kayıt dışında tutmakta ve hemen hemen her sektörde faaliyet göstermektedirler. Kolay denetlenebilir olan sektörlerin faaliyetlerinin her aşamasında belirli yaptırımların uygulanması sonucu kayıt dışılığın önüne geçilebilirken, bazı sektörlerde ise, yürütülen faaliyetlerin yapıları gereği tespiti ve denetlenmesi çok güç olduğundan daha kolay kayıt dışında kalabilmektedirler.

Gelir Vergisi Kanunu’nun 65. maddesinin ikinci fıkrasına göre “sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında, kendi nam ve hesabına yapılması” şeklinde tanımlanan serbest meslek faaliyetleri bu mükelleflerin büyük bir çoğunluğunu kapsamaktadır (Gelir Vergisi Kanunu [GVK] 2010).

Gelir Vergisi Kanunu'nun 85. maddesine göre serbest meslek erbabının faaliyetinden kazanç beyan etmemiş olması halinde dahi yıllık beyanname vermekle yükümlü olan bu mükellefler şunlardır (Altuğ, 1996; Sarılı, 2002; Boztaş, 2010):

- İkinci bir işte kayıtsız çalışanlar (Devlet memurunun çalışma saatleri dışında taksicilik yapması, öğretmenin, özel ders vermesi),
- Serbest meslek erbabı doktor, mühendis, avukat, mali müşavir vb. meslek mensupları.

Devlet memurlarının, devletin bilgisi dışında ikinci bir işte çalışarak gelir elde etmeleri, doktorların özel muayenehanelerinde gerçekleştirdikleri işlemler için çoğu zaman fatura kesmekten kaçınmaları, mühendislerin çizdikleri projeleri notere tasdik ettirmemeleri durumunda müşterilerine fatura kesmemeleri, avukatların sonuçlanmamış davalar için fatura kesmekten kaçınmaları ve mali müşavirlerin danışmanlık hizmetleri karşılığında aylık muhasebe ücretlerini alamadıkları durumda, fatura kesmemeleri ile gelirlerinin tespitinde yaşanan güçlükler nedeniyle bu gibi bazı durumlarda serbest meslek erbaplarının gelirlerinin büyük bir kısmı kayıt dışında kalabilmektedir.

Dolayısıyla parasal işlemlerden geçirilmeden ekonomi içerisinde üretilen veya tüketilen yani kayıt altına alınmayan faaliyetlerden kaynaklanan kayıt dışı ekonomi büyüklüğü bir ülkede kayıtlı aktiviteler kadar geniş bir alana yayılabilmektedir. Ev hanımlarının hizmetlerinden de kaynaklanmasından dolayı, ev içi üretim olarak da ifade edebileceğimiz kayıt dışı ekonomik faaliyetler bu ve buna benzer daha bir çok şekilde karşımıza çıkabilmektedir (Mcgee and Feige, 1990).

İnternetteki sitelerinden yapmakta oldukları duyurular ile gayrimenkul, kitap, bilet ve benzeri nitelikteki varlıkların satışına aracılık edenler, satmış oldukları varlık ile ilgili bedeli tahsil etmeye yönelik bir banka hesabı göstermekte ve satış işlemi sonucunda kendi hesaplarından mal bedeli üzerinden komisyon keserek gerçek satıcıya ödeme yapmaktadırlar. Bu işlemleri yürütenlerin çoğu genellikle vergi mükellefi olmamakta ve komisyon bedelinin belgeye bağlanmasının zorunlu olmasına karşın satış işlemi için herhangi bir belge düzenlememektedirler. Dolayısıyla, bu işlemler neticesinde elde edilen gelirler yasadışı olarak vergi dışı kalmaktadır. Bu durum belgeye bağlanmadan yapılan bu işlemlerin sonucunda hukuki bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunu ortadan

kaldırabilmek amacıyla internetten yapılan satışlarda mal bedelinin aracı mükellefin bankadaki kredi kartı hesabına yatırılması ve burada komisyon düşülerek aracı tarafından esas bedelin satıcıya ödenmesi durumunun belgelendirilmesi zorunluluğu getirilmiştir (Günay, 2000; Şadi, 2003).

Türkiye’de bazı vergi gelirlerinin yasalara aykırı olarak kayıt dışı kalmasının en önemli nedeninin vergi denetimlerinin yetersiz düzeyde kalması olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle gerek bütçe açıklarını kapatmak, gerekse devlet otoritesini sarsmamak açısından ekonominin yakından takip edilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın tek yolu da vergi denetmeni başına düşecek vergi mükellefi sayısını minimum düzeyde tutabilmektir. Ülkemizde vergi denetmen sayısını arttırmak yolu ile ekonominin takibinin daha kolay olabileceği ve bu yolla vergi kaçakçılığının da azaltılabileceği söylenebilir.

1.1.2.3.1. Hiç Kayıtlara Girmeyen Ekonomi

Bu gruba dahil olan kesimin faaliyetleri yasal olmasına karşın, vergi idaresinde mükellefiyet kayıtları bulunmamakta, dolayısıyla bu kimseler hiç vergi ödememektedirler. Özellikle büyük kentlerde daha sık görülen bu mükelleflere aşağıdaki örnekler verilebilir (Selman, 2007):

- İşportacılar,
- Hamallar,
- İş takipçileri,
- Boş buldukları alanları otopark olarak işletenler,
- Belediye hallerine girmeyen sebze-meyve satıcıları,
- Belli bir işyeri olmaksızın küçük çapta imalât ve ticaret yapanlar,
- Canlı hayvan ticareti yapanlar,
- Küçük çaplı tamir-bakım işleriyle uğraşanlar,
- İnşaat işçileri,
- Jeton ve bilet satanlar.

Yukarıda sayılan bu üç unsurun ortak özelliği, elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını veya tamamını kayda geçirmiyor ve bu gelirleri üzerinden ödemesi gerekenden daha az vergi ödüyor veya hiç ödemiyor olmalarıdır. Dolayısıyla, ekonomi içerisinde bu tür yapılanmalar

kayıt dışı ekonominin önemli boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, gelirlerinin bir kısmı veya tamamı vergi dışı bırakılan bu kesimlerin faaliyetlerinin, kamunun bilgisi içerisinde kalmasını sağlayabilmek amacıyla ekonominin her alanında olduğu gibi bu alanda da fatura sisteminin yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Dolayısıyla, bu kesimin cüzi bir tutar da olsa ekonomik faaliyette buldukları ülkenin finansman ihtiyacını vergiye katılım yoluyla karşılamasını sağlayacak bir yapılanmanın oluşturulması sağlanmalıdır.

1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ

Her ülkede farklı boyutlara ulaşmış ve ülkeleri farklı açılardan etkileyen kayıt dışı ekonominin oluşumuna zemin hazırlayan birçok faktör olmakla birlikte bunlar Türkiye’ de en yoğun olarak ekonomik, mali, siyasal, sosyal ve hukuki yaşamda karşımıza çıktığından kayıt dışı ekonominin oluşum nedenleri bu başlıklar altında değerlendirileceklerdir.

1.2.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik alanda kayıt dışı ekonominin oluşumuna zemin hazırlayan birçok faktör olmakla birlikte ekonomik nedenlerden milli gelirin adaletsiz dağılımı, ekonomik istikrarsızlık ve gelişmemişlik, devlet müdahaleleri, yüksek enflasyon, üretim maliyetlerini azaltma amacı, istihdam ve işsizlik, yasadışı göç ve yabancı kaçak işçilik oluşumları ekonomik alanda kayıt dışı ekonominin Türkiye’ deki hacmini artırıcı etmenlerdendir.

1.2.1.1. Milli Gelirin Adaletsiz Dağılımı

Kayıt dışılığın ekonomik nedenlerinden birisi milli gelirin ülke içerisindeki bireyler arasında adil dağılmamasıdır. Özellikle gelir dağılımından düşük oranda pay alan kesimler, gelirlerini arttırmak amacıyla ekonomik faaliyetlerini kamunun bilgisi dışında tutarak veya kayıt dışı istihdama yönelerek gelirlerini arttırmakta ve ekonomi içerisinde gelirlerin zamanla adaletsiz dağılmasına neden olmaktadır. Bunun en iyi örneği, kırsal kesimlerde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunan kadın ve çocukların varlığıdır.

Kayıt dışı ekonomi özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha fazla yaşanmaktadır. Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerde orta gelir düzeyine sahip kesimin azlığına karşın, alt ve üst gelir düzeylerine sahip kesimlerin ekonomi içerisinde yoğun olarak yer almasıdır. Bu ülkelerdeki küçük işletmeler, büyük işletmeler ile rekabet edebilmek amacıyla vergi kaçırma yöneltmektedir. Dolayısıyla, bu işletmelerde gelirin daha düşük düzeyde elde

ediliyor olması, denetimlerin yetersiz düzeyde kalması ve belge düzeninin büyük ölçekli işletmelere göre daha düşük seviyelerde gerçekleştiriliyor olması kayıt dışı çalışma eğilimlerini arttırmaktadır (Çavuş, 2009).

2008 yılı için hazırlanmış olan gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre, Türkiye’de hanehalkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelirin 19.328 TL gibi düşük bir tutarda gerçekleşmiş olması ve ülke nüfusumuzun yüzde 16,7’sinin yoksulluk sınırının altında yer alması ülkemizde bu unsurun, kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelimi tetiklediği ele alınabilmektedir (TÜİK, 2010a)

Bunun yanında bir toplumda herkesten elde ettiği gelirine göre vergi alınması da etkin bir uygulamadır. Fakat bununla birlikte kayıt dışı ekonominin kalıcı bir biçimde önlenmesi amacıyla ekonomide bunun yanında, her ekonomik faaliyetin faturalandırılması esas, kayıt dışı faaliyetlerin tespitinde uygulanacak cezaların caydırıcı niteliklerinin artırılması, işsizlik sorununun mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılması ve ekonominin çeşitli alanlarında yapılacak buna benzer düzenlemelere de ağırlık verilmesi gerekmektedir.

1.2.1.2. Ekonomik İstikrarsızlık ve Gelişmişlik düzeyi

Ekonomik politikalara yönelik yanlış uygulamalar ve ekonomik krizler gibi aksaklıklar kayıt dışı ekonominin oluşumuna yol açan ekonomik faktörlerden bir kaçıdır. Oysa, ekonomileri sağlam, kurumları yerleşmiş, enflasyon düzeyleri kontrol edilebilir durumda olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin boyutları çok düşük düzeylerde gerçekleşmektedir. Bir diğer faktör olarak da ekonomik gelişmişliği saymak mümkündür. Ekonomide gelişmişliğe bağlı olarak, ekonomiye hakim sektörlerin ağırlığı da değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde imalat ve ticaret sektörü daha yoğun gözlemlenirken gelişmekte olan ülkelere tarım, balıkçılık, el sanatları, el işlemeciliği, çiçekçilik inşaat ve hizmetler sektörü daha ağırlıktadır. Gelişmekte olan ülkelere bu sektörlerin ağırlıkta olması, faaliyetlerin kayıt dışı kalabilmesi bakımından daha elverişli bir yapı sunmaktadır (Dinçer, 2007).

Ayrıca, üretim ve tüketimin aile içerisinde gerçekleştirildiği, pazar ekonomisine geçilmemiş ve para kullanımının daha sınırlı olduğu tarım ekonomilerinde, ekonomik işlemlerin kaydının tutulması bir gereklilik arz etmediğinden tarımsal üretime dayalı bu tür sistemlerde, belge düzeninin yerleşmemiş olmasından dolayı kayıt dışı ekonomi düzeyi

yüksektir. Oysa, işbölümünün gelişip, üretilen malların çeşitlenmesi pazar ekonomisinin gelişmesini sağlamakta ve sonuç olarak da paranın önemini arttırmaktadır. Bu aşamada kayıt tutmak, hiç değilse mal alım ve satımı yapanlar açısından bir zorunluluk haline gelmeye başlamaktadır. Ancak, kayıt sisteminin esas gelişimini sağlayan sanayileşmedir. Sanayileşme sürecine daha geç giren az gelişmiş ülkelerde tarımın payının büyüklüğü bu ülkelerde kayıt ve belge düzeninin yerleşmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda başlangıç noktası olarak, bu ülkelerde belge düzeninin yerleşmesi sağlanmalıdır (Günay, 2000).

Türkiye, her ne kadar gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olsa dahi ekonomik faaliyetlerin belgelere yansıtılması ve devletin bilgisine sunulması hem sosyal devlet hem de ekonomik istikrar gereği yapılması gerekli olan bir işlemdir. Bu nedenle, toplum olarak ekonomi içerisindeki tüm işlemlerin kayıt altında gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

1.2.1.3. Devlet Müdahaleleri

Kayıt dışı ekonominin oluşumuna neden olan diğer bir faktör de devletin ekonomiye uyguladığı yasaklayıcı ve düzenleyici müdahaleleridir. Ülkemizde devletin ekonomiye müdahalesi bazı sektörlerde kayıt dışı faaliyetlerin oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü, devletin ekonomik alandaki müdahaleleri, bu müdahalelerden kaçmaya çalışanları kayıt dışına yönlendirmektedir. Devletin bazı sektörlerde çalışma saatlerine, fiyatlara veya çalışma koşullarına yaptığı müdahaleler bu sektörlerin oluşumuna sebebiyet vermektedir. Devlet tarafından getirilen bu düzenlemelerin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisi iki yönlüdür. Bir taraftan devletin aşırı varlığı, ekonomik faaliyetleri kayıt dışına yöneltebilecekken, diğer taraftan yolsuzlukla ya da suçla mücadele gibi alanlarda getirilen düzenlemeler, kayıt dışı ekonominin önlenmesi bakımından güçlü bir etkiye sahip olabilmektedir (Afşar, 2005; Tecim, 2008).

Örneğin, 2009 yılının Mart ayında devletin, otomotiv ve beyaz eşya sektöründe ÖTV alanında indirim gitmesi yoluyla ekonomiye yaptığı düzenleyici müdahale, ekonomiyi canlandırmayı hedeflemesine karşın, özellikle lokantalarda ürün girdilerinde KDV'nin düşük belirlenmesi fakat hizmet satışı sırasında KDV'nin yüksek belirlenmesi nedeniyle bu sektördeki işletme sahipleri fatura kesmemeye yönelmekte ve devletin ekonomiye müdahalesi bu işletme sahiplerinin kayıt dışı ekonomiye yönelmelerine neden olmaktadır.

Bunun gibi devletin alıştırma yaşı, alıştırma koşulları gibi konularda ekonomiye yaptığı yasaklayıcı müdahaleler de kayıt dışı ekonomiye yönelimi tetiklemektedir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenebilmesi konusunda devletin etkisi iki yönlü olabileceğinden, yapılması gereken en doğru uygulama her iki durumda da devlet müdahalesinin dozunu ayarlayabilmektir. Devlet müdahalesi ne kayıt dışına yönlendirecek kadar çok, ne de ekonomiyi başıboş bırakacak derecede az olmalıdır.

1.2.1.4. Yüksek Enflasyon

Kayıt dışı ekonominin yoğun bir Şekilde yařandđđ ülkemizde en önemli ekonomik sorunlardan bir tanesi de yüksek enflasyondur. Ülkemizde son aylarda enflasyon oranlarında yaşanan düşüşler her ne kadar vergi uyumunu olumlu etkilese de enflasyon düzeyi, kayıt dışı ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Enflasyon gizli bir el gibi herkesin cebine uzanmaktadır. Enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomik faaliyetler de yüksek bir paya sahiptir. Mükelleflerin fiktif krlarının da vergilendirilmesine sebep olan enflasyon özellikle artan oranlı gelir vergisi yapısına sahip olan ülkelerde gelir diliminin kaymasıyla mükellefleri reel gelirleri artmasa dahi st bir gelir dilimine kaydırarak daha fazla vergi yükü ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, mükelleflerin bazı kazançlarını vergi idarelerinden gizlemeleri sonucunu doğurmaktadır. İşletmelerin ve bireylerin gerçek krlarının yansıtılmasından uzaklařıldıđđ, hem bireylerin hem de işletmelerin gerçek olmayan krlarının vergisini ödemek zorunda kalmaları ile sonuçlanan bu durum devleti borçlanma ve para basımı yoluna sürüklemekte dolayısıyla faiz oranlarını yükseltecek bu durum da tekrar enflasyon oranlarını artışa geçirmektedir (Unakıtan, 2005; avuş, 2009).

Enflasyon oranı vergilendirme ile doğrudan doğruya ilişkili olmakla birlikte, enflasyon oranlarında son aylarda yaşanan düşüşler ve gerek FE gerekse TÜFE'de tüketiciler lehine meydana gelen düşüşlerin ekonomiyi canlandırarak vergilendirme sistemini de olumlu etkileyebileceğini söylemek mümkündür. Fiyatlar genel düzeyinin seyrine bağlı olarak, bireylerin ödenecek vergi tutarı konusunda belirli bir bilgiye sahip olmaları bireylerin vergiye gönüllü uyumunu da arttırabilmektedir. Enflasyonun vergilendirme konusundaki bu gibi etkilerini azaltıcı uygulamaların araştırılarak hayata geçirilmeleri kayıt dışı ekonomiye yönelimi önemli ölçüde azaltabilecektir.

2010 yılı Haziran ayında 2003 temel yıllık üretici fiyatları endeksi (ÜFE)'nde bir önceki aya göre yüzde 0,50 düşüş, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 4,93 artış gözlenmiştir. 2003 temel yıllık tüketici fiyatları endeksi (TÜFE)'nde ise bir önceki aya göre yüzde 0,56 düşüş, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 3,59 artış gözlenmiş ve yıllık enflasyon yüzde 6,82 düzeyinde gerçekleşmiştir. Özellikle Mayıs ve Haziran ayı fiyat gelişmelerinin piyasa beklentilerinden çok daha olumlu gerçekleşmesi ile yıllık enflasyon tekrar tek haneye düşmüştür. Şu anda enflasyon oranı ise, 2011 ve 2012 yıl sonları için belirlenen yüzde 5,5 ve yüzde 5 düzeyindeki hedeflerin bir miktar üzerinde seyretmektedir. (TÜİK, 2010b, 2010c).

1.2.1.5. Üretim Maliyetlerini Azaltma Amacı

Üretim sürecinde var olan verimsizlik düzeyi, iştirakçiyi kârını arttırma amacından dolayı maliyet unsurlarında tasarrufa yöneltmektedir. Bu yöneliş vergi dairesine düşük gelir göstermek veya beyanname vermemek şeklinde sonuçlanmaktadır. Çalışma hayatının koşulları da kayıt dışılığa önemli rol oynamaktadır. Ülkede sosyal güvenlik sisteminin etkin çalışmayışı bireyleri, sisteme kayıtlı olmakla elde edecekleri fayda ile kayıt dışı kalma durumunda elde edecekleri faydayı karşılaştırarak tercih yapmalarına neden olmaktadır. Aynı durum işverenler açısından da söz konusudur. İşverenler de kendilerine daha az maliyet yaratacak işgörenleri işe alarak kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmeyi tercih etmektedirler (Afşar, 2005).

Etkin işleyen bir sosyal güvenlik sisteminin, cezai yaptırımların olmaması ve sosyal güvenlik primleri gibi istihdamla ilgili kesintilerin yüksek olması durumunda bireyler ve işletmeler kayıt dışında kalmayı tercih etmektedirler. Kayıt dışı faaliyetlerin kayıtlı faaliyetler karşısında sağladıkları bu avantajlar kayıtlı ekonomiden kayıt dışı ekonomiye doğru gidişin ortamını hazırlamakta ve işletmeler açısından üretim maliyetlerini azaltmakla birlikte diğer işletmeler ile haksız rekabete girilmesine neden olmaktadır.

1.2.1.6. İstihdam ve İşsizlik

Türkiye, istihdam açısından hizmet ve tarım sektörüne dayalı işletmelerin yaygın olduğu bir yapıya sahiptir. Fakat, tarım ve hizmet sektörleri izlenme ve denetlenmelerinin zor olması nedeniyle kayıt dışılığa daha elverişlidir. Ayrıca, toplam işletmelerin içerisinde yüzde 90'ların üstünde bir orana sahip olan küçük işletmelerin, istihdamdaki payı sadece

yüzde 40'larda görünmektedir. Bunlara ek olarak, nüfus artışının ekonomik büyümenin çok üzerinde gerçekleşmesi sonucu oluşan işsizlik, köyden kente yaşanan göçler ve çarpık kentleşme de işgücü piyasasında olumsuzluklara yol açmanın yanı sıra, kayıt dışı istihdamın oluşumunda önemli etkenlerdendir (Acar vd. 2003; Sarıkaya, 2007).

İktisadi kriz ve durgunluk dönemleri özellikle istihdam ve işsizlik bakımından kayıt dışılığa uygun bir zemin oluşturmaktadır. Böyle dönemlerde işsiz kitleler, kayıtlı ekonomide bulamadıkları istihdam imkanlarını düşük ücretle de olsa kayıt dışı ekonomide aramakta ve herhangi bir sosyal güvence altında olmadan dahi çalışmaya razı hale gelmektedirler. İşletmeler ise, kriz ve durgunluğun etkilerini en aza indirebilmek gayesiyle, kayıt dışı ekonomide giriş ve çıkışların daha az maliyetle gerçekleşeceği varsayımı altında, kayıtlı ekonominin istihdam edemediği, kendilerine sosyal güvenlik gibi ek bir maliyet yaratmayacak ve düşük ücrete razı olacak kayıt dışı çalışanları istihdam etmeye yönelmektedirler.

Bunlara ek olarak, kişi başına harcanabilir gelirin düşük olduğu ülkelerde, kayıtlı bir işten elde edilen gelir, belirli bir yaşam düzeyi için yeterli olmamakta ve bireyleri ikinci bir işte çalışmak zorunda bırakmaktadır. Bireylerin kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edilmeleri devletin, sosyal güvenlik harcamalarını karşılayacak yeterli prim toplayamamasına, bunun sonucunda da sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman güçlüğü çekmelerine ve çalışma hayatının düzenlenmesi, işçi ve işveren ilişkilerinin düzenlenmesi, denetimlerin etkin bir biçimde yürütülmesi gibi kendilerinden beklenen temel bazı hizmetleri sunamamasına neden olmaktadır (Us, 2004; Vural, 2005).

Ülkemiz, kayıt dışı ekonomiye karşı ÖTV ve KDV'de dönemsel indirimler yoluyla kayıtlı ekonominin teşvik etmesine karşın işsizlik ve kayıt dışı çalışma artmaktadır. Bunun en önemli nedeni, işyerlerinin kriz ortamında ilk olarak çalışanlarını gözden çıkarmalarıdır. Resmi rakamlara göre ülkemizde 2010 yılı Nisan ayına ilişkin işsizlik oranı Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) tarafından hane halkı İşgücü Araştırmasına göre, yüzde 12 olarak açıklanmıştır. Bir önceki yıla göre Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine kıyasla 547 bin kişi azalarak, 3 milyon 71 bin kişiye düşmüştür (TÜİK, 2010d).

Ekonomik krizden aynı ölçüde etkilenmelerine karşın, işsizlik oranlarındaki artış ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İşsizlik haddindeki artışların bazı ülkelerde düşük düzeylerde kalmasının nedenlerinden birincisi, bu ülkelerde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamının geniş ve derin olmasıdır. Ayrıca, bu ülkelerde istihdam

haddinin korunmasını amaçlayan yasal düzenlemelerin varlığı, işten çıkarmaları işverenler açısından daha külfetli bir hale getirirken, işini kaybeden işçilere yapılan sosyal yardımlar da bireylerin işsiz kalmaktan kaynaklanan bazı sıkıntılarını hafifletmektedir. İşsizliğin düşük düzeyde gerçekleşmesini sağlayan diğer nedenler ise, işsizlik ödeneği sisteminin getirilmesi, kapsamının genişletilmesi ve ödeneklerin artırılmasıdır. Fakat burada dikkat edilmesi gerek nokta, işsizlik ödeneği sisteminin, işsizlerin iş arama hevesini kırmayacak şekilde tasarlanması gerektiğidir (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği [TÜRMOB] 2009a).

Çizelge 1.1’de sunulan OECD’nin verilerine göre, 2009 yılında İspanya yüzde 17,9’luk işsizlik oranıyla ilk sırada yer alırken onu yüzde 13,1’lik bir oranla ikinciliğe yerleşmiş olan Türkiye izlemektedir. Ayrıca ülkemizde işsizlik düzeyinde her yıl artış gözlenmesi de işsizlik sorununun ekonomi içerisinde çözüm üretilmesi gereken önemli sorunlardan birisi olduğunu ortaya koymaktadır. Zira her yıl artan bu oran işsiz kalan kesimin kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edilebileceğini ortaya koymaktadır. Çizelgeden elde edilebilecek bir diğer veri ise, 2009 yılına ilişkin işsizlik oranı ortalamasının yüzde 8,34’e yükselmiş olduğudur.

Çizelge 1.1: Kriz döneminde OECD üyesi bazı ülkelerde işsizlik oranı gelişmeleri (İşgücünün yüzdesi olarak)

	2006	2007	2008	2009
Fransa	9,3	8,3	7,9	9,4
Almanya	9,8	8,4	7,3	7,5
İtalya	6,8	6,1	6,8	7,4
Japonya	4,1	3,9	4,0	5,1
Hollanda	3,9	3,2	2,8	3,2
Norveç	3,4	2,6	2,5	3,1
İspanya	8,5	8,3	11,4	17,9
İngiltere	5,4	5,3	5,6	7,3
ABD	4,6	4,6	5,8	9,4
Türkiye	8,4	8,6	9,8	13,1

Kaynak: (TÜRMOB, 2009c).

Türkiye İş Kurumu, istihdamın artırılmasında kısa vadede en önemli araç olan aktif istihdam politikalarının uygulayıcısıdır. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde çok önemli olan Avrupa İstihdam Stratejisine uyum çalışmaları kapsamında AB ve Hükümetin finansmanı ile Aktif İşgücü Programları Projesi başlatılmıştır. Bu proje ile bölgesel ve yerel işgücü ihtiyaçları ve istihdam olanakları göz önünde bulundurularak, mesleki eğitim ve diğer aktif istihdam tedbirleri yoluyla hem işsizlerin, hem de çalışanların istihdam edilebilirliklerini artırmak amaçlanmıştır (Tıktık, 2004).

Gelir Vergisi Kanunu'na göre (GVK, md.61) "ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir" şeklinde tanımlanmıştır. Ülkemizde işverenler, Vergi Usul Kanunu'na göre tutmak zorunda oldukları ücret bordrosu ile bazı hilelere başvurumaktadırlar. İşverenlerin bir kısmı işçilerini, işçilerinin bilgisi ve rızası dışında asgari ücret üzerinden bordrolaştırmaktadırlar. Düşük ücret üzerinden bordrolaştırma devlet açısından vergi ve sigorta prim kaybına yol açtığı gibi kıdem tazminatı, yıllık izin ücreti ve emekli aylığı açısından da işçileri hak kaybına uğratmaktadır. Vergi Kanunlarına göre düzenlenmesi, saklanması ve ibrazı zorunlu belgelerden olan ücret bordrosu, çalışana yapılan ücret ödemesi ile farklı tutarları içermesi halinde bu durumun sorumluları vergi kaçakçılığı kapsamında değerlendirilmekte ve uygulamada 18 ay ile 3 yıl arasında hapis cezası istemiyle yargılanmaktadırlar. Ayrıca, İş Kanunu'na göre, işyerinde veya bankaya yaptığı ödemeler ile işçiye, ücret hesabını gösteren imzalı veya işyerinin özel amblemini taşıyan ücret hesap pusulasını teslim etmeyen işverene de 2009 yılı için 403 TL idari para cezası uygulanmaktadır (Özdemir, 2009).

Çizelge 1.2: Asgari ücretin net tutarının ve işçinin işverene olan maliyetinin hesaplanması

01.07.2010 – 31.12.2010	
16 YAŞINI DOLDURMUŞ İŞÇİLER İÇİN ASGARİ ÜCRETİN NETİNİN HESABI (TL/AY)	
ASGARİ ÜCRET	760,50
SSK Primi % 14	106,47
İşsizlik Sigorta Fonu % 1	7,61
Gelir Vergisi % 15	96,96*
Damga Vergisi % 06,6	5,02
Kesintiler Toplamı	216,06
NET ASGARİ ÜCRET	544,44**

İŞVERENE MALİYETİ (TL/ AY)	
ASGARİ ÜCRET	760,50
SSK Primi % 19,5 (İşveren Payı)	148,30
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	15,21
İŞVERENE TOPLAM MALİYET	924,01

SSK Kazanç Alt Sınırı (TL/ AY)
760,50 TL

16 YAŞINI DOLDURMAMIS İŞÇİLER İÇİN ASGARİ ÜCRETİN NETİNİN HESABI (TL/ AY)	
ASGARİ ÜCRET	648,00
SSK Primi % 14	90,72
İşsizlik Sigorta Fonu % 1	6,48
Gelir Vergisi % 15	82,62*
Damga vergisi % 06,6	4,28
Kesintiler Toplamı	184,10
NET ASGARİ ÜCRET	463,90**

İŞVERENE MALİYETİ (TL/AY)	
ASGARİ ÜCRET	648,00
SSK Primi % 19,5 (İşv. Payı)	126,36
I. İşsizlik Sigorta Fonu (İşçi Payı Farkı) (Alt Sınır – Asgari Ücret) x (% 1)	1,13
İşveren işsizlik sigorta fonu % 2	12,96
II. İşsizlik Sigorta Fonu (İşveren Payı Farkı) (Alt Sınır – Asg. Ücr.) x (% 2)	2,25
III. SSK Alt Sınır Prim Farkı (Alt Sınır – Asg. Ücr.) x (% 14 + % 19,5)	37,69
SSK + İşsizlik Sigorta Primi Fark Toplamı (I.+ II.+ III.)	41,07
İŞVERENE TOPLAM MALİYET	828,39

Kaynak: (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [CSGB] 2009).

Not : 5083 Sayılı Kanununun 2. maddesi uyarınca ;Türk Lirası cinsinden yapılan işlemlerin sonuçlarında ve ödeme aşamalarında yarım Kuruşun üzerindeki değerler bir Kuruşa tamamlanmış olup, yarım Kuruş ve altındaki değerler dikkate alınmamıştır.

(*) Gelir Vergisi Hesaplamasında; 193 Sayılı G.V.Kanununun 32 maddesi uyarınca işçinin, bekar ve çocuksuz olduğu ve sadece kendisi dikkate alınarak, Asgari Geçim İndirimi uygulanmıştır.

(**) Net ele geçen asgari ücrete 54,68 TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

Çizelge 1.2’de sunulan Asgari ücretin net tutarının ve işçinin işverene olan maliyetinin hesaplanmasına ilişkin çizelgeye göre, 16 yaşını doldurmuş işçiler için asgari ücretin 760,50 TL ve 16 yaşını doldurmamış işçiler için ise asgari ücretin 648 TL olmasına karşın kesintilerden sonra ellerine sırasıyla 544,44 TL ve 463,90 TL geçtiği görülmektedir. Çalışanların net ücretleri ile çalışanları istihdam etmenin maliyeti arasındaki bu fark ‘vergi makası’ olarak adlandırılmaktadır.

Gelir vergisi, damga vergisi ile çalışan ve işverenlerin sosyal sigorta katkılarından oluşmakta olan vergi makası, Türkiye’de istihdam üzerinden toplamda yüzde 42,7 ‘lik bir dilimi oluşturmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [CSGB] 2009).

İstihdam üzerindeki mali yükün ne derece yüksek olduğu ve bu kesintilerin çalışanları kayıt dışı çalışmaya yönlendirdiği çizelgeden de açıkça görülmektedir. Ayrıca binde 6 olan damga vergisinin 2010 yılı itibariyle binde 6,6’ya yükseltilmesi de istihdam üzerinden alınan vergilerin kademe kademe arttırıldığını ortaya koymaktadır. Çizelgeden on altı yaşını doldurmamış işçilerin işverene olan maliyetinin, on altı yaşını doldurmuş işçilerin işverene olan maliyetinden daha düşük olduğu da gözlemlenmektedir. Aylık 91,8 TL’lik bu farkın işverenleri, işin niteliğine göre on altı yaşın altındaki işçileri istihdam etmeye yönlendirebilmekte olduğu da göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konudur

1.2.1.6.1. Yasadışı Göç ve Yabancı Kaçak İşçilik

Günümüzde kayıt dışı ekonominin önlenmesi çalışmalarında, irdelenmesi gereken konulardan bir diğeri de yasadışı göçler neticesinde ortaya çıkan yabancı kaçak işçilik sorunudur. Birçok insan ya bireysel olarak ya da ailesi ile birlikte, daha rahat yaşama olanağına kavuşabilmek ümidiyle daha yüksek gelir elde etme olanağı buldukları ülkelere göç etmektedir. Ancak istedikleri ülkelere kabul edilmemeleri durumunda göç işlemi yasal olmayan bir şekilde gerçekleşmekte ve kişiler bu ülkelere yasa dışı yollardan girmektedirler.

Yasal olmayan yabancı işgücü piyasasının arz ve talep koşullarını etkilemekte olan yasadışı göçmenler genellikle düşük ücretli, çalışma koşulları elverişsiz, güvensiz ve geçici işlerde istihdam edilmektedirler. Bütün bunlara rağmen, yabancı işgücünü temsil edecek hiçbir sosyal kuruluşun olmamasının yanında bu kesimdeki çalışanlara yönelik küçük de olsa bir yasal koruma dahi bulunmamaktadır. Ayrıca, bu yabancı işçilerin istihdam edilmeleri, yerli işçilerin çalışma koşullarını ve ücretlerini de olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı

ekonomiyi arttırıcı etkisi olan bu durumun önüne geçebilmek amacıyla yasa dışı göçleri engelleyici uygulamalara ağırlık verilmelidir (Özçelik, 2005).

Türkiye’ de toplam istihdamın yaklaşık yüzde 45’ini oluşturmasına karşın toplam kredilerin sadece yüzde 3-4’ünü kullanmakta olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ’ler) ekonomi içerisinde ancak ağır mali yükümlülüklerden kaçınarak kendilerine finansman kaynağı yaratabilmektedirler. Çeşitli vergi yasalarının yanı sıra bağ-kur, SSK, çevre kanunu ve benzeri mevzuatların yükümlülüklerini yerine getirmek zaten finansman güçlüğü çeken işletmeleri daha da zora sokmakta ve neticede bu işletmeleri yabancı kaçak işçi çalıştırmaya yönlendirmektedir (GİB, 2009a).

Türkiye’ de hem vergisel yükümlülüklerin ağırlığı hem de brüt ve net gelir arasındaki makasın açılması gerek işçiler gerekse işverenler açısından kayıt dışı ekonominin cazibesini arttırmakta ve işletmeleri daha az ücrete razı olacak işçi arayışı içerisine sokmaktadır. Denetimlerin yetersizliği, caydırıcı cezaların olmayışı ve maliyetleri önemli ölçüde düşürmesi de bu tür faaliyetleri daha da cazibeli kılmaktadır. Fakat gerek toplumsal düzeni sağlamak gerekse kayıt dışı ekonomiyi ve ekonomik çöküşü önlemek açısından bu tür yönelimlere karşın önlemler almanın yanında, işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri amacıyla bazı maliyetlerin de azaltılmaları gerekmektedir.

1.2.2. Mali Nedenler

Kayıt dışı ekonominin oluşumuna ve genişlemesine yol açan mali sebepler vergi oranlarının yüksekliği ve vergiye karşı direnç, muhasebe ve mali müşavirlik hizmetlerinin yetersizliği, vergi idaresi ve denetiminden kaynaklanan nedenler olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda vergi oranlarının kayıt dışı ekonomi ile ilişkisi ve bu ilişkinin yönü, muhasebecilik mesleğinin kayıt dışı ekonomi ile olan ilişkinin boyutu ve gerek idari gerekse denetim ile kayıt dışı ekonominin ilişkisi üzerinde durulmuştur.

1.2.2.1. Vergi Oranlarının Yüksekliği ve Vergiye Karşı Direnç

Gerek gelirler gerekse harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranı, Türkiye’de ekonomimizin gelişmişlik düzeyine oranla oldukça yüksektir. Hükümetler kamu giderlerini karşılamak ve vatandaşlarına daha iyi hizmet sunabilmek amacıyla vergi oranlarını yüksek tutmaktadırlar. Fakat, bir ülkede vergi oranlarının yüksek olması vergi gelirlerinin de yüksek olacağı anlamına gelmemekte, aksine yüksek vergi oranları vergi gelirlerini bir noktaya

kadar arttırmakta o noktadan sonra ise artırılan vergi oranları, vergi hasılatının düşmesine neden olmaktadır. Bir ülkede vergi oranlarının artırılması ekonomik kararları şu açılardan etkileyebilmektedir (Tecim, 2008):

- Bir ekonomide vergi oranlarının artırılması sonucunda bireylerin çalışma gayretleri azalabilir yada tamamen işgücü piyasasını terk etmelerine neden olabilir,
- Ekonomik birimlerin yatırımlarını azaltabilir veya vergi yükü dayanılamayacak düzeye ulaşmış ise işletmeler kapatılabilir,
- Ekonomik birimlerin gelirlerinden tasarrufa ayıracakları miktarları azalabilir,
- Ekonomik birimler ağır vergi yükü dolayısıyla vergi konusu işlem ve faaliyetler tam ve eksiksiz olarak vergi dairesine bildirilmeyebilir. Dolayısıyla vergi oranlarının artırılması sonucunda ortaya çıkan bu gibi durumlar kayıt dışı ekonominin oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Toplam vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı dikkate alınacak olursa OECD ülkelerinde ortalama yüzde 30 olarak saptanan bu oran, Türkiye’de yüzde 72,3’ü geçmektedir. Türkiye’den sonra yüzde 30,2’lik oranla Finlandiya ve Avustralya en çok dolaylı vergi alan ülkeler arasında yer almaktadır. Dolaylı vergilerin en düşük olduğu ülke ise yüzde 17,6’lık oran ile ABD. Fakat ABD’de kayıt dışı ekonominin payı düşük Türkiye’de ise yüksektir. Bunun gibi dolaylı vergilerin yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonominin payının genişliği, artan vergi oranlarının kayıt dışılığı da beraberinde getirdiğini kanıtlamaktadır (Özkara, 2004; Ay, 2006).

Bir toplumda vergi oranlarının yüksek olması kadar düşük olması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Vergi yükünün düşük olduğu ülkeler, sosyal ve ekonomik altyapı ile gelir dağılımı yönünden kötü durumdadırlar. Bu nedenle vergi oranlarının belirlenmesinde ekonomilerin gelişmişlik düzeyleri de belirleyici bir kriter olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Vergi ödeme ödevi Anayasamızda sayılan vatandaşlık ödevlerinden birisidir. Dolayısıyla, toplumda vatandaşlık bilincine sahip olan herkesin bu ödevini seve seve yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak, uygulamada kişi, devletin tüm imkanlarından faydalanmasına karşın, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmakta yada devlete olan bu ödevini vergi hilesi yaparak yerine getirmekten kaçınmaktadır. Bunun nedenleri arasında

ekonomik ve mali politikaların saptanması konusunda yapılan hataları, vergi gelirlerinin etkin kullanılmadığına dair oluşmuş olan inancı, sıkça çıkarılan vergi afları gibi uygulamaları saymak mümkündür. Bu uygulamalar, mükelleflerin vergi ödemeye karşı dirençlerini arttırabilmekte ve kayıt dışı faaliyetlerde artış yaratabilmektedir (Us, 2004; Süngü, 2009).

Vergi ödeme yükümlülüğünün toplum tarafından gönüllü olarak yerine getirilmemesi vergi ödeyenler ile haksız rekabete girilmesine neden olmaktadır. Bu haksızlığın önü kanunlar, denetimler ve eğitim ile kesilmez ise, zamanla vergisini ödeyen işletmeler vergisini ödemeyen işletmeler karşısında güç kaybedecek ve en kötüsü de işletmeler kapatılmak zorunda kalabileceklerdir. Bir çürük elmanın sepetteki tüm elmaları bozmasının önüne geçebilmek için zaman geçirmeden düzeltici önlemler alınmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

Toplumsal olarak vergi ödevinin düzenli olarak eksiksiz bir biçimde yerine getirilebilmesi ve vergiye karşı direncin kırılabilmesi açısından alınabilecek önlemlerden bazıları yazılı ve görsel medyadan yararlanarak kayıtlı ekonomiyi teşvik edici reklamların verilmesi ve dikkat çekici afişlerin asılmasıdır. Kayıtlı ekonominin önlenmesi bakımından önemli olan ve Türkiye’de uygulanmakta olan diğer bir uygulama da cep telefonlarına internet üzerinden Mayıs ayının ikinci haftası içerisinde Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından “Sosyal Güvenlik Haftası nedeniyle başarılı ve sağlıklı günler dileriz kayıtlı istihdamın önemli olduğunu unutmayınız. Hep yanınızdayız”. İçerikli mesajın gönderilmesidir. Bu ve buna benzer uygulamaları arttırarak kayıt dışı ekonomiye olumlu bakış konusunda toplumsal mutabakatın arttırılması sağlanmalıdır.

1.2.2.2. Muhasebecilerin ve Mali Müşavirlerin yetkilerinin sınırlılığı

Devlet ile mükellef arasında köprü vazifesi gören serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin görevi, mükelleflerin kayıt ve beyanlarının yasalara uygunluğunu sağlamaktır. Dolayısıyla mükellefler, muhasebeci ve mali müşavirlere, vergi yasalarına uyum konusunda güçlük çektikleri zaman bu sorunların çözümü için başvurmaktadırlar. Muhasebe meslek mensupları çoğu zaman mesleklerini icra ederlerken, mesleki etik ilkeler konusunda çıkar çatışmasına düşmektedirler. Fakat bu sorunların çözümü konusunda her zaman mesleki ilkelere uygun yöntemler ile gerçekleştirilmelidir. Özellikle son zamanlarda, muhasebe meslek mensuplarına yönelik, vergi parasının toplanmasına karşın vergi dairesine geç yatırılması, banka kayıtlarının işlenmemesi, mükellefin iş sözleşmesini fesh etmek istemesi ve meslek mensubundan defterlerini ve belgeleri almak istemesi durumunda muhasebe

meslek mensubunun defter ve belgeleri ibraz etmemesi ile muhasebe meslek mensubunun ticari faaliyet yasağına uymayarak başka bir ticari faaliyet dolayısıyla işini aksatması, gibi şikayetlerde artış gözlenmektedir. Meslek mensuplarına yönelik şikayetler ister diğer meslek mensuplarından isterse müşterilerden gelsin inceleme adil bir biçimde titizlikle yapılmalıdır. Aksi halde durum hem meslek mensubunun hem de odanın saygınlığının zedelenmesiyle sonuçlanabilmektedir. (Katkat, 2007; Dilekyiğit, 2009a).

Buna karşın muhasebe meslek mensuplarının müşterilerinden kaynaklanan sorunlarını da şu şekilde sıralamak mümkündür (Katkat, 2007; Dilekyiğit, 2009b):

- Mükelleflerin muhasebecileri, yalnızca beyannameleri vergi dairesine veren ve vergilerini düzenleyen kişiler (kâtip) olarak görmeleri ve onlara değer vermemeleri,
- Mükelleflerin, muhasebecilerine gösterdikleri duyarlılığın aynı zamanda kendi işletmelerine ve ülke ekonomisine gösterdikleri duyarlılıkla yakından ilgili olduğu bilgisine sahip olmamaları,
- Mükelleflerin meslek mensuplarına doğru belge ve bilgileri zamanında vermemeleri,
- Mükelleflerin çoğunun amacının muhasebe işlemlerini en düşük ücret ile yaptırmak olması,
- Müşterilerin muhasebe ücretlerini hiç ödememeleri ya da düzensiz ödemeleri.

Bütün bunlar mükellefler ile muhasebe meslek mensupları arasındaki iletişimde bazı sorunların ortaya çıkmasına ve çıkarlarının çatışmasına neden olsa da muhasebe meslek mensuplarının bu konuda duyarlı ve ilkeli davranmaları muhasebe meslek mensuplarının hem kendilerini hem de mükelleflerini muhtemel bazı maddi ve manevi hasarlara karşı korumaktadır. Fakat bu konuda kalıcı çözümlerin üretilebilmesi amacıyla muhasebe meslek mensuplarının mükellefleri karşısındaki yetkilerinin artırılması konusunda düzenlemelere gidilmelidir.

3568 sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Yasası ile eskiye oranla daha da etkili adımlar atılmış kayıt dışı faaliyetlerin kısmen de olsa kayıt altına alınabilmesi hedeflenmiştir. Bu yasal düzenleme ile sınavsız SMMM olma hakkı kaldırılmış ve ilgili meslek grubuna ilişkin ünvanların kademeli olarak sınavla kazanılması esası getirilmiş ayrıca SMMM olabilmek için yapılması gereken stajın süresinin iki yıldan üç yıla çıkarılması serbest muhasebeci mali müşavirlik ve yeminli mali

müşavirlik mesleğine geçişin kolaylığını kısmen de olsa ortadan kaldırmıştır. Yeminli mali müşavirlik mesleği bilgi yönünden yüksek kaliteyi gerektirmenin yanında ilgili mevzuatlar ile muhasebe ve mali analiz teknikleri gibi konularda da uzmanlık düzeyi gerektirdiğinden yeminli mali müşavirlik mesleğinde bu niteliklere sahip olmayan bir takım kişilerin faaliyet göstermelerinin kısıtlanması ile kayıt dışı faaliyetlerin ortaya çıkarılabilme eğilimlerinde artışlar hedeflenmektedir (alomaliesitesi, 2008; Dilekyiğit, 2009).

1.2.2.3. Gelir İdaresi ve Denetimden Kaynaklanan Nedenler

Kayıt dışı ekonomiyi yaratan en önemli mali etkenler, etkin bir gelir idaresinin olmayışı ve vergi denetimlerinin yetersiz düzeyde kalmasıdır. Vergi kayıp ve kaçığına neden olan bir ekonomik faaliyetin, gelir idaresi tarafından izlenmesi ve denetlenmesi şarttır. Fakat, etkin işleyen bir gelir idaresinin ve denetim sisteminin bulunmadığı toplumlarda mükellefler, ekonomik faaliyetlerinin birçoğunu kolaylıkla kayıt dışında yürütebilmektedirler. Türkiye’de özellikle vergi denetimlerinin yeterli düzeyde olmaması mükelleflerin vergi denetimlerinden çekinmedikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda gelir idaresinin en önemli görevi, vergi yasalarının etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmektir. Fakat, bugün Türkiye’de vergi mükelleflerinin sadece yüzde 3-4’ünün incelenmekte olduğu ve bu nedenle de yapılan vergi incelemelerinin etkin olmadığı bilinmektedir. Etkin bir vergi denetiminin yokluğu, kayıt dışı çalışan mükellefler ile, kayıt içinde çalışan mükellefler arasında haksız rekabete neden olmakta ve bu durum dürüst mükelleflerini de vergiden kaçınan işletmelerle rekabet edebilmeleri konusunda kayıt dışı faaliyetlerde bulunmaya zorlamaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] 2001; İlhan, 2009).

Gelir idaresinin görevleri arasında mükelleflere ait belgelerin, muhasebe kayıt ve defterlerinin incelenmesi ve varsa çeşitli muhasebe hilelerinin ortaya çıkartılarak düzeltilmesi de yer almaktadır. Fakat vergi denetimi konusunda etkinliğin sağlanması sadece bu fonksiyonların yerine getirilmesine dayanmamakta bunun yanında denetimlere gereken önemin verilmesine de dayanmaktadır. Dolayısıyla, bir ekonomide kayıt dışının önlenmesi için denetim elemanlarının sayısının da önemli olduğu söylenebilmektedir. Bir vergi denetmeni başına düşen mükellef sayısı ne kadar düşük düzeyde gerçekleşir ise, bu ekonominin o derece etkin işleyeceğinden söz etmek mümkündür.

Dolayısıyla, ihtiyaç duyulmadan veya gerekli niteliklere sahip olmadan eleman alımına giderek işçi sayısını şişirmek ve devletin boş yere harcama yapmasına neden olmak yerine, ihtiyacın olduğu belirgin bir biçimde görülen alanlara elemanların alımı ve böylece iş yükünün hafifletilmesi daha doğru bir karar olmaktadır.

Türkiye’de vergi denetimleri konusundaki kuruluşlar şu şekilde sınıflandırılabilir (Tecim, 2008):

- 1) Maliye Bakanlığı’na Bağlı Vergi Denetim Kuruluşları
  - Maliye Teftiş Kurulu,
  - Hesap Uzmanları Kurulu,
- 2) Gelir İdaresi Başkanlığı’na Bağlı Denetim Birimleri
  - Gelirler Kontrolörleri Daire Başkanlığı,
  - Denetim ve Uyum Yönetimi Daire Başkanlığı,
- 3) Vergi Dairesi Başkanlığı Denetim Grup Müdürlüğü’ne Bağlı Denetim Birimleri
  - Vergi Denetmenleri Büro Başkanlığı,
  - Denetim Koordinasyon Müdürlüğü,

Türkiye’ de denetim için verilen bu kadroların doluluk oranı ancak yüzde 50’yi bulmaktadır. Üstelik sayıca az olan bu personelin verimliliği de bazı sebeplerle düşük seviyelerde bulunmaktadır. Hesap uzmanları, maliye müfettişleri ve gelirler kontrolörleri gibi merkezi denetim elemanlarının bazılarının mesleki olgunluğa eriştikleri dönemde özel sektöre geçmeleri de vergi denetmen kadrolarının yeterli sayıyı bulamamasına neden olmakta ve gerek vergilerin incelenmesinde gerekse toplanmasında etkinliği düşürmektedir (GİB, 2010e).

1.2.3. Siyasal Nedenler

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin boyutlarının artmasının nedenlerinden bir tanesi de Türkiye’deki siyasi yapıdır. Siyasetçilerin yeniden seçilmelerini garantiye almaya yönelik oy kaygısı taşımaları, oy potansiyeli yüksek olan seçmen kitlelerini zor duruma sokacak uygulamalardan kaçınmalarına ve söz konusu kesimlerin kayıt dışı faaliyetlerinin bir kısmını görmezden gelmelerine neden olabilmektedir. Örneğin, ortalama seçmenin küçük çiftçi ve

küçük esnaf olduğu Türkiye’de kayıt dışı ekonominin bugüne kadar belli ölçülerde yasal himayeye sahip olduğu söylenebilir (Acar ve Işık, 2003; Katkat, 2007).

Siyasal alanda yapılan diğer kayırmalar da şu şekilde de sıralanabilir (Altuğ, 1999):

- Kamuya ya da özel kişilere ait arsa ve arazilerde gecekondü yapımına izin vererek maddi yada siyasi çıkar sağlamak,
- Kamu kuruluşlarınca açılan ihaleleri, küçük tirajlı gazetelerle ilan edip katılım oranını azaltmak suretiyle kendi lehlerine çıkar sağlamak,
- Gerçekleşmeyen veya gerçekleşmesi imkansız olan bir takım yatırımlara, düzmece belgelere dayanmak suretiyle kredi sağlanması,
- Siyasi nüfuz kullanılarak, kendilerinin yada yakınlarının ortağı buldukları işletmelere, düşük bedelle kamusal arsa ve arazilerin tahsis edilmesini sağlamak,
- Devlet memurluğu için gerekli nitelikleri taşımayan kişilerin siyasi çıkar sağlamak amacıyla memur tayin edilmeleri.

Bunlara ek olarak gelişmiş ülkelerde devletin vatandaşı denetleyebilmesinin yanında vatandaş da devleti denetleme hakkına sahiptir. Fakat ülkemizde tam olarak vatandaşların devleti denetleme hakkına sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Devlete olan güvenin azaldığı bu gibi durumlarda kanunların oluşumuna katılmayan veya kanunların uygulanmasını denetleyemeyen vatandaşlar da tepkilerini kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelerek ortaya koymaktadırlar.

1.2.4. Sosyal Nedenler

Kayıt dışı ekonominin etkilerinden birisi de sosyal yaşamda kendisini hissettirmektedir. Kayıt dışı ekonominin algılanmasında bireyi ve toplumu birbirlerinden soyutlamadan bireyler üzerindeki etkilerinin yanı sıra toplumsal anlamda sürü psikolojisi olarak etkileri de ele alınmalıdır. Bireylerin sosyal yaşam içerisinde çeşitli faktörlerden etkilenerek kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yöneldikleri varsayılan bu yaklaşımın öncülüğünü 1995 yılında ŞENYÜZ yapmış ve bu durumu şu şekilde formülize etmiştir (Çomaklı, 2007).

$$DB= f(B,C)$$

Vergisel davranış biçimlerinin DB, Bireysel faktörlerin B, Çevresel faktörlerin ise C harfleri ile ifade edildiği bu formül ile bağımsız değişkenlerden bireysel ve çevresel faktörlerin, bağımlı değişken olan vergisel davranış biçimleri üzerine etkisi ölçülmeye çalışılmaktadır. Vergi mükelleflerini etkileyen bireysel ve çevresel faktörler çizelge 1.3'te sunulmaktadır.

Çizelge 1.3: Mükelleflerin vergisel davranış biçimlerini etkileyen bağımsız faktörler

Bireysel Faktörler	Çevresel Faktörler
a. Vergi ödeme gücü	a. Vergi sisteminden kaynaklanan faktörler
b. Vergi ahlâkı	b. Ekonomik konjonktürden kaynaklı faktörler
c. Devlete bağlılık	c. Siyasal yapıdan kaynaklı faktörler
d. Eğitim düzeyi	d. Diğer Faktörler
d. Siyasal iktidarın benimsenme durumu	
e. Yükümlünün ırkı	
f. Diğer Özellikleri (Yaş, din vb.)	

Kaynak: (Çomaklı, 2007).

Çizelge 1.3'te sunulan mükelleflerin vergisel davranış biçimlerini etkileyen bağımsız faktörlerden her birisinin mükellefler üzerindeki etkilerinin ve mükelleflerin algılayışlarının farklı olabilmesi nedeniyle, bireysel ve çevresel değişkenlerden hangisinin daha etkili olduğunu tespit etmek güçtür. Dolayısıyla, bu dezavantaj bireyleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelten faktörlerin hangi gruba dahil olduğunu tespit etmenin güçlüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Kayıt dışı ekonomiye yönelmeyi tetikleyen ve kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkili olacak en önemli sosyal faktör veya faktörlerin belirlenmesinde ülke içerisinde uygulanacak olan anket çalışmasının sonuçlarından yararlanmak daha doğru sonuçların elde edilmesini sağlayabilmektedir. Bunun nedeni insanların kendi lehlerine sonuçlanacak bir sorunun çözümünde her zaman doğru bildiklerini söylemekten kaçınmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu da daha sağlıklı sonuçların elde edilmesini sağlayabilmektedir. Devamında ise, tespit edilen unsurlarda düzeltmeye yönelik uygulamalara ağırlık verilmelidir.

Bir ülkede sosyal yaşam içerisinde kayıt dışı ekonominin oluşumuna yol açan birçok faktör olmakla birlikte bunlardan en önemli olanlarını toplumsal eğitim düzeyi, gelir düzeyi, vergi ahlâkı, devlet harcamaları ile ilgili algılayış, göç ve kentsel dönüşüm süreçleri şeklinde sıralamak mümkündür.

1.2.4.1. Eğitim Düzeyi

Yapılan birçok ampirik çalışmalar sonucunda toplumun eğitim seviyesi ile kayıt dışı ekonomi arasında doğru yönlü bir ilişkinin olduğu neticesine ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bir toplumda eğitim seviyesi arttıkça, gerçekleştirilen ekonomik işlemlerin kayıt dışına çıkma eğilimlerinde de artış gözlenmektedir. Bu durum eğitim seviyesi yüksek olan mükelleflerin vergi yasalarını değerlendirerek, yasalardaki boşlukları daha kolay tespit edebilmelerinden ve bu boşluklardan faydalanmak suretiyle gelirlerini kayıt dışına çıkarabilme eğilimlerinden kaynaklanabilmektedir (Sarıkaya, 2007).

Bir ülkede eğitim seviyesi her ne kadar kayıt dışı ekonomiye yönelim ile doğru orantılı olarak kabul edilse dahi bu genel bir kanı olmaktan öteye geçmemektedir. Dolayısıyla, eğitim seviyesindeki artış, mükellefleri yasalardaki boşluklardan yararlanarak kayıt dışı ekonomik faaliyette bulunmaya yönlendirebileceği gibi tam tersine, bu mükelleflerin cezai yaptırımları bilmelerinden ve bu tür yaptırımlara maruz kalmak istememelerinden ve bu tür faaliyetlerden kaçınmaları neticesinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde düşüşler de yaşanabilmektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesi ile kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelim arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığını kesin olarak kabul etmek mümkün değildir.

1.2.4.2. Gelir Düzeyi

Türk Vergi Sistemine göre, vergilendirmede esas olan, mükelleflerin vergi verme gücüdür. Bu nedenle 1982 Anayasa'sında herkesin kamu giderlerini karşılamak için mali gücüne göre vergi vermekle yükümlü olduğu belirtilmektedir. Yani, herkesin geliri ile orantılı vergi ödemesi anlamına gelen ödeme gücü ilkesine göre, ödeme gücü az olan mükellef az vergilendirilirken, ödeme gücü çok olan mükellef ise çok vergilendirilmektedir. Gelir, servet ve harcama düzeyleri farklı olan mükellefler bu doğrultuda vergilendirilerek vergi yükü mükelleflere daha adil dağıtılmış olmaktadır. Aksi takdirde, vergisini zamanında ödeyemeyen mükellef yüksek bir gecikme faizi ile karşı karşıya kalmakta ve mükellef bu

sorumluluğunu yerine getirmediğçe vergi borcu bir kartopu gibi büyümektedir (Türker, 2009).

Kişi başına düşen gelirin düşük olması, gelir dağılımının bozuk olması, servet eşitsizliğinin fazla olması gibi faktörler dolayısıyla devletin vergi gelirleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Devlet özellikle düşük gelirli kesimin vergi yükünü artırmak yerine bu grupların gelirlerini artıracak gelir politikaları uygulamaya çalışmalı ve bu kapsamda yüksek gelirli mükellefleri artan oranlı tarife ile vergilendirerek gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmaya çalışmalıdır. Aksi takdirde Türkiye gibi gelir dağılımında aşırı bir adaletsizliğin söz konusu olduğu ülkelerde alt gelirli gruplar, yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla ek işlerde kayıtsız şekilde çalışarak kendilerine ek bir gelir yaratmaya çalışmaktadırlar (İlhan, 2009).

Her kesimden gelirine göre vergi alınması kayıt dışı ekonominin önlenmesinde yerinde bir uygulama olmakla birlikte burada düşük gelirli kesimin elde ettiği gelirin de göz ardı edilmemesi ve ilgili tutarın milli gelir kalemi içerisinde gösterilmesi ve vergi gelirlerine dahil edilmeleri devletin ihtiyaç duyduğu finansmanın sağlanmasında da önemlidir. Sadece yüksek gelir elde eden mükelleflerin değil basit usule tabi mükelleflerin denetimlerine ağırlık verilmesi de önemli bir konudur.

1.2.4.3. Vergi Ahlâkı

Türkiye’de uzun yıllardır uygulanan kamu politikaları, vergi ahlâkı bilincinin geliştirilmesinden uzaktır. vergi kaçaklarının ve sigortasız işçi çalıştırmanın yetersiz denetimler sonucu tespit edilememesi ve hükümetler tarafından çıkarılan mali aflar neticesinde bu suçların ceza almaması toplumda vergi ahlâkının oluşturulmaya çalışılmasının önündeki en büyük engellerden birisidir (İlhan, 2009).

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla öncelikle kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil eden faktörlerin kaldırılması gerekmektedir. Ardından ise devletin en büyük finansman kaynağını oluşturan vergi gelirlerinin eksiksiz bir biçimde toplanabilmesi için toplumda herkesin vergiye gönüllü uyumu sağlanmalıdır. Bu kapsamda yapılması gereken en önemli şey vergi bilincinin ve vergi ahlâkının daha ilköğretim çağından başlanarak topluma aşılmasıdır. Bunun yanında, ödenen vergilerin ne şekilde geri döndüğü, hangi yatırımların yapıldığı konusunda da bilgi verilerek vatandaşa devleti denetleme hakkı sağlanmalıdır.

1.2.4.4. Devlet Harcamaları İle İlgili Algılayış

Dünyanın her yerinde, vergi borcunu ödeyenlerin en çok üzerinde durdukları ve merak ettikleri konulardan birisi toplanan vergilerin nerelere ve nasıl harcanacağıdır. Diğer tüm koşullar vergilendirme için en uygun ortamı sağlasa bile, toplumda vergilerin rasyonel olmayan alanlara harcanabileceğine dair oluşmuş genel bir kanı vergiye karşı ciddi bir direncin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, devletin vergileri harcama alanının belirsizliği, kayıt dışı ekonominin gelişimi üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olabilmektedir.

Mükelleflerin devletin harcamalarından memnun olmaması değişik sebeplerden kaynaklanabilmekle birlikte bunlar sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Dinçer, 2007):

- Mükellef, devletin vergi toplamak suretiyle ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğine inanıyor olabilir,
- Mükellef vergi olarak devlete ödediği değer, hizmet olarak elde ettiği değerden daha fazla olduğunu düşünüyor olabilir,
- Mükellef devletin sunduğu mal ve hizmetlerin kalitesinden memnun olmayabilir,
- Mükellef devletin gereksiz harcamalar yaptığını, kaynakları etkin kullanmayarak israf ettiğini düşünüyor olabilir,
- Mükellef devletin harcama politikasını benimsemiyor olabilir.

Devletin şeffaf olması ile yakından ilgili olan bu algılayış şekli kayıt dışı ekonominin önlenmesi üzerindeki etkisinin yanında toplumda uyulması gerekli kurallarına uyumu da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu gibi devletin harcamaları ile ilgili toplumda oluşacak olumsuz bir düşünce veya devletin harcamaları ile ilgili sahip olunamayan bilgi neticesinde bireyin devlete olan güveni sarsılabilmektedir. Devlet harcamalarının ihtiyaç duyulan alanların aksine verimsiz alanlara kaydırıldığı yönünde olumsuz bir düşüncenin gelişimi de zamanla vergiye uyumun giderek azalmasına ve toplumda vergilerin eksiksiz olarak toplanamamasına sebep olmaktadır.

Görüldüğü gibi, kayıt dışı ekonomi bir ülkeyi sadece maddi anlamda etkilemenin ötesinde sosyal yaşam içerisinde de daha birçok alanda etkilemektedir. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonomiye, devletin finansman sıkıntısı içerisine düşmesine neden olan bir olgu olarak bakmanın çok ötesinde sosyal yaşamı etkileyen önemli bir faktör olarak da bakabilmek ve kayıt dışı ekonomiyi bu açıdan değerlendirebilmek gerekmektedir.

1.2.5. Hukuki Nedenler

Kayıt dışı ekonomiye yol açan nedenlerden bir diğeri de hukuki nedenlerdir. Hukuki nedenler arasında yasaların basit ve açık olmaması, sık sık değişikliğe uğraması, yasalarda yer alana çeşitli istisna ve muafiyetler ile gelir idaresinin faaliyetlerinde etkinsizliğini saymak mümkündür. Aşağıda kayıt dışı ekonomiyi hukuki açıdan etkileyen bu faktörler ele alınmıştır.

1.2.5.1. Vergi Yasalarının Basit ve Açık Olmaması, Sık Sık Değişikliğe Uğraması

Vergi kanunlarında çok sık değişiklik yapılması vergilemede açıklık ve kesinlik ilkelerini zedelemektedir. Vergi kanunlarında yapılan değişikliklerin yanı sıra kanunlarla Bakanlar Kuruluna verilen düzenleme yetkisinin de bazen yılda birkaç kez kullanılması sık sık değişikliklerin yapıldığına ilişkin bir kanıttır. Yüksek oranlarda seyreden enflasyon nedeniyle aşınan matrahları düzenlemek bir zorunluluk olsa dahi, sıklıkla yapılan bu ve buna benzer konulardaki değişiklikler açıklık ve kesinlik ilkelerini zedelemekte ve sadece mükellefler bir yana konunun uzmanlarının dahi değişiklikleri izlemelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin önüne geçebilmek için yasaların sıklıkla değişimini önlemek ve yasaların toplumda yer alan eğitim seviyesi yüksek veya düşük herkesin anlayabileceği sadelikte olmasını ağılamak gerekir. Bu sorunun aşılması ile mükelleflerin vergilendirme konusundaki en önemli beklentileri olan, ne kadar vergiyi ne zaman ödeyeceklerini bilmeleri de sağlanmış olunmaktadır (DPT, 2001).

Devletin, mükelleflerin bu ve buna benzer konulardaki eksikliklerini giderebilmek amacıyla vergi kanunlarına ilişkin ufak düzenlemeler dahi olsa görsel medya aracılığı ile konunun uzmanlarının değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi vermesini sağlayıcı yayınlar yaptırması bu soruna dair bir çözüm olabilmektedir.

1.2.5.2. Vergi Yasalarında Yer Alan Çeşitli İstisna ve Muafiyetler

Vergi istisna ve muafiyetleri, yasalar ile getirilen sınırlamalardır. İstisna ve muafiyetlere tabi mükellefler, kendileri düşük oranda vergilendirildikleri veya hiç vergilendirilmedikleri gibi, ticari veya zirai faaliyetlerini yürüttükleri kişilerle belgesiz işlem yaparak kayıt dışı işlemlerin artmasına da neden olmaktadır. Bu nedenle istisna, muafiyet ve afların uygulanması konusunda tüm toplumun çıkarları düşünülerek kararlar dikkatli olarak verilmelidir. Ülkemizde vergi yasalarında, şu anda yer alan muafiyetler ve istisnalar; esnaf muafılığı, küçük çiftçi muafılığı, diplomat muafılığı, göçmen ve mülteci muafılığı, serbest meslek kazançları istisnası, gayrimenkul sermaye iratlarına ilişkin istisna, kurumlar vergisi kanunundaki muafiyet ve istisnalar, ücretler, tazminatlar, teşvik ve ikramiyelerdeki istisna ve muafiyetler olmak üzere çok fazla sayıdadır (Özçelik, 2005).

Yasalarda yer alan bu gibi istisna ve muafiyetlerin yanı sıra sık sık çıkarılan vergi afları da toplumda kurallara uyumu önemli ölçüde zedelemektedir. Bu nedenle, gerekmedikçe mükelleflerin vergi konusunda muafiyetleri ve istisnai durumları onaylanmamalıdır. Bu konuda devlet tarafından sağlanan esnekliğin, kötüye kullanılacak boyutlara taşınması engellenmeli ayrıca vergi aflarının da önü kesilmeli ve gerekmedikçe vergi aflarına başvurulmamalı aksine vergi cezalarında her yıl belirli oranda artış uygulanmalı ve hapis cezalarının para cezasına çevrilebilmesi engellenmelidir. Bu konunun devlet tarafından kararlılıkla uygulanması mükelleflerin vergiye uyumunu önemli ölçüde sağlayabilmektedir.

1.2.5.3. Gelir İdaresinin Etkinsizliği

Toplumların birçoğunda olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı ekonominin oluşum nedenlerinden birisi gelir idaresinin etkinsizliğidir. Gelir idaresinin etkinliğini arttırarak, organize olmasını sağlamak içinse etkin işleyen bir emir komuta sisteminin oluşturulması ve vergi kanunlarının tam olarak uygulanmasının sağlanması gerekmektedir. Bu düzenlemeler yapılmadığı sürece kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçakçılığının önüne geçmek mümkün görünmemektedir. Gelir idaresinin etkinsizliğini ortaya koyabilmek açısından 2008-2010 yıllarına ilişkin tüm vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilat tutarları çizelge 1.4’te sunulmaktadır.

Çizelge 1.4: 2008-2010 Yıllarına ilişkin tüm vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilat tutarları ile tahsilat oranları

Yıllar	Tahakkuk (TL)	Tahsilat (TL)	Tahsilat Oranı (%)
2007	418.610.059,37	231.899.574,65	55,40
2008	447.246.284,70	220.118.130,54	49,22
2009	526.026.864,76	270.703.848,44	51,46

Kaynak: (GİB, 2010a).

Çizelge 1.4 incelendiğinde, Türkiye’de vergilerin ödenmesi konusundaki teşviklerin yetersiz kaldığı söylenebilir. 2008 yılında toplamda tahakkuk eden vergilerin yüzde 55,40’ı tahsil edilebilmişken, 2009 yılında bu oran yüzde 49,22’ye düşmüş, bir sonraki yılda ise yüzde 51,46’ya yükselmiştir. Fakat tahsilat oranında istenilen sonuca ulaşılamamış olması ve vergilerin yaklaşık olarak sadece yüzde 50’sinin tahsil edilebiliyor olması bu konuda önemli bir aksaklığın olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Gelir İdaresinin etkinliğinin artırılması konusunda bazı düzenlemelere başvurulmalıdır.

Ülkemizde Gelir İdaresinin etkinliğini arttırmak amacıyla alınabilecek önlemler arasında en önemli faktörü vergi denetim elemanlarının sayıca artırılması gereği oluşturmaktadır. Çünkü, ülkemizde denetim kadrolarının doluluk oranına bakıldığında denetim kadrolarının yaklaşık yarısının boş olduğu görülmektedir. Bu durum ülkemizde vergi incelemesi oranının toplam vergi mükellefi sayısına oranının yaklaşık yüzde 4 düzeyinde gerçekleşmesi ve bireylerin yakalanma yönünden endişe taşımamalarından kaynaklı kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelimlerini tetiklemektedir. Bununla birlikte, Gelir İdaresinin günümüz koşullarının çok gerisinde kalması dolayısıyla yapılandırılması gereği de üzerinde durulması gereken önemli bir diğer konudur. Bu kapsamda, vergi mükelleflerine verilen hizmetlerin kapsamının artırılması ve teknolojik imkanların zorlanması konularına da ağırlık verilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ETKİLERİ VE BELİRLEME YÖNTEMLERİ

2.1. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ETKİLERİ

Mükellefleri vergi kaçırmaya yönlendiren nedenler çok çeşitli olmakla birlikte, bunların ekonomi üzerinde olumlu ve olumsuz pek çok etkisi bulunmaktadır. Kayıtlı ekonomiye ek bir çalışma alanı sağlaması, işsiz kesime bu ekonomi içerisinde istihdam sağlaması ve ekonomik gelişime katkı sağlaması kayıt dışı ekonominin olumlu etkileri arasında sayılabilirken, bu ekonomi içerisinde elde edilen gelirin vergisel anlamda tahsil imkanının bulunmaması dolayısıyla vergi yükünün adaletsiz dağılması, istatistiksel olarak ifade edilen bazı göstergelerin hatalı sonuçlar vermesi, devlete duyulan güvenin sarsılması ve devletin kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açması kayıt dışı ekonominin olumsuz etkileri arasında sayılabilmektedir.

2.1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu Etkileri

Kayıt dışı ekonomi her ne kadar olumsuz sonuçlar yaratan ekonomik faaliyetler gibi görünse de, toplumların bazen kayıt dışı ekonomiden olumlu sonuçlar elde edebilmeleri de mümkündür. Ekonomik büyümeyi sağlaması, istihdamı artırması, rekabeti artırması ve ekonomiyi canlandırması gibi faktörler kayıt dışı ekonominin sağladığı bu olumlu etkiler arasında sayılabilmektedir.

2.1.1.1. Ekonomiyi Canlandırarak Ekonomik Büyüme Sağlaması

Kayıt dışı ekonominin yarattığı olumlu sonuçlardan birisi ekonomiyi canlandırıcı etkisidir. Kayıt dışı ekonomide fiyatların, resmi ekonomiye kıyasla daha düşük olması, bu ekonomi içerisinde mal ve hizmetlere olan talebin artması ile sonuçlanmaktadır. Böylece, elde edilmeleri aşamasında kayıt altına alınamayan gelirler, harcamaları sırasında kayıt altına alınabilmektedirler.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirlerin tekrar harcamalara dönüştürülmesi, harcamalar kanalıyla başkalarının da yine gelir elde etmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, kayıt içerisinde yer alan gelirler ile birlikte kayıt dışında yer alan

gelirler de yurt içindeki mal ve hizmetlere katkıda bulunmakta ve bu da kayıt dışı ekonomi döngüsü sayesinde ekonominin canlanmasını sağlamaktadır. Ayrıca, ekonomik faaliyetlerini kayıt dışında tutan bazı işletmeler vergi yükünden kurtuldukları için, yatırımlarda kullanabilecekleri fonlarında da artış sağlamaktadırlar. Yatırım artışının üretim artışı anlamına geldiği düşünülürse kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ekonomiyi canlandırmanın ötesinde ekonomik büyümeye de yardımcı olduğunu söylemek mümkündür (Özsoylu, 1996; Bulut, 2007).

Kayıt dışı ekonomi içerisinde, yasal kesintilerin yokluğu nedeniyle sunulan mal ve hizmetlerin fiyatlarının düşük düzeyde kalması bu mallara olan talebi arttırmakta ve buna paralel olarak milli gelir ve toplum refahında artışlar gözlenmektedir. Kayıt dışı ekonominin yarattığı bu etkiler, olumsuz sonuçlarının yanında kayıt dışı ekonominin olumlu sonuçlar da doğurabileceğini ortaya koymaktadır (Bulut, 2007).

Kayıt dışı ekonominin ekonomik anlamdaki bu olumlu etkisi her ne kadar dolaşımdaki para miktarını arttırsa da, kayıt dışı ekonominin engellenmesi sonucunda elde edilecek faydanın bu işlem sonucunda elde diledik faydadan daha yüksek olacağı unutulmamalıdır.

2.1.1.2. İstihdamı Arttırması

Kayıtlı ekonomi, sosyal güvenlik maliyetleri, yeme-içme maliyetleri, eksik kapasite kullanımı, kaynakların sınırlı olması ve işçi sendikalarının yüksek ücret talepleri gibi etkiler nedeniyle, toplumda herkese iş olanağı sunamamaktadır. Kayıtlı ekonominin sınırlı iş olanakları sunması bir nevi açıkta kalan işsizleri kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edilmeye zorlamaktadır. Önemli bir kesime iş imkanı sağlayan kayıt dışı sektör, çalışanlarına sosyal güvenlik imkanı sağlamasa dahi, az da olsa bir ücret ve istihdam sorununa katkı sağlamaktadır. Aksi halde, ülke içerisinde sosyal patlamaların olması kaçınılmazdır (Dinçer, 2007).

Türkiye’de özellikle 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler neticesinde işsiz kalan kitleler, kayıtlı ekonomide bulamadıkları istihdam imkanlarını kayıt dışı ekonomi alanında aramışlar ve işletmeler de bu durumu fırsata çevirerek istihdamı kayıt dışı yollardan sağlayarak maliyetlerini azaltmaya çalışmışlardır.

Türkiye’de her ne kadar kayıt dışı ekonominin etkileri arasında istihdamı arttırıcı etkisi sayılsa da olaya bir de farklı bir açıdan bakılmalıdır. Kayıt dışı ekonomi içerisinde

çalıştırılan çocuklar veya yetişkinler her ne kadar belirli bir ücret elde etseler dahi bu ücreti elde edebilmek amacıyla zaman zaman sağlıklarından ve sosyal güvencelerinden feragat etmektedirler. Oysa, bu yolla elde edilen ücret, bu yolla uğranılan kayıptan daha fazla değildir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonomi içerisinde kendisine bir iş alanı bulamayan veya yaşı bu koşullara uygun olmayan fakat maddi açıdan çalışmak zorunda olan zor durumdaki birey ve yetişkinleri bu açıdan kullanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir konu, işletmelerin zor durumdaki bu insanları kayıtlı olmayan ekonomi içerisinde istihdam edilseler dahi mağdur etmemeleri gerektiğidir.

Görüldüğü gibi, kayıt dışı ekonominin olumlu bazı etkilerinden de söz etmek mümkündür. Fakat, hiçbir zaman kayıt dışı ekonominin olumlu etkilerinin olumsuz etkilerinden daha fazla olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin bu olumlu etkileri asla kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla alınması muhtemel tedbirleri engellememelidir.

2.1.2. Kayıt Dışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin etkileri değerlendirildiğinde, toplum ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri olumlu etkilerinde göre kat kat daha fazladır. Kayıt dışı ekonominin toplum ve ekonomi üzerinde yarattığı bu olumsuz etkilerden azıları aşağıda ele alınmıştır.

2.1.2.1. Vergi Gelirlerini Azaltması

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ekonomilere yönelik olumsuz etkilerinden birisi vergi gelirlerini azaltmasıdır. Vergi gelirlerindeki bu azalış, topluma yönelik devletin sosyal transferlerin de sınırlamalara neden olabilmektedir. Özellikle devlet tarafından yerine getirilmesi zorunlu temel bazı hizmetlerin topluma sunulamamasına neden olabilecek bu durum zamanla sosyal patlamalara neden olabilecek kadar hassas bir konudur (Öğünç ve Yılmaz, 200).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin vergilendirilemiyor olması bütçe açıklarının oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmesine neden olmakla birlikte bu durum, ülkemizi mali açıdan büyük bir çıkmaza sokmaktadır. 2010 yılı Haziran ayına göre bütçe gelirleri 18,4 Milyar TL, bütçe giderleri 23,9 Milyar TL ve bütçe açığı 5,4 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bütçe açıklarının bu kadar yüksek oluşu ve tahakkuk eden

vergilerin yaklaşık olarak sadece yarısının tahsil edilebilmesi devleti bu açıdan önemli bir çıkmaza sürüklemektedir (Maliye Bakanlığı [MB] 2010a).

Fakat bu noktada bütçe açıklarını kapatmak konusunda çözüm olarak dış borçlanma yolunu tercih ederek faiz yükü ile karşı karşıya kalmaktansa, vergilerin eksiksiz toplanabilmesi konusunda iyileştirmelere gidilmelidir.

Emeklilik ve sigorta gibi ödenmesi gereken ödeneklerin ödenmemesi, çalışanların en düşük ücret üzerinden çalışıyor gösterilmeleri gibi uygulamalar, devletin ekonomi içerisinde toplaması gereken fonları ve vergileri tam olarak toplayamamasına ve mali açıdan ciddi bir kayba uğranılmasına neden olmaktadır.

Bu kayıpların ortaya çıkardığı bütçe açıklarının iç ve dış borçlanma yöntemleriyle kapatılmaya çalışılması ise enflasyonist baskıların ortaya çıkmasına yol açabileceği gibi daha fazla vergi alma ihtiyacını da doğurabilmektedir. Bireylerin daha sıkı standartlarda çalıştırılabilmeleri olasılığını arttırabilecek olan bu durum zamanla hükümetlerin sosyal transferlerindeki sınırlamalarının da etkisiyle sosyal bir patlamaya dönüşebilecek kadar tehlikeli bir sorundur (Öğünç ve Yılmaz, 2000).

Ülkemizde bütçe açıklarının oluşmasının en önemli nedeni kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin varlığıdır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesiyle bile bütçe açıklarının önemli bir kısmını kapatmak mümkündür. Bütçe açıklarının bu kadar yüksek olması nedeniyle devlet özelleştirme gelirlerini bütçe giderlerine almadan direkt olarak borçların azaltılmasında kullanmaktadır. Bu uygulama ülkemizde kayıt dışının olumsuz etkilerini azaltmayı hedeflemektedir (Unakıtan, 2005).

Vergi borçlarının tahsili konusunda gecikme faizi alınmak suretiyle, mükelleflere 36 aya kadar tecil imkanının sağlanması da kendisinden beklenen etkiyi yaratmamıştır. Aylık ödeme miktarı yaklaşık 650 milyon TL olması gerekirken, bu miktar 200-250 milyon TL'leri dahi geçememiştir. Dolayısıyla, bu ödeme imkânı kapsamında tahsilat oranı yüzde 40'ın altında kalmıştır (GİB, 2010a).

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, mükellef sayısında bir yıl içerisinde 52 bin kişilik kayıp yaşanmıştır. Bu bilgiyi destekleyen veriler çizelge 2.1'de sunulmaktadır.

Çizelge 2.1: 2008-2009 Yıllarına ilişkin mükellef sayılarının karşılaştırması (Kişi)

Vergi Türleri	2008 (Aralık)	2009 (Aralık)
Gelir Vergisi	1.701.865	1.683.308
Kurumlar Vergisi	640.679	640.786
Basit usul	744.188	739.092
KDV	2.266.053	2.249.950
Toplam	5.352.785	5.313.136

Kaynak: (GİB, 2010b).

Çizelge 2.1 incelendiğinde, 2009 yılında 2008 yılına göre mükellef sayısında 39 bin 649 kişilik bir azalış olduğu görülmektedir. Bu azalışın nedenleri arasında, küresel krizin etkisi ile bireylerin daha az gelir elde etmeleri sonucunda gelir vergisinde yaşanan azalışları, birçok işletmenin kapatılması neticesinde kurum kazançlarında yaşanan azalışları, basit usule tabi mükelleflerin gelirlerinde yaşanan azalış nedeniyle basit usulde yaşanan azalışları ve özellikle vergi iadesinin kaldırılması ile KDV’nde yaşanan azalışları saymak mümkündür.

Gelir vergisinde bir yıl içerisinde önemli bir düşüş gerçekleşebilmesine karşın, kurumlar vergisinde birden bire ciddi bir düşüşün yaşanması söz konusu değildir. Bunun nedeni, gelirin sözleşmeye bağlı olmasına ve fesh edilecek sözleşme ile gelirin ortadan kalkabilmesine karşın, kurumların tasfiyeleri halinde 1 yıllık tasfiye süresinin bulunmasından dolayı bu 1 yıllık süreyi geçirmeleri gerektiğinden kaynaklanmaktadır

2009 yılı Kasım ayında, 2008 yılına göre vergi türlerinde meydana gelen yüzde değişim ise çizelge 2.2’de sunulmaktadır.

Çizelge 2.2: 2009 Yılı Kasım ayı itibariyle vergi türlerine ilişkin gelir gerçekleştirmelerinin 2008 Yılı Kasım ayına göre değerlendirilmesi (Yüzdesele olarak)

Vergi Türleri	Değişim Yüzdesi
Gelir Vergisi	- %49,9
Kurumlar Vergisi	+ %32,7
BSMV	- %12,7
Dahilde Alınan KDV	- %93,2
İthalde Alınan KDV	+ %7,2
ÖTV	+ %15,1
Damga Vergisi	- %24,8
Harçlar	- %7,5
Diğer	+ %9,3

Kaynak: (MB, 2010a).

Çizelge 2.2 incelendiğinde, 2009 yılı Kasım ayı gelir gerçekleştirmelerine bakıldığında geçen yılın aynı ayına göre, gelir vergisi ve dahilde alınan KDV’nde önemli düzeyde bir düşüş göze çarpmaktadır. Gelir vergisi ile dahilde alınan katma değer vergisi tahsilatlarında bu ayda görülen azalışın nedeni, her iki vergi türünde de son ödeme tarihinin 26 Kasım olması ve bu tarihi izleyen 4 günün resmi tatil ilan edilmiş olması nedeniyle bankalarca yapılan tahsilatların saymanlık hesaplarına intikal ettirilememiş olması ve Aralık ayına kaymış olmasıdır (TÜRMOB, 2009b).

Kurumlar vergisindeki yüzde 32,7’lik artış birçok sektörde görülen matrah artışlarından kaynaklanmaktadır. BSMV’deki azalışın nedeni bu dönemde bankalar aracılığı ile gerçekleştirilen işlemlerde yaşanan düşüştür. İthalde alınan KDV’ndeki artış ise bu dönemde ithal edilen mallarda bir artış olduğunu göstermektedir. ÖTV’deki artışın nedeni ise Mart 2009 yılında ÖTV’de yapılmış olan indirim otomotiv ve beyaz eşya sektörünü canlandırarak ÖTV’nin işlem hacmini arttırmasıdır. Damga vergisindeki düşüşün nedenleri arasında istihdamdaki ve alınan beyannamelerdeki azalışları saymak mümkündür. Harçlardaki azalışın nedenleri olarak, kriz nedeniyle yeni işletmelerin kurulmaması nedeniyle yaşanan düşüşleri ve harca tabi işlemlerde yaşanan düşüşleri saymak mümkündür.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler gibi, vergi kaybına neden olan faaliyetlerin toplum tarafından hoş görülmesini önleyici çalışmalar yürütmek bir toplumda toplanacak vergi

gelirlerini olumlu yönde etkileyecektir. Toplanan vergilerin kendilerine geri döneceğinin topluma kanıtlanması, vergi kaçırmanın anlamsız olduğu, bu şekilde devletin sağlayacağı imkanların da sınırlı olacağı konusunda bir bilincin oluşmasına neden olacak ve bu anlayışa paralel olarak vergi gelirlerinde de artışlar gözlenebilecektir.

2.1.2.2. Vergi Yükünün Adaletsiz Dağılmasına Neden Olması

Kayıt dışı faaliyetlerin gözlendiği toplumlarda, kayıtlı mükellefler ile kayıtlı olmayan mükellefler arasında vergi yükü açısından adaletsizlikler oluşmaktadır. Kayıtlı mükellefler üzerlerine düşen vergi mükellefiyetlerini yerine getirerek gelirlerinin bir kısmını devlete vergi olarak ödeyip, belirli bir gelir kaybına maruz kalırlarken, kayıt dışı kalan mükellefler ise vergi ödemedikleri için, herhangi bir gelir kaybına maruz kalmamaktadırlar. Dolayısıyla, kayıtlı olmayan mükellefler vergi yükünü kayıtlı mükelleflerin üzerine yılmaktadırlar. Bütçe açıklarının arttığı dönemlerde devlet, vergi gelirlerini arttırma yoluna gideceğinden, mevcut mükellefler üzerindeki vergi yükü daha da artmaktadır.

Bu durum, başta ülkenin gelir dengesinin bozulmasına, kayıt dışı çalışan işletmelerin daha fazla gelir elde etmelerine ve zamanla iç çatışmaya kadar gidebilecek önemli bir konudur. Dolayısıyla, bir toplumda her konuda dengeyi sağlamanın önemine paralel olarak vergi yükünün dağılmasında da bir denge sağlanmalıdır. Bir toplumda herkesten gelirine göre vergi alınması anlayışı kayıtlı mükellefler arasında verginin adaletsiz dağılması gibi bir sonuç ortaya çıkarmamakla birlikte, bu sorun sadece kayıt dışı ekonomik faaliyetler neticesinde ortaya çıkmaktadır.

2.1.2.3. Çocuk istismarına neden olması

Kayıt dışı ekonominin artışına paralel olarak istihdam edilen çocuk işçi sayısında da artış gözlenmektedir. Çocuk işçiler, düşük ücretlerle çocuk işçi çalıştırmanın daha cazip geldiği bazı işverenler tarafından sosyal güvenceden yoksun olarak ağır koşullar altında tekstil, metal işkolları ve sanayi sitelerinde çalıştırılmaktadırlar. Özellikle işlerini kaybeden anne ve babalar başka çıkış yolu bulamadıkları zaman zorunlu olarak bu yola başvurumaktadırlar.

Türkiye çocuk işçiliğinin her geçen gün arttığı ülkelerden birisidir. TÜİK'in araştırmasına göre ülkemizde 6 ile 17 yaş aralığındaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu çocukların yüzde 84,7'si bir okula devam ederken yüzde 15,3'ü ise bir okula devam

etmemektedir. Ülkemizde 6 ile 17 yaş grubunda bulunan bu 16 milyon 264 bin çocuğun ise yüzde 5,9'una isabet eden 958 bini ekonomik bir işte çalışmaktadır (TÜİK, 2007).

Çocukları ekonomi içerisinde istihdam edilmeye zorlayan birçok faktör bulunmaktadır. Okuma imkanlarının bulunmaması, meslek öğrenmek istemeleri, aile bütçelerine katkı sağlamak zorunda kalmaları, işsiz kalan ailelerinin yerine çalışmak zorunda kalmaları gibi bir çok faktör bu durumu tetikler niteliğe sahiptirler.

Türkiye 1992 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı'na (IPEC) imza koyan ilk 6 ülke arasında yer almaktadır. Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı, yer altı ve su altında çalıştırma yasağı ile gece çalıştırma yasağı üzerinde durulmuş olan bu uygulama çocuk işçilerin korunması konusunda gelişme yaratan bir uygulamadır (TÜİK, 2007).

Ayrıca İş Kanunu'nun 01.01.2010 tarihi itibarıyla, çocukları çalıştırma yaşı ve çalıştırma yasağına aykırı davranılması durumunda, bu durumdaki her işçi için 1.034 TL cezanın öngörülmesi de çocuk işçilerin, kayıt dışı ekonomi içerisinde bazı sektörlerde çalıştırılmalarının önünü tıkamaktadır.

Çocukların istihdam konusunda istismar edilmelerini önlemek amacıyla alınan bu önlemler her ne kadar yeterli, gibi görünse de bu konuda alınabilecek kesin çözüm, aile büyüklerine sağlanacak olan istihdam imkanıdır. Bireylerin kayıtlı ekonomi içerisinde istihdam edilebilirliklerinin sağlanması, çocuk işçi sayısında da azalış yaratabilmektedir.

2.1.2.4. Haksız Rekabete Neden Olması

Kayıt dışında üretilen mal ve hizmetler, vergilerinin kısmen ödenmesi veya tamamen ödenmemesi nedeniyle daha düşük bir bedelle satılma imkanı bulduklarından, bu durum dürüst vergi mükellefleri açısından haksız rekabeti ortaya çıkarmaktadır. Kayıt dışı ekonomide, kayıtlı ekonomideki kazanç üzerinden alınan vergiler, sosyal güvenlik kesintisi, işçilik üzerinden ödenen sigorta ve vergiler ile bazı kamusal yükümlülükler bulunmadığından, üretim maliyetlerinin, dolayısıyla da satış fiyatının düşük düzeylerde gerçekleşmesinden dolayı kayıt dışı ekonomi içerisinde üretilen mal ve hizmetler gerek yurtiçi gerekse yurt dışı pazarlarda rekabet üstünlüğü kazanmaktadırlar. Bazen de kayıt içinde yer alan rakipler ile haksız bir rekabete girişilmekte ve rakipler, mal ve hizmetlerinin fiyatlarını düşürmek zorunda bırakılarak rekabet ortamı tahrip edilmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, kayıtlı faaliyetler karşısında elde ettikleri bu avantajlı durum kayıtlı

ekonomiden kayıt dışı ekonomiye doğru geçişi hızlandırmaktadır. Bu bilgiler ışığında kayıt dışı ekonominin toplam ekonomi içerisindeki payının düşürülebilmesi, zamanla haksız rekabetin ortadan kalkması bu sayede gerek yerli gerekse yabancı yatırımların artması, hazinenin gelirlerinin artması ve refah düzeyinin yükselmesini gibi gelişmeleri de beraberinde getirebilmektedir. (Öğünç ve Yılmaz, 2000; Sabancı, 2005; Ay, 2007).

Bu durumu teraziye benzetmek mümkündür. Terazinin iki kefesi vardır. Terazinin her iki kefesinde eşit miktarda ve eşit ağırlıkta para olması durumunda devlet bir kefedeki vergi alacağı olan bir miktar parayı alır diğer kefedeki almazsa, bu durumda vergi borcunu ödemeyen kefe yükselecek vergi borcunu ödeyen kefe ise, dengesini kaybederek aynı işlemin tekrarı neticesinde de zamanla yere düşecektir. Buradan, vergi yükünü taşıyan bireylerin ve işletmelerin kayıt dışı ekonomik faaliyetler neticesinde vergi borcunu ödemeyen işletmeler karşısında rekabet üstünlüğü elde etmeleri dolayısıyla durumun bu şekilde devam etmesi halinde zamanla kayıtlı ekonomik faaliyetlerin üretimlerine son vermek zorunda kalacakları anlaşılmaktadır.

2.1.2.5. Devlete Olan Güvenin Sarsılması

Bir ekonomide kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artış göstermesi, toplanan vergilerin nerelere harcanacağı konusunda halkın bilgilendirilmemesi ve halkın buna benzer sorularının devlet tarafından cevapsız bırakılması zamanla toplumda devlet otoritesine olan güvenin sarsılmasına, hukuka ve adalet sistemine olan inancın zedelenmesine, ahlâki değerlerin bozulmasına ve yasadışı faaliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bu tür faaliyetlerin yaygın bir biçimde gözlemlendiği toplumlarda rüşvet, suistimal gibi kavramlar sıklıkla telaffuz edilmekte ve dürüst olmamak normal kabul edilirken, dürüst olmak ise, anormal kabul edilmektedir. Ayrıca, bu tür toplumlarda, kayıt dışı faaliyette bulunanlar ilişkilerini yasal yollardan yürütemedikleri için toplumda yer altı ilişkileri gelişmekte ve buna paralel olarak da toplumda suç oranı ve suçlu sayısında artış gözlenmektedir (Ay, 2007; Vural, 2005).

Dolayısıyla, ülkelerin topluma karşı şeffaf olabilmeleri her an herkes tarafından denetlenmeye hazır olmaları, soruların her soruya cevap verebilmeleri bu kapsamda oldukça önemlidir. Aksi takdirde devletin ne yaptığından haberdar olmayan vatandaş devleti de kendi yaptığı faaliyetlerden haberdar etme gereği duymamaktadır.

2.1.2.6. Göç ve Kentsel Dönüşüm Süreci

Türkiye'deki hızlı nüfus artışı ve tarım sektöründe yaşanan krizin bir sonucu olarak bu kesimde ortaya çıkan işsizlik köyden kente göçleri arttırmaktadır. Nüfus artışı ve göçlerle birlikte kentlerde biriken büyük ölçekteki niteliksiz işgücü, bireyleri niteliksiz işlerde daha az ücretle sosyal güvencesiz çalışmaya razı hale getirmektedir. Bunun yanında hızlı nüfus artışının sonucu olarak ortaya çıkan genç nüfus fazlalığı, bu nüfusun barınma, sağlık, eğitim, istihdam vb. ihtiyaçlarının karşılanması için ülkenin harcaması gereken ek kaynak miktarı da artmaktadır. Böylece, göçlerin ortaya çıkardığı işsizlik ve çarpık kentleşme gibi faktörler, işgücü piyasasında olumsuzluklara neden olduğu gibi kayıt dışı ekonominin gelişmesinde de neden olmaktadır (DPT, 2001; Sarıkaya, 2007).

Köyden kente göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan hızlı kentleşme ve gecekondu olgusu da kayıt dışı ekonominin gelişimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Kent yoksullarına yaşam olanağı sağlaması amacıyla hazine arazilerine yapılmakta ve yasal olmasa da toplumsal olarak meşru sayılmakta olan gecekondu zamanla kayıt dışılığı meşru gören değer yargılarının yerleşmesine neden olmaktadır (DPT, 2001).

Kayıt dışı ekonominin göç ve kentsel dönüşüm süreci üzerindeki etkisini en az düzeye indirebilmek açısından alınabilecek önlemlerden diğeri de mümkün olduğunca bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya çalışmak ve bu kapsamda yatırımları teşvik etmektir. Bu sayede hem göçler engellenmiş olacak hem de istihdam olanağı arttırılmış olacaktır.

2.1.2.7. İstatistiki Bilgilerde Hatalar Oluşması

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler neticesinde ekonomiye ilişkin çeşitli göstergeler hatalı olarak oluşturulabilmektedir. Ekonominin yanlış değerlendirilebilmesine yol açan bu durum hatalı bazı kararların alınmasına neden olabilmektedir. Uygulamada da görüldüğü gibi kayıt dışı ekonomi neticesinde, bir ekonominin durumunu gösteren en önemli göstergelerden olan işsizlik oranları, enflasyon oranları ve üretim miktarlarının gerçekte olandan daha düşük tespit edilmeleri, ülkedeki refah seviyesinin de hatalı veya gerçeğin altında tahmin edilmesi demektir ki, bu da zaman zaman ülkede yanlış politikaların etkin politikalar olarak algılanmalarına ve uygulanmasına yol açabilmektedir.

Görüldü gibi, kayıt dışı ekonomi sorunu bir ekonominin en temel göstergelerini dahi çarpıtabilmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomiye sadece ekonomik bir sorun gözüyle bakmaktan ziyade bir ülke sorunu olarak bakmak gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonomi konusunun olumlu etkilerine karşın olumsuz etkilerinin daha ağırlıkta olması dolayısıyla, kayıt dışı ekonomi konusunun bir sorun olarak ele alınıp önlenmesi amacıyla gerekli çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

2.1.3. Kayıt Dışı Ekonominin İşletmelere Olan Etkisi

Kayıtlı ekonominin işlem maliyetinin vergi, sigorta primi, sendika aidatı, dükkan kirası ve haraç gibi nedenlerle piyasanın kaldıramayacağı kadar yüksek olması, birçok işletmeyi kayıtlı olmayan ekonomi içerisinde faaliyet göstermeye yönlendirmektedir. Fakat kayıt dışı çalışan işletmeler, mali tablolarını tutarlı ve gerçek verilere dayanarak düzenlememeleri, taşıdıkları vergi ve diğer yükümlülüklerle ilişkin riskleri ve şeffaf olmayan yönetim şekilleri nedeniyle yatırımcılar açısından güvenilir olarak algılanmamaktadırlar (Kencebay, 2009).

İşletmeler açısından belgesiz girdi temin etmenin meydana getirdiği diğer sakıncaları da şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Kasa hesabının yüksek olması

Belgelendirilemeyen varlık teminlerine ilişkin ödemeler neticesinde işletmelerin kasa hesabında fazlalık oluşmakta ve bu durum uygulamada kasa fazlası olarak nitelendirilmektedir. Dönem sonlarında yapılan sayımlarda kasa hesaplarındaki açıklanamayan bu fazla tutarlar işletmeler tarafından '131 ortaklardan alacaklar' hesabına aktarılmakta ve böylece kasadan fiktif çıkışlar yapılmaktadır. Vergisel açıdan bu hesapta yer alan tutarlar için gelir idarelerince hesaplanan faizin gelir yazılması istenmektedir (Emrah, 2003: 1).

Sonuç olarak gerçek olmayan bu alacaklar için faiz hesaplanarak ilgili tutar gelir kaydedilmektedir. Tahsilat ve ödemelerin banka veya aracı kurumlar ile yapılması ise bu gibi yüksek tutarlı kasa bakiyelerinin fiktif bir şekilde azaltulmasının engellenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

b) Özel usulsüzlük cezası ve işyeri kapatma cezası ile karşı karşıya kalma

Vergi Usul Kanununun 230. maddesinin 5. bendi uyarınca, “Satılan malın alıcıya teslim edilmek üzere satıcı tarafından taşındığı hallerde satıcının; teslim edilen malın alıcı tarafından taşınması halinde ise alıcının, taşınan mallar için sevk irsaliyesi düzenlemesi ve taşıtta bulundurulması şartı aranmaktadır”. Fakat, mal tesliminin kayıt dışı olması halinde bu belge düzenlenmemektedir (VUK, 2010b).

Yoklama memurlarının yol denetimi esnasında bu şekildeki bir işlemi tespit etmeleri halinde “Vergi Usul Kanununun 353/2. maddesi uyarınca malı taşıyan ya da taşıtıran tarafa özel usulsüzlük cezası uygulanmaktadır”. Bu belgelerin bir takvim yılı içinde üç defa bulundurulmadığının tespiti halinde ise, mükelleflerin işyerleri bir haftaya kadar kapatılabilmektedir (Emrah, 2003: 1).

Bu uygulamanın etkin bir biçimde yürütülebilmesinin temelinde ise denetimlere verilecek önem yatmaktadır. Bu aşamada denetimlerin titizlikle uygulanması kayıt dışı ekonominin işleyişine katkı sağlayacak malların ekonomi içerisine entegre olmadan tespit edilmesini sağlayabilmektedir.

c) Cezalı KDV ödemeleri

Katma Değer Vergisi Kanununun 9. maddesi uyarınca, “İşletmede belgesiz mal bulundurulduğunun veya belgesiz hizmet satın alındığının fiili ya da kaydi envanter sırasında tespiti halinde, bu mal ve hizmetlere ait alış belgelerinin ibrazı için tespit tarihinden itibaren 10 günlük bir süre verilir. Bu süre içinde alış belgelerinin ibraz edilememesi halinde, belgesi ibraz edilemeyen mal ve hizmetlerin tespit tarihindeki emsal bedeli üzerinden hesaplanan katma değer vergisi, alışlarını belgeleyemeyen mükellef adına re’sen tarhedilir. Bu tarihyata vergi zıyaı cezası uygulanır” (Katma Değer Vergisi Kanunu, 2010).

Bu aşamada da denetimlerin kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusundaki önemi gözler önüne serilmektedir. İşletme sahiplerinin haberi olmadan belirsiz zamanlarda yapılacak denetimler ile hem devletin finansman kaybı önlenmiş olacak hem de işletme sahipleri cezalı vergi ödeme yükümlülüğünden kurtarılmış olacaktır.

d) Çıktıların belgelenememesi

İşletmeler temin ettikleri girdilerin belgesiz olması halinde, sahte fatura düzenledikleri iddiaları ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Böyle bir durum, Vergi Usul Kanununun 359. maddesi uyarınca ilgililerin hapis cezası ile cezalandırılmaları sonucunu doğurmaktadır (Emrah, 2003).

Dünya Bankası'nın verilerine göre, orta ölçekli bir işletmenin bir yıl içerisinde ödediği vergiler, kurumlar vergisi, emlak vergisi, alım-satım vergisi, çevre vergileri ve motorlu taşıtlar vergilerini kapsayacak şekilde elde edilen brüt kârın yüzdesi olarak toplam verginin yüzde 51,1 seviyesinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın, pek çok AB üyesi ülkede ise bu oran yüzde 40'lar düzeyinde gerçekleşmektedir. Fakat kurumlar vergisinde yapılan son düzenleme ile kurumlar vergisi bir defada yüzde 20 düzeyine indirilmiş ve bakanlar kuruluna bu oranı yüzde 5 arttırma ve azaltma yetkisi verilmiştir. Dolaylı vergiler kapsamında değerlendirilen KDV ise bireylerin ödeme güçlerinden harcamaları esas almaktadır. Bu vergi, mükelleflerin iktisadi aşamalar esnasında ödedikleri verginin kendisinden sonra gelen ve en son olarak da, malı kullanacak olan nihai tüketiciye devredilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla KDV'nin mükellefi üretici tüketici zinciri içerisinde yer alan ve vergiyi kendinden sonrakinden tahsil edip vergi dairesine yatırılmasından sorumlu olan kişidir. Mal ve hizmetin satış fiyatını esas alması ve üretim tüketim aşamasının tamamını kapsamaması bakımından harcamalar üzerinden alınan vergilerin en modern olan KDV Türkiye' de 2009 yılı itibariyle toplam vergi gelirleri içerisinde yüzde 30,7'lik bir payı elinde bulundurmaktadır (Çomaklı, 2007).

Kayıt dışı çalışan işletmeler resmi olmayan yapıları nedeniyle kamu hizmetlerinden tam anlamıyla faydalanamazlar. Yargı organları tarafından da korunamadıklarından bu işletmeler sadece tanıdıkları insanlarla ticaret yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da kayıt dışı çalışan işletmelerin potansiyel pazarlarını daraltmakta ve büyüme kapasitelerinin sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Buna karşın, kayıt dışı faaliyette bulunmak işletmelere sosyal güvenlik primleri, iş ve işçi sağlığı ile ilgili düzenlemelerle ve çevre korumasıyla ilgili düzenlemelerle vergi dışı ek mali yükümlülüklerden kaçınarak, üretim maliyetlerini düşürücü buna karşın gelirlerini ise arttırıcı imkanlar sağlamaktadır.

Bunlara ek olarak, 4857 sayılı iş kanununa göre işletmelere hangi durumlarda, ne kadar idari para cezalarının uygulanacağı özet olarak çizelge 2.3'te sunulmaktadır.

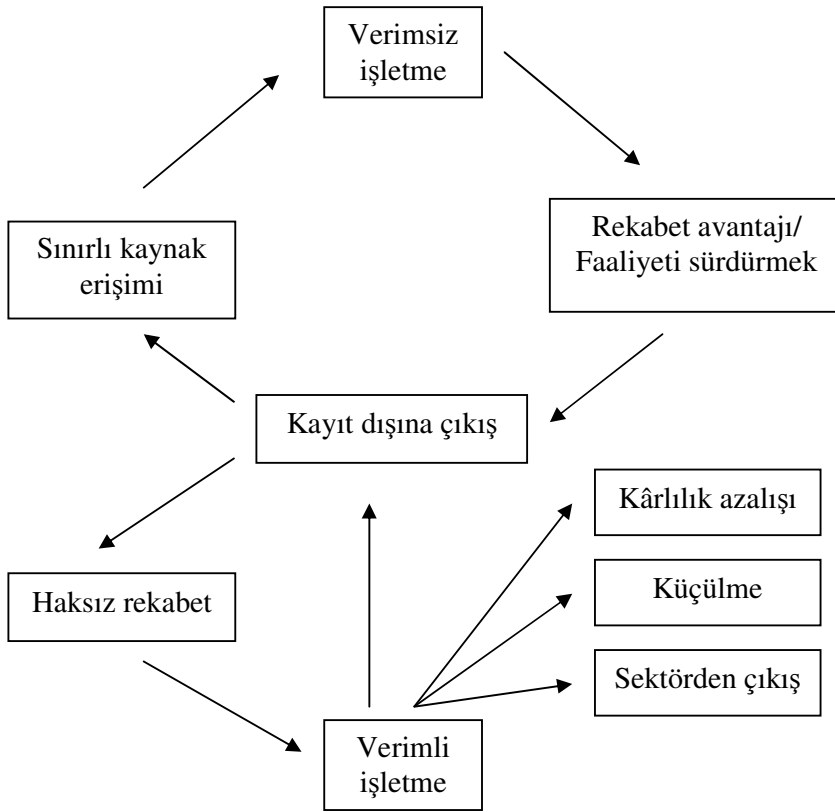
Çizelge 2.3: İşletmelerin bazı yükümlülüklerine uymamaları durumunda ödeyecekleri idari para cezası tutarları

Kanun Maddesi	Ceza Maddesi	Cezayı Gerektiren Fiil	4857 Sayılı İş Kanunu'na Göre Uygulanacak Para Cezaları (01.01.2010-31.12.2010)	Açıklama
7	99/a	Geçici iş ilişkisine ilişkin yükümlülüklerle uymamak	100 TL	Bu Durumdaki her işçi için
8	99/b	Çalışma koşullarına ilişkin belgeyi vermemek	100 TL	Bu Durumdaki her işçi için
32	102/a	İş sözleşmesinden doğan ücreti kasten ödememek veya eksik ödemek	114 TL	Bu durumda olan her işçi ve her ay için
32	102/a	Ücret, prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit ödemeyi zorunlu tutulduğu halde ödememek	114 TL	Bu durumda olan her işçi ve her ay için
37	102/b	Ücret hesap pusulası düzenlememek	412 TL	Bu durumda olan her işçi ve her ay için
38	102/b	Yasaya aykırı ücret kesme cezası vermek veya kesintinin sebebini bildirmemek	412 TL	Bu durumda olan her işçi ve her ay için
39	102/a	Asgari ücreti ödememek veya eksik ödemek	114 TL	Bu durumda olan her işçi ve her ay için
41	102/c	Fazla çalışma ücretini ödememek, işçiye hak ettiği serbest zamanı altı ay içinde vermemek veya işçinin onayını almadan fazla çalışma yaptırmak	204 TL	Bu Durumdaki her işçi için
63	104	Çalışma sürelerine ve buna dair yönetmelik hükümlerine uymamak	1.034 TL	Bu Durumdaki her işçi için
69	104	İşçileri geceleri 7,5 saatten fazla çalıştırmak, gece ve gündüz postalarını değiştirmemek	1.034 TL	Bu Durumdaki her işçi için
71	104	Çocukları çalıştırma yaşına ve çalıştırma yasağına aykırı davranmak	1.034 TL	Bu Durumdaki her işçi için
73	104	Çocuk ve genç işleri gece çalıştırmak	1.034 TL	Bu Durumdaki her işçi için
78	105/c	İşletme belgesi almadan işyeri açmak veya belgelendirilmesi gereken ürünler için belge almamak	1.145 TL	Alınmayan her iş sağlığı ve güvenlik önlemi için izleyen her ay aynı miktar
79	105/c	Faaliyeti durdurulan işi, kapatılan işyerini izinsiz açmak	1.145 TL	Alınmayan her iş sağlığı ve güvenlik önlemi için izleyen her ay aynı miktar
85/2	105/d	Ağır ve tehlikeli işlerde 16 yaşından küçükleri çalıştırmak	1.145 TL	Her işçi için
87	105/b	18 yaşından küçük işçiler için sağlık raporu almamak	229 TL	Bu durumdaki her çocuk için
107/2	107/2	İş Müfettişlerinin teftiş ve denetim görevlerinin yapılmasını ve sonuçlandırılmasını engellemek	9.157 TL	

Kaynak: (İş Kanunu, 2010)

İşletmelerin bazı yükümlülüklere uymamaları durumunda ödeyecekleri idari para cezası tutarları her ne kadar caydırıcı nitelikte olsa dahi bu cezaların ekonomi içerisinde tam anlamıyla uygulanamaması ve çoğunlukla cezai indirimlere gidilmesi mükelleflerin kurallara uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle işletmelere, denetmenler tarafından yapılan ziyaretlerin habersiz olarak sıklıkla yapılması ve tespit edilen olumsuz durumların cezai indirimlere gidilmeden uygulanmasının sağlanması bu konuda önemli bir uygulama olabilmektedir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin işletmelerin verimliliklerini nasıl etkilediği şekil 1.1’de sunulmaktadır.

Şekil 2.1: Kayıt dışı ekonomi ile verimlilik ilişkisi

Kaynak: (GİB, 2009a).

Rekabetçi piyasalarda faaliyet gösteren işletmeler kayıt dışı ekonomiden şu şekilde etkilenmektedirler. Kayıt dışının var olduğu bir ortamda verimsiz işletmeler verimli işletmeler karşısında rekabet avantajı elde etmek veya faaliyetlerini devam ettirebilmek

amacıyla kayıt dışı faaliyetlere yönelmektedirler. Bu durum her ne kadar, verimsiz işletmelerin maliyet avantajı sağlayarak kayıt içindeki işletmeler ile rekabet edebilmesine olanak sağlasa da kayıt dışına yönelişleri, bu işletmelerin ancak sınırlı kaynaklara ulaşabilmeleri ve neticede yine verimsiz işletmeler olarak kalmaları ile sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan, verimli işletmeler, kayıt dışında faaliyet göstererek rekabet avantajı elde eden ve ek maliyetlere maruz kalmayan verimsiz işletmeler ile haksız rekabete girişmektedirler. Verimli işletmeler bu haksız rekabet karşısında çözümü ya kayıt dışı faaliyetlere yönelmekte ya kârını azaltmakta ya küçülme yoluna gitmekte ya da sektörden çıkmakta aramaktadırlar. Dolayısıyla gerek verimli gerekse verimsiz işletmelerin kayıt dışı faaliyetlere yönelişleri ekonominin potansiyel verimliliğe ulaşmasını engellemekte ve ülkenin büyüme performansını olumsuz etkilemektedir.

2.1.4. Kayıt Dışılık ve Vergi İlişkisi

Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarının ortaya çıkardığı yükümlülükleri karşılması amacıyla, hukuki zora dayanarak, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden sağlanan parasal bir kaynaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1982 Anayasası'nın 73. maddesi uyarınca; "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Ayrıca vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükler kanunlarla konulur, değiştirilir veya kaldırılır". Denilmektedir (İlhan, 2009; Apak, 2004).

Piyasa mekanizması içerisinde vergiyi paketlenmiş satılmaya hazır bir ürün gibi görmek mümkündür. Gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, kâr ve servet kazancı üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, uluslararası ticaretten alınan vergiler, idari harçlar ve ücretler üzerinden alınan vergiler gibi çeşitleri olan bu ürünün alıcılarını ulusal ve uluslararası vergi mükelleflerinin oluşturduğu düşünülmeli ve kayıt dışı ekonominin önlenmesinde vergiye yönelik bu ürünün tanıtımı en etkili biçimde yapılmalıdır. (Uysal, 2005; İlhan, 2009).

Bu kapsamda, devletin vergiyi bir ürün gibi görebilmesi ile verginin hangi alanlarda kullanılacağı hakkında halkı bilgilendirmesi ve vergi oranlarını herkesin altından kalkabileceği bir düzeyde belirlemesi ile kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda önemli bir bakış açısı sağlanabilecektir.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, ülkeler arasındaki duvarların yıkılması ve başta sermaye olmak üzere üretim faktörlerinin kaygan bir zemin üzerinde hareket edencesine farklı birçok ülkeye taşınabilmesi de kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, ülkelerin artık kapalı ekonomi sistemindeki vergi teorilerini bir kenara bırakmalarına neden olmaktadır. Çünkü, artık ülkeler sadece kendi ulusal tabanlarına değil uluslararası tabana hitap etmektedirler. Bu olay iki durumu ortaya çıkarmaktadır. Ülkeler ya Hollanda ve Lüksemburg'da yapıldığı gibi uluslararası tabandan yaygın olarak vergi toplamak suretiyle kendi ulusal tabanlarından toplamaları gereken vergi oranlarını azaltmaya çalışacaklar yada Polonya, Macaristan ve İrlanda'da olduğu gibi kurumlar vergisi oranlarını yüzde 13 gibi düşük bir seviyede tutarak yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeye çalışarak ve bu sayede önemli düzeyde büyüme göstereceklerdir (Uysal, 2005).

Türkiye açısından bakıldığında, uluslararası tabandan toplanması gereken vergilerin ulusal tabandan toplanacak vergilere göre daha yüksek tutulması ve elde edilen gelirin ülke içerisinde yeni yatırımlarda kullanılması en etkin yöntem olarak görünmektedir.

Vergisel anlamda kayıt dışı ekonomi, iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi vergiden kaçınma şeklindedir. Vergiden kaçınma, mükelleflerin devletin tanıdığı kanunlardaki boşluklardan yararlanarak daha az vergi ödemeleri veya hiç ödememeleri durumudur. İkincisi ise vergi kaçakçılığıdır. Vergi kaçakçılığı, vergi yasalarının göz ardı edilerek gelirin bir kısmının yada tamamının mükellefler tarafından kayıt dışı bırakılması durumudur (Taşdelen, 2004; Bilen, 2008).

İşletmelerin vergi kaçakçılığı kapsamında kullandıkları birçok yöntem olmakla birlikte bunlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Gündüz, 2010):

- Mal ve hizmet satışlarında fatura, fiş düzenlememek veya eksik düzenlemek,
- Özel giderlerin işletme gideri gibi gösterilmesi,
- Naylon fatura kullanılması. Alınmayan bir mala veya yapılmayan bir gidere fatura düzenlenmesi,
- Vergi dairesine kayıtlı olunmadan çalışılması,
- Yılbaşlarında mal sayımının özenli yapılmaması ve bunun sonucunda da hayali değerler ile bilanço çıkarılması,
- Cari döneme ilişkin hasılatın bir sonraki yılın geliriymiş gibi ertesi yıla devredilmesi,

- Kaçak işçi çalıştırılması,
- Çalıştırılan işçilerin eksik veya asgari ücret üzerinden gösterilerek farkın açıktan verilmesi yoluyla, ücret üzerinden alınan vergiden kaçınılması,
- Kayıt dışı mal üretilmesi ve bunların belge olmaksızın satılması,
- Mal veya hizmetin bedelinin faturada yazılı bedelden düşük ya da yüksek gösterilmesi,
- Kamu yararına, dernek ve vakıflara yapılan bağışların yüksek gösterilmesi,
- Hava parası olarak bilinen ödemelerin gelir olarak beyan edilmemesi,
- Ticari faaliyetlerine son vermiş işletmelerin faturalarının kullanılması,
- Fiilen ihraç edilmemiş malı, ihraç edilmiş gibi göstererek KDV iadesi alınması,
- İmalat maliyetlerinin gerçek olmayan belgelerle şişirilmesi,
- Şartlar taşınmadığı halde muaflık ve istisnalardan yararlanılması,
- İşletmeye ait kaynakların ortaklar tarafından bedelsiz ya da düşük bedelle kullanılması,
- Bazı alacakların, gerçekte öyle olmadığı halde şüpheli veya değersiz alacak gibi gösterilmeleri,
- Fire oranının olandan daha yüksek gösterilip, gerçek fire ile farkın faturasız olarak satılması,
- Ölmüş kişiler adına vergi kaydı açılması, ortaklıklar kurulması ve bunlar üzerinden faaliyetlerin yürütülmesi.

Ülkemizde vergi kültürünün yerleşmemiş olması, vergi kaçırmanın toplumda kabul gören bir durum haline gelmesine ve kayıt dışı ekonomi hacminin alabildiğine genişlemesine yol açmıştır. Bu durum vergi mükelleflerinin sayısının arttırılması yerine, vergi yükünün mevcut mükelleflerin sırtına yüklenmesine neden olmaktadır. Verginin ödenmesi konusunda yaşanan bu adaletsizlik toplumun ahlâki alanda yozlaşması, devletin zayıflaması ve demokrasinin yara alması gibi sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bunların önlenmesi için vergi denetimlerine, yeni düzenlemeler ile birlikte ağırlık verilmelidir.

Vergi denetimlerinin amacı defter, kayıt ve belgeler üzerinde incelemeler yaparak, doğruyu yansıtan gerçek rakamlarla ilgili vergilerin alınmasını sağlayarak, devletin toplaması gereken vergileri eksiksiz bir biçimde toplamasını sağlamaktır. Bu nedenle etkin

bir vergi denetimi uygulaması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde vergi denetim kadrolarının doluluk oranı çizelge 2.4'te sunulmaktadır.

Çizelge 2.4: Vergi denetim kadrolarının doluluk oranları (*)

Vergi Denetim Kadroları	Dolu Kadro	Boş Kadro	Toplam Kadro
Bakanlığa bağlı	465	1.153	1.618
- Maliye Müfettişi (**)	159	308	467
- Hesap Uzmanı (**)	306	845	1.151
Gelir İdaresi Başkanlığı'na bağlı	3.163	4.387	7.550
- Gelirler Kontrolörü (**)	374	526	900
- Vergi Denetmeni (**)	2.789	3.861	6.650
Toplam	3.628	5.540	9.168

Kaynak: (GİB, 2010e)

(*) 8 Şubat 2010 tarihi itibarıyla

(**) Maliye Müfettiş Yardımcıları, Hesap Uzman Yardımcıları ve Stajyer Gelirler Kontrolörleri ile Vergi Denetmen Yardımcıları dahildir.

Çizelge 2.4 incelendiğinde, ülkemizde vergi denetimi konusundaki kadrolarının yaklaşık olarak yarısının boş olduğu söylenebilir. Etkin bir vergi denetiminin yapılmasına imkan tanımayan bu durumun kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespitini zorlaştırdığını da söylemek mümkündür. Vergi denetimlerinin yetersiz düzeyde kalması ise devleti, finansman ihtiyacını gidermek amacıyla yeni vergiler koymaya, yürürlükteki vergilerin oranlarını arttırmaya ya da borçlanmaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda vergisel açıdan yapılabilecek en önemli düzenlemenin vergi denetmen sayılarının artırılması olduğu söylenebilir.

Türk Vergi Sistemi göz önüne alındığında kayıt dışı ekonominin oluşumuna yol açan etmenlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir (Bilen, 2008):

- Vergi oranlarının yüksekliği,
- Vergi kaçırmanın moda oluşu,
- Mükelleflerin vergi ödemeyi benimsememeleri,
- Sosyal sorumluluk bilincinin gelişmemiş olması,
- Vergi yükünün adil dağılmadığı inancı,
- Ödenen vergilerin gerekli alanlarda kullanılmadığı düşüncesi,
- Rekabet gücünü artırma isteği,
- Vergiden doğacak maliyetlerden kaçınma isteği,
- Vergi aflarının sıklıkla uygulanması.

2.1.5. Kayıt Dışı Ekonomiyi Kayda Almada Muhasebenin Rolü

Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede, vergi mükellefleri ile vergi daireleri arasındaki ilişkileri düzenleyerek köprü vazifesi gören muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır. SMMM, serbest meslek erbabı olarak kendi namına çalışan, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde işletmelerin defterlerini tutma, mali tablolarını düzenleme yetkisi bulunan, muhasebe, finans ve mali mevzuat gibi konularda müşavirlik yetkisi bulunan ayrıca bunlara ek olarak denetim yetkisine de sahip kişilerdir. Bu faaliyetler kapsamında, serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirlerden yararlanılmaktadır. Serbest muhasebeci mali müşavire nazaran yeminli mali müşavirlere işletmelerin mali tablolarının denetimini yapma yetkisi yanında tasdik yetkisi de verilmiştir.

Gerçek bir muamele olmadığı halde varmış gibi düzenlenen belge sahte belge (naylon fatura) olarak nitelendirilmektedir. Gerçek bir muameleye dayanmakla birlikte durumu mahiyet veya miktar itibarıyla gerçeğe aykırı bir biçimde yansıtan belge ise yanıltıcı belge olarak değerlendirilmektedir (Bilen, 2008; Biyan, 2009).

Kayıt dışı ekonominin ciddi boyutlara ulaştığı ülkemizde ticari hayat içerisinde faaliyet gösterip de sahte veya yanıltıcı belge ile karşılaşmama ihtimali oldukça düşüktür. Dolayısıyla muhasebeci ve mali müşavirlik hizmeti sunanlar, sahte veya yanıltıcı belge kullanımı konusunda titiz davranmalıdırlar. Sahte ve yanıltıcı belge kullanımının önüne geçebilmenin en etkin yolu ise ödemelerin banka aracılığı ile yapılmasıdır. Çünkü işlemlerin banka aracılığı ile gerçekleştirilmeleri ilgili işlemlerin fiilen gerçekleştiğini göstermektedir.

Muhasebe kapsamında, kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla alınabilecek diğer tedbirler de şu şekilde sıralanabilmektedir (Katkat, 2007; Bilen, 2008):

- Toplumda belge düzeninin yerleşmesinin sağlanması,
- Belgelerde mükelleflerin beyan edecekleri gelirlerin tam ve faaliyetlerin özüne uygun olarak muhasebeleştirilmesinin sağlanması,
- Hesap ve kayıt düzeninde saydamlığın sağlanması,
- Muhasebe hileleri, kasti hatalar, zamanından önce veya sonra kaydetme gibi hesapların yapılmaması,
- Mali tabloların, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde uygun bir biçimde hazırlanması.

2.2. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ BELİRLEME YÖNTEMLERİ

Kayıt dışı ekonominin tespitindeki en önemli zorluk, kesin olarak bilinen ancak sürekli olarak gizlenmeye çalıŐılan bir olgunun tespit edilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı faaliyetler her ne kadar gizli olarak yürütölmeye çalıŐılsa da bu tip faaliyetler geride izler bırakmaktadırlar. Kayıt dışı ekonominin boyutunun tahmin edilmeye çalışılması durumunda bu izlerin takip edilmesi gerekmektedir. Gerek ekonomiye ilişkin güvenilir verilere ulaŐılabilmesi ağıısından gerekse devletin finansmanı ve otoritesi için toplamayı hedeflediğı verginin boyutu ağıısından kayıt dışı ekonominin düzeyi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda kayıt dışı ekonominin ölçölebilmesi ağıısından geliştirilen metotlar, doğrudan ve dolaylı ölçüm metotları olmak üzere iki başlık altında toplanabilmektedir (Özsoylu, 1996; Çetintaş ve Vergil, 2003).

2.2.1. Doğrudan Ölçüm Yöntemleri

Rastgele seçimler sonucu kayıt dışı ekonominin tespit edilmeye çalışıldığı bu tip ölçümlerde, özelden genele ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, anket yöntemi ve karma yöntem kullanılmaktadır.

2.2.1.1. Anket Yöntemi

Bu yöntem, anket çalışmaları ile kayıt dışı ekonomi boyutunun tahmin edilmesine dayanmaktadır. Sonuçlarını daha çok gelir idaresi, istatistik kuruluşları, bankalar ve özel araştırma ve anket kuruluşlarının kullandığı bu anket çalışmaları ile çalışanlara, belirli bir zaman dilimi içerisinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlere katılıp katılmadıkları ve faaliyetlerinin ne kadarının kayıtlara yansıtıldığı gibi sorular sorulmaktadır. Fakat katılımcıların verdikleri cevaplar karşısında kayıt altına alınabilecekleri endiŐesi, onları bilgi saklamaya zorlamakta ve sonuç olarak anketlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Doğrudan ölçme yöntemi kapsamında kayıt dışı ekonominin ölçölebilmesi amacıyla hane halkı anketleri, işyeri anketleri, zaman kullanım anketleri, vergi anketleri ve diğer anketler uygulanmaktadır (Çetintaş ve Vergil, 2003; DPT, 2001).

- 1) **Hane Halkı Anketleri:** Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin alıcıları ve bazen de üreticileri olarak hane halkına uygulanan anketlerdir. Ancak, anket sonucunun verilen bilginin güvenilirliğine bağlı olması bu tür ölçme yöntemlerinde büyük bir dezavantajı da beraberinde getirmektedir.
- 2) **İşyeri Anketleri:** Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin üreticileri ve alıcıları olarak işyerlerine uygulanan anketlerdir. Bu anket türü de hane halkı anketlerinde olduğu gibi verilen bilginin güvenilirliğine bağlı olması nedeniyle büyük bir dezavantaja sahiptir.
- 3) **Zaman Kullanım Anketleri:** Ekonomik faaliyetlerde bulunanların, bu faaliyetler dolayısıyla harcadıkları zamanın araştırıldığı bu anketlerde, elde edilen verilere dayanarak faaliyetlere ilişkin parasal değerlerin tespit edilmesi de mümkündür.
- 4) **Vergi Anketleri:** Vergi kaçağı olan gelirin tahmin edilmeye çalışıldığı bu anketler, hane ve işyerlerine uygulanmaktadır.
- 5) **Diğer Anketler:** Yukarıda açıklanmış olan anketlerin dışında, hanelere, işyerlerine ve kamuya uygulanan anketlerdir.

2.2.1.2. Karma Yöntem

Bu yöntem ile elektrik kullanımı, üretim miktarı, işçi sayısı, emek girdisi, ihracat ve üretim gibi göstergeler ile kayıt dışı ekonominin büyüklüğü arasında bağlantılar kurularak kayıt dışı ekonominin boyutu ölçülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, ikinci bir işteki çalışmadan elde edilen gelir de ölçülerek kayıt dışı ekonomi büyüklüğüne ulaşılmaya çalışılmaktadır (DPT, 2001).

Karma yöntemin anket yöntemine göre üstünlüğü, kayıt dışı ekonominin tek bir değişken yerine birden fazla değişkene dayalı olarak ölçülmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu yöntemde önemli olan nokta üretim miktarı, işçi sayısı, elektrik kullanımı gibi göstergelerin doğru olarak tespit edilmesidir. Ancak bunun sağlanabilmesi ile anket yöntemine göre daha gerçekçi bir sonuca ulaşmak mümkün olabilmektedir.

2.2.2. Dolaylı Ölçüm Yöntemleri

Kayıt dışı ekonominin tespit edilmesinde kullanılan diğer bir yöntem de dolaylı ölçüm yöntemidir. Dolaylı ölçüm metodunda, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün tespit edilmesinde dört göstergeden yararlanılarak bu göstergelerin zaman içerisindeki değişimi değerlendirilmekte ve veriler arasındaki sayısal farklılıklardan yararlanılarak kayıt dışı ekonominin boyutu tespit edilmeye çalışılmaktadır (Çetintaş vd., 2003; Özsoylu, 1996).

- 1) **GSMH Yaklaşımı:** GSMH farklı yöntemler ile hesaplanarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılmaktadır.
- 2) **İstihdam Yaklaşımı:** Toplam işgücünün zaman içerisindeki gelişimi izlenmektedir.
- 3) **Parasalıcı Yaklaşım:** Parasal istatistiklerin hesaplanarak karşılaştırılmasına dayanmaktadır.
- 4) **Üretim Giderlerini Esas Alan Yaklaşım:** Fiziksel girdiler ile toplam üretimin karşılaştırılması esasına dayanmaktadır.
- 5) **Çoklu Sebep Çoklu Göstergeleri (MIMIC) Yöntemi:** Para, işgücü ve üretim gibi göstergelerin eş zamanlı olarak izlenmesi esasına dayanmaktadır.

Dolaylı ölçüm metodu ile doğrudan ölçüm metodu arasındaki en önemli fark, dolaylı ölçüm metodunda elde edilen verilerin kayıt dışı ekonomiye ilişkin sayısal büyüklüğü göstermesine karşın, doğrudan ölçüm metodunda elde edilen verilerin kayıt dışı ekonomiye ilişkin değişkenlerin büyüklüğünü göstererek bu değişkenlerin incelenmesi ile kayıt dışı ekonomiye ilişkin büyüklüğün tahmin edilmesine dayanmasıdır.

2.2.2.1. GSMH Yaklaşımı

Gayri safi milli hasılanın hesaplanmasında genellikle üç yöntemden yararlanılmaktadır. Bunlar; üretime, gelire ve harcamaya dayalı yöntemlerdir. Bu yöntemlerden hangisi kullanılırsa kullanılsın, gayri safi milli hasıla hesaplamalarının birbirlerine eşit olması gerekmektedir. Eşitliğin söz konusu olmaması durumu bize o ekonomide kayıt dışı faaliyetlerin de yer aldığını göstermektedir. Kayıt dışı ekonominin var olduğu ekonomilerde, gelir yöntemi ile bulunan rakam en düşük, harcama yöntemi ile

bulunan rakam ise en büyük GSMH değerini vermektedir. Ayrıca, harcamalar yöntemi ile hesaplanan GSMH değerinin, diğer yöntemler yoluyla hesaplanan GSMH değerinden daha büyük çıkması bize bu farkın, kayıt dışı ekonomiden elde edilen gelirin harcamaya dönüştüğünü göstermektedir (Yetim, 1999; Us, 2004).

Milli gelirin üretim, harcamalar ve gelir yoluyla hesaplanması çizelge 2.5'te sunulmaktadır.

Çizelge 2.5: Milli gelirin üretim, harcamalar ve gelir yoluyla hesaplanması

Üretim Yolu	Harcamalar Yolu	Gelir Yolu
(Gayri Safi Katma Değerler)	Özel Nihai Tüketim	Maaş ve Ücretler
Tarım	+ Devlet Nihai Tüketimi	+ Müteşebbis Gelirleri
+ Madencilik	+ Gayri Safi Sabit Sermaye Teşekkülü	+ Mülkiyet Geliri
+ İmalat	+ Stok Değişmeleri	Net Kira
+ Elektrik, gaz, su	+ Mal ve Hizmet İhracatı	Net Faiz
+ İnşaat	- Mal ve Hizmet İthalatı	Temettü
+ Ticaret	+ Dış Alem Net Faktör Gelirleri	+ Kar
+ Ulaştırma		- Aşınma ve Eskime
+ Konut		+ Dolaylı Vergiler
+ Hizmetler		- Sübvansiyonlar
+ İthalat Vergileri		
+ Dış Alem Net Faktör Gelirleri		
Gayri Safi Milli Hasıla Üretim =	Gayri Safi Milli Harcamalar =	Gayri Safi Milli Gelir

Kaynak: (Günay, 2000).

2.2.2.2. Vergi İncelemeleri Yoluyla Ölçüm Yaklaşımı

Vergi incelemesi yoluyla ölçüm yaklaşımı, belirli sektörlerde veya bölgelerde mükelleflerin beyan etmedikleri gelirlerinin tespit edilmesi yoluyla kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün tahmin edilmesi esasına dayanmaktadır. Çağdaş vergi sisteminin gereği olarak, mükellefler vergiye tabi gelirlerini vergi idarelerine kendileri beyan etmektedirler. Bu aşamada, mükellefler bazen kazançlarını bilerek veya bilmeyerek olduğundan daha az beyan etmektedirler. Vergi denetimleri sırasında mükelleflerin beyan ettikleri kazançlar incelenerek varsa matrah farkları bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bulunan bu matrah farkları esas alınarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılır (Günay, 2000; Sarılı, 2002).

Vergi incelemesi yoluyla kayıt dışı ekonominin ölçümü bazı açılardan sınırlandırılmaktadır. Örneğin; Türkiye’ de vergi denetim elemanlarının sayıca azlığı ve buna paralel olarak denetimlerin sadece yüzde 4 düzeyinde kalması ve vergi incelemesi yoluyla kayıt dışı ekonominin ölçümünde sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Ayrıca motorlu taşıtlar vergisi gibi vergilerde beyan dışı bırakma, vergi kaçağı, vergi kaçakçılığı gibi durumlar söz konusu değil iken toplam vergilere yönelik kıyaslama yapılmasında bu vergilerin de kapsama alınması hatalı sonuçların elde edilmesine neden olmaktadır.

2.2.2.3. İstihdam Yaklaşımı

Bu yöntem ile nüfusun, işgücü (emek) arzının ve istihdamın zaman içerisindeki gelişimine bakılarak veya zaman zaman hem işçilere hem de işverenlere istihdam durumları ve çalışma saatleri sorularak kayıt dışı ekonominin varlığı ve boyutu tahmin edilmeye çalışılmaktadır. İşgücü arzının toplam nüfusa oranı ile istihdamın toplam nüfusa oranı arasında da benzer bir gelişmenin olması beklenmektedir. Eğer işgücünün toplam nüfusa oranı belirli bir düzeyde kalırken, istihdamın toplam nüfusa oranında bir gerileme gözlemleniyorsa, emeğin bir kısmının kayıt dışı olarak istihdam edildiğinden söz edilebilir. Belirli bir yılın baz alınarak karşılaştırmaların yapıldığı bu yöntem basitliğine karşın, kırsal alandaki kadın nüfusunun toplam istihdam rakamına dahil edilmesi, kentlere göç edenlerin genellikle kayıt dışı çalışmaları, istihdam ediliyor görünenlerin ikinci bir işte çalışıyor olmaları yöntemin güvenilirliğini azaltmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların sonucunda istihdam yaklaşımı yöntemi ile yapılan kayıt dışı ekonomi hesaplamalarında, ancak alt sınır oranlarının tespit edilebileceğini söylemek mümkündür (Acar vd., 2003).

Ülkemizde 2009 ve 2010 yılları için işgücünün toplam nüfusa oranı ve istihdamın toplam nüfusa oranının hesaplanması çizelge 2.6’da sunulmaktadır.

Çizelge 2.6: 2008 ve 2009 Yılları için işgücünün toplam nüfusa oranı ve istihdamın toplam nüfusa oranının hesaplanması

	2008	2009
İşgücü/ Nüfus	24.761.000/ 71.517.100 = 0,35	24.837.000/ 72.561.312 = 0,34
İstihdam/ Nüfus	22.213.000/ 71.517.100 = 0,31	21.455.000/ 72.561.312 = 0,29

Kaynak: (TUİK, 2010e).

Çizelge 2.6 incelendiğinde 2008 yılında 2009 yılına kıyasla, işgücünün daha yüksek bir kesiminin istihdam edilebildiği söylenebilir. Çizelgeye göre 2008 yılında emeğin yüzde 4'ünün, 2009 yılında ise emeğin yüzde 5'inin kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edildiğini de söylemek mümkündür.

2.2.2.4. Parasalcı Yaklaşım

Kayıt dışı ekonomide piyasadaki işlemlerin daha çok nakit para ile yapıldığı varsayıldığından bu yaklaşım parasal istatistiklerin kullanılması yoluyla kayıt dışı ekonominin ölçülmesine dayanmakta olup sabit oran yaklaşımı, işlem hacmi yaklaşımı ve ekonometrik yaklaşımlar olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

2.2.2.4.1. Sabit Oran Yaklaşımı

İlk kez 1958 yılında Cagan ve 1977 yılında da Gutmann tarafından kullanılmış olan parasalcı yaklaşım, para piyasasındaki bazı hareketlerin izlenmesi yoluyla kayıt dışı ekonomi boyutunun tahmin edilebileceği esasına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda dolaşımdaki para miktarı kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide kullanılan para miktarının toplamına eşit kabul edildiğinden, paranın dolaşım hızı sabit kalmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ölçümünde, her hangi bir yıl baz alınmakta ve bu yılda kayıt dışı ekonominin sıfır olduğu kabul edilmektedir. Daha sonra, sabit oran /mevduat oranı hesaplanmaktadır. Bu oranın artması yani, dolaşımdaki nakit para miktarının artması, kayıt dışı ekonominin arttığını göstermektedir (Acar vd., 2003).

Kayıt dışı ekonominin sabit oran yaklaşımına göre hesaplanması çizelge 2.7'de sunulmaktadır.

Çizelge 2.7: Sabit oran yaklaşımına göre kayıt dışı ekonominin hesaplanması

Yıllar	Sabit Oran/ Mevduat Oranı	Dolaşımdaki Nakit Para
2005	0,135	1.961.201.900.000
2006	0,157	2.681.515.100.000
2007	0,133	2.794.381.100.000
2008	0,121	3.272.475.400.000
2009	0,127	3.862.682.700.000

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası [TCMB] 2010).

Çizelge 2.7 incelendiğinde, 2005 yılından itibaren ülkemizde dolaşımdaki nakit para miktarında artış olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin denetimleri ortadan kaldırmak amacıyla nakit para ile gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulursa, ülkemizde 2005 yılından itibaren kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde her yıl artış olduğunu söylemek mümkündür.

Bir ekonomide mal ve para hareketi olmak üzere iki yönlü bir akım bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomide para hareketi genel olarak çek, kredi kartı ve diğer ödeme araçlarının yerine nakit para kullanımına dayanmaktadır. Bunun nedeni, nakit para ve takas yoluyla yapılan ödemelerin delilleri ortadan kaldıracacağı düşüncesidir. Dolayısıyla, ödemelerin peşin para ile yapılması bu konuda yapılması muhtemel olan denetimlerden kaçınabilmek konusunda imkan sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde vergi denetimleri para hareketlerinin izlenmesi suretiyle yapılmaktadır. Bunun nedeni, gelişmiş ülkelerde para hareketlerinin çoğunlukla bankalar üzerinden yapılması ve bu işlemlerin banka sisteminde iz bırakmaları sonucu tespitlerinin kolay olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde mal hareketlerine dayalı bir vergi incelemesinin öne çıkmasının nedeni ise geliştirmekte olan ülkelerde, finans sektörünün tam anlamıyla gelişmemiş olmasından dolayı, ekonominin nakit hareketlerine dayanmasıdır. Bu nedenle, kredi kartı gibi kayıt altına alınması kolay olan ödeme araçlarına yönelmek kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir adım olmaktadır (Günay, 2000; GİB, 2009a).

Çizelge 2.8 banka ve kredi kart ile gerçekleştirilen işlemlere ilişkin sayısal verileri içermektedir.

Çizelge 2.8: Banka ve kredi kartı ile gerçekleştirilen işlemler

Tutar (Milyon TL)	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kredi kartı ile alışveriş (*)	22.609	36.065	59.035	78.042	99.082	128.787
Banka kartı ile alışveriş (**)	223	343	629	1.139	1.902	2.855
Toplam	22.832	36.408	59.664	79.181	100.984	131.642

Kaynak: (GİB, 2009a)

(*) Visa/Master kart ve diğer kredi kartlarının yurt içi kullanım cirosunu göstermekte ve turistlerin kullanımını da dahil kabul etmektedir.

(**) Yerli ve yabancı kartların yurtiçi kullanımını göstermektedir.

Çizelge 2.8 incelendiğinde, ekonomi içerisinde gerek kredi kartı ile gerekse banka kartı ile yapılan işlemlerin sayısında her yıl artış gözlenmektedir. Kayıt dışı ekonomilerde nakit para kullanımının yaygın olmasına karşın Türkiye’de banka ve kredi kartı kullanımlarının her yıl önemli düzeyde arttırması devletin işlem hacmi hakkında bilgi alabilmesi ve kayıt dışı ekonomik faaliyetleri önleyebilmesi açısından önemli bir gelişmedir.

2.2.2.4.2. İşlem Hacmi Yaklaşımı

Öncülüğünü 1979 yılında Feige’nin yaptığı işlem hacmi yaklaşımı matematiksel bir denkleme dayanmaktadır. Fisher Denklemi de denilen bu denklemde Fisher eşitliği esas alınmaktadır. Bu denklemde para arzı (M) ile paranın dolaşım hızı (V), ve fiyat seviyesi (P) ile işlem hacmi (T), arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır ($MV=PT$). Buna göre üretilen mal ve hizmetlerin değeri, para arzının paranın dolaşım hızıyla çarpımına eşit, yani GSMH rakamı ile para arzı ve dolaşım hızı çarpımı arasındaki farkın kayıt dışı ekonomi boyutunu ifade ettiği kabul edilmektedir (Günay, 2000; Savaş, 2008).

İşlem hacmi yaklaşımının sabit oran yaklaşımına göre üstünlüğü, sabit oran yaklaşımının çek senet gibi peşin olmayan ödeme araçlarını dikkate almamasına karşın, işlem hacmi yaklaşımının peşin paraya ek olarak peşin olmayan bu değerleri de dikkate almasından kaynaklanmaktadır (Günay, 2000).

2.2.2.4.3. Ekonometrik Yaklaşım

Öncülüğünü Vito Tanzi’nin yaptığı Parasalcı yaklaşımın bu yönteminde, nakit para talebi ekonometrik bir denklem kullanılarak tahmin edilmektedir. Diğer parasalcı yaklaşımlarda olduğu gibi, ekonometrik yaklaşımda da kayıt dışı ekonomilerde, işlemlerin nakit para ile yürütüldüğü ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde aynı olduğu varsayılmaktadır. Nakit paranın; geniş anlamdaki paraya oranına, kişi başına düşen reel gelire, mevduat faiz oranına, kamu personel harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranına, ortalama vergi oranına ve enflasyon oranına bağlı olduğunun kabul edildiği bu yöntemde, nakit para talebi regresyon analizi ile ölçülmektedir. İkinci aşamada ise vergi değişkeni sıfır kabul edilmek suretiye yani, verginin olmadığı varsayımı altında, ortaya çıkacak ikinci nakit para talebi tahmin edilmektedir. İki para tahmini arasındaki fark, kayıt dışı ekonomiyle ilgili nakit para düzeyini vermektedir. Son aşamada ise, ekonomiye ilişkin

nakit para düzeyi kullanılarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü hesaplanmaktadır (Sarıkaya, 2007).

2.2.2.5. Üretim Giderlerini Esas Alan Yaklaşım

Ekonomideki bazı fiziksel girdiler ile toplam üretim arasında istikrarlı bir ilişkinin varlığını kabul eden bu yaklaşım, üretim giderlerini esas almaktadır. Bu yöntemde, üretimde kullanılan girdilerin miktarı esas alınarak ekonomideki toplam üretim miktarı tahmin edilmeye çalışılır. Bu şekilde tespit edilen miktar, kayıtlı GSMH değeri ile karşılaştırılarak aradaki fark yani, kayıt dışı ekonominin değeri ölçülmeye çalışılır (Sarıkaya, 2007).

Yöntemin zayıf olduğu nokta, bazı girdiler ile çıktılarının miktarları arasında sabit bir ilişki olduğuna dair yapılmış olan varsayımdır. Zira, doğrudan bir bağlantının bulunduğunu ispat etmek güçtür. Söz konusu yöntem, Hindistan'da temel girdi olarak elektrik kullanımı seçilerek uygulanmış ve elektrik tüketimi ile ulusal üretim arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. Fakat, ulusal üretim, elektrik tüketmeksizin de arttırılabileceğinden, bu değer nispi kullanımındaki artış kayıt dışı ekonomi hacmindeki artış olarak değerlendirilemez. Kısaca, yöntemin uygulanmasında tercih edilen girdi ile GSMH arasında birebir bir ilişkinin bulunması gerekmektedir (Bulut, 2007).

2.2.2.6. Çoklu Sebep Çoklu Göstergeleri (MIMIC) Yöntemi

İlk kez Frey-Weck-Hanneman tarafından kullanılmış olan MIMIC (Multiple Indicators and Multiple Causes) yöntemini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, kayıt dışı ekonominin para, işgücü ve üretim piyasalarında bıraktığı izlerden tek tek değil, hepsinden ve eş zamanlı olarak faydalanılması esasına dayanmasıdır. Bu yöntemde, kayıt dışılığa neden olduğu belirtilen vergi yükü, enflasyon, işsizlik, vergi ahlâkı, gibi değişkenler bir model yardımı ile bir araya getirilerek kayıt dışı ekonominin hacmi tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Modelin dezavantajı, kayıt dışı ekonomiyi etkileyen faktörlerden sadece sayısal olarak ölçülebilenlerin dahil edilebilmesine karşın, sayısal olarak değeri belirlenemeyen bir takım faktörlerin modele dahil edilememesinden kaynaklanmaktadır (Bulut, 2007).

Doğrudan ölçüm metodunda karma yöntemin birden fazla değişkeni ele alıp kayıt dışı ekonomi boyutunu tahmin etmeye çalıştığı gibi, dolaylı ölçüm metodunda da çoklu sebep çoklu göstergeleri yöntemi kayıt dışı ekonominin tespitinde birden fazla değişkeni ele almaktadır. Bu açıdan yöntemin etkin olduğu söylenebilse de ekonomide insanları kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelten faktörler sadece sayılabilir nitelikteki faktörlerden kaynaklanmamaktadır. Dolayısıyla sosyal ve toplumsal anlamda bireyleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelten bu faktörlerin sayısal olarak ölçülememeleri bu yöntemle birlikte bütün yöntemlerin en büyük dezavantajını oluşturmaktadır.

2.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN BOYUTU

Friedrich Schneider, 2002 yılında gelişmekte olan ekonomiler, geçiş ekonomileri ve OECD ülkelerinden oluşan 110 ülkede kayıt dışı ekonominin tahmini büyüklüğünü belirlemiştir. Elde edilen sonuçlara göre 2000 yılındaki kayıtlı ekonominin ortalama büyüklüğünün yüzdesi olarak, gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, yüzde 41, geçiş ekonomilerinde yüzde 38 ve OECD ülkelerinde yüzde 18 olarak belirlenmiştir. Türkiye'de ise bu oran yüzde 32,1 ile OECD ortalamasının oldukça üzerinde gerçekleşmiştir (DPT, 2001).

Gelişmekte olan ülkelerde, geçiş aşamasındaki ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonomi boyutunun en yüksek paya sahip olduğu ilk 3 ülke ele alınmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler Afrika, Asya ve Orta ve Güney Amerika olarak 3 kategoride ele alınacak olunursa Afrika ülkelerindeki durum çizelge 2.9'da sunulmaktadır.

Çizelge 2.9: 1999-2000 Döneminde Afrika ülkeleri arasında kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke

Ülkeler	Kayıt dışı ekonomi/ GSMH
Zimbabve	% 59,4
Tanzanya	% 58,3
Nijerya	% 57,9

Kaynak: (Çomaklı, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerde ortalama olarak yüzde 41 düzeyinde gerçekleşen kayıt dışı ekonominin boyutunun bu kadar yüksek seyretmesinin nedenleri arasında yaşanan iç savaşları, politik bazı belirsizlikleri ve güvenilir olmayan vergileri saymak mümkündür.

Bunun aksine Afrika ülkeleri arasında Botsvana yüzde 33,4, Kamerun yüzde 32,8 ve Güney Afrika Cumhuriyeti yüzde 28,4' lük oranla ile kayıt dışı ekonominin en düşük düzeyde gerçekleştiği ülkelerdir.

Asya ülkelerinin durumu ise, çizelge 2.10'da sunulmaktadır.

Çizelge 2.10: 1999-2000 Döneminde Asya ülkelerinde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke

Ülkeler	Kayıt dışı ekonomi/ GSMH
Tayland	% 52,6
Sri Lanka	% 44,8
Filipinler	% 43,4

Kaynak: (Çomaklı, 2007).

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde yer alan Asya ülkelerinde ortalama olarak yüzde 41 düzeyinde gerçekleşen kayıt dışı ekonominin en düşük düzeyde gerçekleştiği ülkeler arasında yüzde 13,1 ile Singapur'u, yine yüzde 13,1 ile Çin'i ve yüzde 11,3 ile Japonya'yı saymak mümkündür.

Son olarak Orta ve Güney Amerika ülkelerinde ise, kayıt dışı ekonominin düzeyi çizelge 2.11'de sunulmaktadır.

Çizelge 2.11: 1999-2000 Döneminde gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü bakımından ilk üç ülke.

Ülkeler	Kayıt dışı ekonomi/ GSMH
Bolivya	% 67,1
Panama	% 64,1
Peru	% 59,9

Kaynak: (Çomaklı, 2007).

Orta ve Güney Amerika ülkelerinde kayıt dışı ekonominin en düşük olduğu ülkeler arasında yüzde 25,4 ile Arjantin'i, yüzde 19,8' lik oranla Şili'yi ve yüzde 26,2'lil bir oranla Kosta Rika'yı saymak mümkündür.

Geçiş ekonomisine sahip ülkelerde kayıt dışı ekonomi ortalama olarak yüzde 38 düzeyinde gerçekleşmektedir. Kayıt dışı ekonomi düzeyi yüzde 67,3' lük bir oranla en fazla Gürcistan'da görülmektedir. Bu ülkeyi yüzde 60,6 ile Azerbaycan ve yüzde 52,2 ile Ukrayna

izlemektedir. Bulgaristan ve Ukrayna ortalama olarak yüzde 35'lik bir pay ile orta düzeylerde yer alırken Çek Cumhuriyeti yüzde 19,1 ve Slovakya Cumhuriyeti ise yüzde 18,9 ile en düşük kayıt dışı ekonomi düzeyine sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

Ayrıca, gelişmişlik düzeyine paralel olarak bünyesinde daha düşük oranda kayıt dışı ekonomik faaliyetler barındıran OECD ülkelerinin 2002-2003 yıllarına ilişkin analizlere göre en düşük kayıt dışı ekonomiye sahip ülke yüzde 8,62'lık oranla ABD'dir. Onu sırasıyla yüzde 10,8 ile Avusturya ve yüzde 14,8 ile Fransa takip etmektedir. Kayıt dışı ekonomin en yoğun gözleendiği OECD ülkeleri arasında ise sırasıyla yüzde 28,3 ile Yunanistan, yüzde 26,2 ile İtalya ve yüzde 22,3 ile Portekiz'i saymak mümkündür (DPT, 2001).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ölçümü konusunda OECD üyesi ülkeler ve uluslar arası ülkeler bir dizi ulusal istatistik örgütleri kanalıyla kayıt dışı ekonomiyi ölçmeye yönelik toplantılar düzenleyerek pilot çalışmalar ile kayıt dışı ekonomi boyutunu ölçmeye çalışmışlar fakat istenilen sonuca ulaşamamıştır. Kayıt dışı ekonominin boyutunu tespit etmeye bu tür çalışmaları durduran şey ise bu çalışmaların fazla çaba ve finansal kaynak gerektirmesidir (Goldschmidt and Pagnossin, 1995).

Ülkemizde de kesin sonuçların elde edilememesine karşın, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü ölçmeye yönelik yaklaşımlar baz alındığında, kayıt dışı ekonomiye ilişkin tahmini veriler çizelge 2.12'de sunulmaktadır.

Çizelge 2.12: Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile ilgili tahminler

Araştırmacı	Yıl	Yöntem	Kayıt Dışı Ekonomi (GSMH'ya Oranı)
İlgin	2001	Basit Parasal Oran	% 66,2
	1993	Basit Parasal Oran	% 55,3
	1992	Ekonometrik Oran	% 47,2
Altuğ	1992	Kayıt Dışı İstihdam Yaklaşımı	% 35
Derdiyok	1989	Vergi Yaklaşımı	% 46,9
Temel, Şimşek, Yazıcı	1992	Ekonometrik Yaklaşım	% 8,1
	1992	İşlem Hacmi	% 1,9
	1991	Vergi Yaklaşımı (Farklı Varsayımlarla)	% 29,9- 16,4
Çetintaş, Vergil	1992	Ekonometrik Parasal Tahmin	% 23
	2000	Ekonometrik Parasal Tahmin	% 24,7
Schneider	2001	Karma Yöntem	% 33,2
Kasnakoğlu	1997	Nakit Oranı	% 30-61
		Ekonometrik oran	% 9-13
		İşlem Hacmi Oranı	% 31
Özsoylu	1990	Nakit Oranı	% 11,7

Kaynak: (Çomaklı, 2007).

Çizelge 2.12 incelendiğinde, Türkiye’de de kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün tespiti konusunda, tahmine yönelik birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen çalışmaların birbirlerinden farklı sonuçlar verdiği görülmektedir. Birçok ülkede söz konusu olduğu gibi Türkiye’de de kayıtlı ve kayıt dışı ekonominin birbiriyle iç içe geçmesi nedeniyle kayıt dışı ekonominin boyutu tam olarak hesaplanamamakta, hatta çizelgede de görüldüğü gibi sonuçlar arasında çok yüksek farklılıklar olabilmektedir. Kayıt dışı ekonominin ölçümüne ilişkin genel kabul görmüş bir ölçüm yönteminin mevcut olmayışı, sonuçların birçok ülkede birbirinden farklı olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, kayıt dışı ekonomiye ilişkin tahminler kayıt dışı ekonomide oluşan işlemlerin bıraktığı izlerin takip edilmesi

sonucunda elde edilen rakamlardan oluşmaktadır. Sonuç olarak, tahmini de olsa çizelgedeki veriler ülkemizde kayıt dışı ekonominin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde 1995-2000 yılları arasında kayıt dışı ekonomi boyutu ve vergi uyumu çizelge 2.13'te sunulmaktadır.

Çizelge 2.13: Kayıt Dışı Ekonomi Tahmin Sonuçları Input-Output Yöntemi

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vergi Uyumu (%)	62,74	66,54	73,88	68,52	70,26	70,39	69,93
Kayıt Dışı Ekonomi (%)	37,26	33,46	26,12	31,48	29,74	29,61	30,07

Kaynak: (GİB, 2009a).

Çizelge 2.13'deki verilere dayanarak kayıt dışı ekonominin boyutu ölçülmeye çalışılmış ve sonuç olarak ülkemizde kayıt dışı ekonomi boyutunun küçümsenmeyecek derecede yüksek olduğu görülmüştür. Kayıt dışı ekonomi boyutunun tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, kayıt dışı ekonomi düzeyinin yüzde 26-37 arasında değiştiği görülmektedir. Kayıt dışı ekonominin en yüksek düzeye ulaştığı yıl 1998 yılı iken, en düşük düzeye ulaştığı yıl ise 2000 yılıdır.

Kayıt dışı ekonominin boyutunu ölçmeye yönelik yaklaşımlardan sabit oran yaklaşımına dayanarak ve kayıt dışı ekonomi içerisinde ekonomik faaliyetlerin genellikle nakit para ile yapıldığını göz önünde bulundurarak 2005 yılından itibaren kayıt dışı ekonominin her yıl daha da arttığını söylemek mümkündür.

Kayıt dışı ekonominin ölçümüne ilişkin istihdam yaklaşımı kapsamında işgücünün toplam nüfusa oranı ve istihdamın toplam nüfusa oranı değerlendirildiğinde 2008 yılında emeğin yüzde 4'ü kayıt dışı kalırken, 2009 yılında ise emeğin yüzde 5'inin kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edilmekte olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonominin ölçümüne ilişkin bu verilerden hareket ederek ülkemizde kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda bu zamana kadar alınmış olan önlemlerin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ALINABİLECEK TEDBİRLER

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında alınabilecek önlemler çok çeşitli ve çok kapsamlı olmakla birlikte, çalışmamızda bu önlemler Türk Vergi Mevzuatına göre alınabilecek önlemler ve idari olarak alınabilecek önlemler başlıkları altında ele alınmıştır.

3.1. TÜRK VERGİ MEVZUATINA GÖRE ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Türk Vergi Mevzuatında yapılabilecek bazı düzenlemeler ve yenilikler ile kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilmesi mümkün olabilmektedir. Toplumsal olarak vergi ahlâkının oluşturulması, vergi tabanının genişletilerek vergi oranlarının mümkün olduğunca düşürülmeye çalışılması, vergi denetim sisteminin ve elemanlarının daha etkin çalışır bir hale getirilmesi, vergi maliyetlerinin düşürülmeye çalışılması, vergi cezalarının yaptırımlarının caydırıcı niteliklerinin artırılması ile vergi aflarında yapılabilecek düzenlemeler bu alanda alınabilecek önlemlerdir.

3.1.1. Toplumsal Vergi Ahlâkı Bilincinin Oluşturulması

Toplumda vergi ahlâkının yerleştirilebilmesi için öncelikle topluma, kamu giderlerinin finansmanında devlet ile işbirliği yapmanın hem topluma hem de devlete yarar sağlayacağını ve devlete sağlanan bu destek ile toplanan vergilerin etkin bir biçimde faydalı alanlarda kullanıldığını gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu kapsamda vergi ödevinin, topluma, askerlik kadar kutsal bir vatandaşlık görevi olduğunun benimsetilmesi gerekmektedir. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak amacıyla, vergileme süreci ve vergi kaçırmanın sonuçlarının ağırlaştırılmasını sağlayıcı düzenlemeler üzerinde de çalışılmalıdır. Vergilerin ödenmesi konusunda mükelleflere daha kaliteli hizmet sunulması ve vergi ödemesinde yeni teknolojilerden yararlanılarak vergileme sürecinin kısaltılması ile teknoloji kullanılarak defter ve belgelerin incelenebilirliğini kolaylaştırmak da bu alanda yapılabilecek iyileştirmelerdendir. Fakat en önemlisi, mükelleflerin adaletli işleyen bir vergi sistemine ihtiyaçları olduğu göz önünde bulundurularak vergilemenin yapılmasıdır.

Bunlara ek olarak toplumda vergi bilincinin oluşturulabilmesi amacıyla her yıl Mart ayının son haftası kutlanmakta olan vergi haftası ile yazılı ve sözlü basın aracılığıyla

bireylerin vergileme konusunda haberdar edilmeleri de kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli olabilecek bir uygulamadır.

Ülke ve toplum çıkarlarını esas alarak adil bir vergi sisteminin yerleşmesini savunan ve kuruculuğunu Doç. Dr. Adnan Gerçek'in üstlendiği, Mükellef Hakları Platformu'nun amacı, mükellef hakları alanında ulusal ve uluslararası hukuk ekseninde uygulamaya yönelik araştırmalar yaparak, ülkemizde mükellef haklarının yerleşmesini ve geliştirilmesini sağlamaktır. Öncülüğünü Bursa'nın yaptığı ve Türkiye'de bir ilke imza atan Mükellef Hakları Platformu, Kayıt dışı ekonominin ülkenin en önemli sorunlarından birisi olduğu bilinci ile ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması, vergilendirmede temel toplumsal hizmetlerin vergi, resim ve harçtan muaf tutulması, vergisini veren mükellefin daha iyi hizmet alması ve vergi yasalarının sadece devlet eliyle tek taraflı yürütülmesinin doğru olmadığı gibi konular üzerine eğilerek bu gibi konularda düşünce ve önerilerin gerekli yerlere iletilmesini sağlamaktadır (Tuay ve Güvenç, 2007; TÜRMOB, 2009e).

3.1.2. Vergi Tabanının Genişletilmesi ve Vergi Oranlarının Olabildiğince Aşağıya Çekilmesi

Vergi tabanının genişletilmesinin üç yolu vardır. Bunlar; vergi yasalarında yer alan istisna ve muafiyetlerin mümkün olduğunca daraltılması, vergi oranlarının düşürülerek vergiye karşı direncin azaltılması ve vergi yönetimini etkin kılmak suretiyle vergi kayıp ve kaçağı ile mücadele etmenin sağlanmasıdır. Fakat Türk Vergi Sisteminde, vergi tabanının dar olması nedeniyle, vergi oranları yüksek de olsa Türkiye birçok Avrupa ülkesinden daha düşük vergi getirisine sahiptir. Ülkemizde vergi tabanının darlığının sebebi ise vergilerin ağırlıklı olarak mal, hizmet ve gelirlere alınmasına karşın servetler ile ilgili yeterli ölçüde vergilendirmenin yapılmamasıdır. Bunun önüne geçebilmek için vergi tabanının genişletilmesi ve verginin her olay için adaletli dağılımının sağlanması gerekmektedir. (Biçer, 2006; İlhan, 2009).

Türkiye'de gerek gelirler gerekse harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranı, ekonomimizin gelişmişlik düzeyine göre oldukça fazladır. Vergi oranlarının arttırılması, aslında vergi gelirlerini bir yere kadar arttırmakta, ama belli bir noktadan sonra arttırılan vergi oranları, vergi hasılatının düşmesine neden olmaktadır. Çünkü artan vergi oranları, belirli bir noktadan sonra kayıt dışılığı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, vergi oranlarının ekonomimizin gelişmişlik seviyesine uygun bir orana düşürülmesi sağlanmalıdır (Ay, 2006).

Bunlara ek olarak vergi tabanının genişletilebilmesi amacıyla sık sık çıkarılan vergi aflarının daha bilinçli olarak çıkarılması ve çıkarılan vergi aflarından sonra denetimlere ağırlık verilmesi kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında önemli bir uygulamadır. Ayrıca, temel kamusal hizmetlerin vergiden muaf tutulması, vergi oranlarının olabildiğince aşağıya çekilmesi mükelleflerin vergi cezası ile karşı karşıya kalmamak amacıyla vergiye uyumunu getirecektir. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonominin önlenebilmesi amacıyla Türk Vergi Mevzuatı kapsamında bu faktörlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.1.3. Etkin Bir Vergi Denetim Sisteminin Oluşturulması ve Vergi Denetim Elemanlarına Yükümlülüklerinin Benimsetilmesi

Vergi denetimlerinin amacı, mükelleflere ait belgelerin, muhasebe kayıt ve defterlerin üzerinde yapılan incelemelerle çeşitli muhasebe hilelerinin ortaya çıkartılarak düzeltilmesini ve caydırıcı etkisiyle de mükelleflerin yasalara uyumunu, vergisini doğru beyanlarla ve zamanında ödemesini yani, vergi suçu işlememesini sağlamaktadır. Bu tanım kayıt dışı ile mücadelede denetimlerin ne denli önemli bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle hammadde ve imalat aşamasında etkin bir denetim sayesinde belge kullanımı sağlanabildiği takdirde, malların üretiminden tüketim aşamasına kadar belge kullanımı kendiliğinden sağlanmış olabilmektedir (Tecim, 2008).

Etkin bir vergi denetim sisteminin olmaması, denetimlerin düşük oranda gerçekleşmesi, vergisel ceza oranlarının düşük düzeylerde kalması ve cezaların denetimlerle yeterince desteklenmemesi mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini arttırmaktadır. Öyle ki, Türkiye’de vergi denetim oranı, mevcut mükellef sayısının her yıl ortalama yüzde 4’ü oranında gerçekleşmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de etkin bir vergi denetiminin yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bunların ışığında, bir ülkenin vergilemede başarılı olabilmesi için gelir idaresinin, kanunları etkin bir şekilde uygulayacak teknolojik alt yapıya, insan kaynağına ayrıca vergi kaçığını caydırıcı bir vergi denetimine ve ceza sistemine sahip olması gerektiğini ifade etmek mümkündür.

Türkiye’de İstanbul, Ankara ve İzmir dahil 19 büyük ilimizde 6 bin 300 banka hesabı mercek altında tutulmakta ve para hareketlerinin izlenmesi sonucunda elde edilen veriler matrahlarla karşılaştırılmak suretiyle kayıt dışı faaliyetler ve bunların boyutu tespit edilmeye çalışılmaktadır (Tecim, 2008).

Türkiye’de vergi denetimine ilişkin bazı sonuçlar çizelge 3.1’de sunulmaktadır.

Çizelge 3.1: 2005-2009 Yıllarına ilişkin vergi denetim sonuçları ve kesilen usulsüzlük cezası tutarları

Yıllar	Denetlenen Mükellef Sayısı	Kesilen Usulsüzlük Cezası Tutarı (Milyon TL)
2005	3.342.798	98.775.956
2006	3.778.146	100.149.000
2007	4.513.740	134.235.029
2008	4.313.620	176.213.518
2009	3.811.489	153.171.031

Kaynak: (GİB, 2009b).

Çizelge 3.1 incelendiğinde, Türkiye’de ortalama olarak yüzde 4 düzeyinde gerçekleşmekte olan vergi denetimlerinin verginin tahsili aşamasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Denetlenen mükellef sayısındaki artışla birlikte kesilen usulsüzlük cezalarında da artışlar yaşanmaktadır. Bu durum denetimlerin etkin bir biçimde yürütülebileceği takdirde vergi gelirlerinin önemli düzeyde artacağını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak çizelge denetimlerin yetersiz düzeyde kalmasının kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Etkin bir vergi denetim sisteminin oluşturulması aynı zamanda bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılmasına, beyannamelerin bilgisayar ortamında girilebilmesine de bağlıdır. Bunun yanında, gelir idaresi, tapu idaresi, bankalar gibi kuruluşlarla işbirliği içinde çalışılması durumunda bilgisayar ağı ile bilgilerin zaman kaybetmeden takibi mümkün hale geleceğinden, denetimlerin kolaylaşması ve çapraz kontrollerin yapılması hedeflenmektedir. Buna ek olarak, vergi denetmenlerinin etkinlik ve verimliliklerinin artırılması amacıyla periyodik olarak uygulamaya konulabilecek performansa dayalı ödüllendirme ve cezalandırma sistemi de vergi denetimlerinde ilave gayret gösterilmesini veya daha özenli çalışılması sonuçlarını da beraberinde getirebilmektedir (Ulusoy, 2005; Biçer, 2006).

Türkiye’de vergi denetimlerinin etkinliğinin niteliksel açıdan iyileştirilmesinin yanında, vergi denetmenlerinin sayıca artırılması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde vergi mükellefleri sayısının hızla artmasına karşın vergi denetmenleri sayısının aynı kalması, hatta emsal kurumların işgörenlerine göre iş yükünün fazla olması, buna karşın ücretlerin daha düşük düzeyde olması vergi denetimlerindeki etkinliği sınırlandırmaktadır. Bu durum, kayıt dışı faaliyetlerde bulunanların ortaya çıkarılma olasılıklarının düşük düzeylerde kalması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, gerek devletin vergisel anlamda otoritesinin artırılması, gerekse gelir kaybını önleyebilmek açısından

denetim konusunda mesleki yeterliliğe sahip elemanların sayıca arttırılmasında yarar vardır (Tecim, 2008).

3.1.4. Vergi Maliyetlerinin Düşürülmesi

Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kapsamında alınabilecek önlemlerden birisi de vergilerin hem devlete, hem de mükelleflere maliyetinin minimum düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu kapsamda, gelir idarelerinin vergiyi tarh ve tahsil aşamasında, vergi yükümlülerinin de vergilerini ödeme aşamasında minimum harcamada bulunmaları öngörülmektedir (İpek, 2009).

Vergilemede maliyet ne derece artarsa, kayıt dışılığa eğilim de o derece artabileceğinden, vergi uyumunu sağlamak açısından gerek gelir idaresinin, gerekse vergi yükümlülerinin üzerlerindeki vergi maliyetlerinin minimum düzeye çekilmesi de bu kapsamda önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu kapsamda asgari ücret üzerinden alınan gelir vergisi ve damga vergisinin kaldırılmasının da kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınabilmeleri için önemli bir adım olabileceğini söylemek mümkündür (Tecim, 2008).

Mükellefler, vergisel yükümlülüklerini yerine getirirken kayıtların tutulması, muhafaza edilmesi, beyannamelerin doldurulması, idareye teslimi gibi faktörler ile bu işlemler neticesinde harcanan zaman ve para vergi uyum maliyeti yaratan faktörlerden bir kaçıdır. Bu nedenle vergi maliyetinin düşürülebilmesi için bu konularda iyileştirmelere başvurulmalıdır.

3.1.5. Vergisel Cezalarının Yaptırım Gücünün Arttırılması ve Cezaların Daha Etkin İşler Bir Hale Getirilmesi

Her ülkenin vergi kanunları, vergi ödevlerini yerine getirmeyenlere ilişkin çeşitli cezaları öngörmektedir. Ancak, Türkiye’de kimi zaman, bu vergisel suç ve cezalar suçun büyüklüğüyle orantılı olamamakta, herkese eşit şekilde uygulanmamakta, sürekli affedilmekte ve hapis cezaları genellikle para cezası gibi daha basit cezalara çevrilebilmektedir. Bu durum, cezaların caydırıcı etkisini azaltmakta ve mükelleflerin vergi ödevlerini savsaklamalarına neden olmaktadır.

Vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması için kaçakçılık suçunun iyi tanımlanması ve bu suçun mutlaka paraya çevrilemez, ertelenemez hapis cezası ile cezalandırılması gerekmektedir. Bunun yanında, suçun niteliği ile orantılı olarak artırılması, caydırıcı olmasının sağlanması gibi önlemlerin de alınması gerekmektedir. Buna karşın, cezaların caydırıcılığını ortadan kaldırmasından dolayı, af kanunlarının da sıklıkla uygulanmasının önüne geçilmelidir (Katkat, 2007; Tecim, 2008).

Türkiye’ de tarh ve tahakkuk eden verginin, vergi kanunlarında gösterilen süreler içerisinde ödenmesi esastır. Kanunlarda belirtilen süreler içerisinde ödenmeyen vergi, resim ve harçlar için bazı tahsil metotları uygulanmaktadır. Bunlar; şahsi kefaletin söz konusu olması durumunda kefilin takibi, borca yetecek miktarda menkul veya gayrimenkulun haczedilmesi veya mükellefin iflasının talep edilmesi gibi bir dizi işlemler şeklinde sıralanabilir. Fakat vergi icra hukukunda icra takibatının asli koşulu, ödeme emrinin düzenlenerek mükellefe veya yetkili kişilere tebliğ edilmesidir. Ödeme emri tebliğ edilmeden icra işleminin yapılması söz konusu değildir. Mükellef tarafından ödeme emrine karşı dava açılması mümkündür. Mükellef tarafından dava açmada öne sürülebilecek iddialardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (Alparslan ve Kaya, 2009):

- Ödeme emrinde yer aldığı gibi bir borcunun olmadığı,
- Ödeme emrinde yer alan borcun ödenmiş olduğu,
- Ödeme emrinde yer alan borcun bir kısmının ödenmiş olduğu,
- Ödeme emrinde yer alan borcun henüz vadesinin gelmediği,
- Tahakkuka ait vergi/ceza ihbarnamesinin tebliğinin yapılmamış olduğu,
- Borcun zaman aşımına uğramış olduğu.

Kendisine ödeme emri tebliğ edilen kişi bu veya bunun gibi iddialardan birisini öne sürerek 7 gün içerisinde alacaklı tahsil dairesine karşı, ilgili vergi mahkemesi kanalıyla dava açma hakkına sahip olmaktadır. Davanın mükellef tarafından kaybedilmesi durumunda ise dava konusu yapılan toplam tutar üzerinden haksız çıkma zammı olarak yüzde 10 zam hesaplanmaktadır. Mükellefin kısmen haksız çıkması durumunda ise, haksız çıktığı toplam tutar üzerinden yüzde 10 haksız çıkma zammı hesaplanmaktadır. Bu uygulamanın amacı, mükellef tarafından vergi borcunun zamanında ödenmesinin ve gereksiz yere dava açılmasının önüne geçebilmektir (Alparslan ve Kaya, 2009).

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi, vergi sistemimizin cezalara ilişkin hükümlerinin yeniden düzenlenmesiyle mümkün olacaktır. Bu kapsamda, belge düzenlenmemesi, sahte belge düzenlenmesi, belgede sahtekârlık yapılması hallerinde uygulanacak cezalara daha çok caydırıcı nitelik kazandırılması hedeflenmelidir. Cezaların yaptırım güçlerinde bu şekilde bir artışa başvurmak toplumun, yüksek orandaki bu cezaları göze alamayarak kayıtlı ekonomi içerisinde faaliyette bulunmaları ile sonuçlanacaktır.

3.1.6. Vergi Affı Uygulamalarının Etkin Çalışması

Vergi affı kavramı, vergi ile ilgili yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirememiş olan vergi yükümlüleri için kanunlarda ön görülmüş olan cezaların kısmen veya tamamen ortadan kaldırılmasına olanak sağlayan girişimler olarak tanımlanabilmektedir (Biçer, 2006).

Vergi affı uygulamalarının en önemli nedenlerinden birisi, ülke gelirlerinin ekonomik kriz dönemlerinde mali çıkmaza düşmesi durumunda tahsil edilememiş vergi alacaklarının tahsilini arttırabilmektir. Bunun dışında, gelir idaresi ve vergi yargı organlarında biriken vergi uyuşmazlıklarının sayısının artması, ihtilafli dosyaların temizlenmesi, kayıt dışında kalan servet unsurlarının kayda alınması, vergi cezalarının mükelleflerin faaliyetlerini sona erdirmelerine neden olması gibi nedenlerle de vergi aflarına gidilebilmektedir.

Sık sık çıkarılan vergi afları dürüst vergi yükümlüleri tarafından adil olmayan bir uygulama olarak algılanmakta ve mükellefleri vergilerini zamanında ödemeleri konusunda isteksiz davranmaya yönelmektedir. Vergi sistemine, gelir idaresine ve devlete olan güveni sarsmamak açısından vergi aflarının sık aralıklarla çıkarılmamasına özen gösterilmelidir. Ayrıca, af kanunlarının başarılı olabilmesi açısından af sonrasında vergi denetimlerine ağırlık verilmesi ve daha ağır cezalar ile yaptırımların uygulanması kayıt dışı ekonomiyi önlemede yararlı olabilecek uygulamalardandır.

Türkiye’de gerek siyasi tercihler gerekse ekonomik gerekçelerle sıkça yapılan vergi afları, son yıllarda artış göstermiş, özellikle 1980 yılından itibaren her üç yıl için bir vergi affı düşecek şekilde vergi afları çıkartılmıştır. 27.07.2003 tarihinde 25033 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 4811 sayılı Vergi Barışı Kanunu, yayımlanan vergi af yasalarının 37’ncisi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, mükelleflerin gelecekteki af beklentilerini arttırmakta, vergi ödemesini olumsuz yönde etkilemekte ve sonuç olarak kayıt dışı ekonomiye eğilimi arttırmaktadır. Buna karşın, kayıt dışı ekonominin önlenmesi

açısından alınabilecek önlemler arasında vergi aflarının çıkarılmamasını anayasanın değiştirilemez bir maddesi olarak düzenlemek, vergisini düzenli olarak ödeyen mükelleflerin devlete olan güvenini arttırabileceği gibi, kayıt dışı ekonomik faaliyetleri caydırıcı bir uygulama da olabilmektedir (İlhan, 2009).

4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu kapsamında, ödenmesi gereken vergi borcu taksitlerinin ödenmemesi veya eksik ödenmiş olması halinde, ödenmemiş olan tutarların son taksit ödeme süresi sonuna kadar, ödenmeyen ya da eksik ödenen kısmın son takside ait olması halinde ise, bu tutarın son taksiti izleyen ayın sonuna kadar ödenmeyen kısım ile birlikte her ay için ayrı ayrı yüzde 5 fazlası ile ödenmesi şartıyla getirilmiştir (alomaliyesitesi, 2003).

Bu Vergi Barışı Kanunu ile ihtilafli vergi ve cezalarla ilgili dosyaların temizlenip, idarenin ve yargının iş yükünün azaltılması, diğer yandan ise kayıt dışı kalan milyarlarca TL gelirin tahsil edilmesi amaçlanmaktadır.

Fakat bunların yanında vergi kaçakçılığı da devletin yeterince vergi toplayamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı suçunun da ağırlaştırılması gerekmektedir. Bunun temelinde de vergi kaçakçılığı suçunun mali bir suç değil, kamu düzenine karşı işlenmiş bir suç olarak algılanılmasının sağlanması yatmaktadır (Türker, 2009).

Vergi affı uygulamalarının etkinliğinin sağlanması kapsamında ülkemizde vergi affının çıkarılmayacağına yasal hükme bağlanması ve halkın bu konuda görsel basın aracılığı ile bilinçlendirilmesi neticesinde toplumda vergi cezaları ile karşılaşmak istemeyen bireylerin vergiye gönüllü uyumunu sağlayıcı önemli bir uygulanma olabilmektedir.

3.1.7. Yasal Düzenlemelerin Gözden Geçirilmesi

Kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik üzerinde durulması gereken diğer bir konu da yasal düzenlemelere yönelik uygulamaların gözden geçirilmesidir. Vergi sorumluluğunu taşımayan mükellefler vergi kaçakçılığı gibi Türk Vergi Hukuku'na aykırılık teşkil eden suçları kolaylıkla işleyebilmektedirler. 213 Sayılı Vergi Usul Kanununun 331. maddesine göre, vergi kanunları hükümlerine aykırı hareket edenler, vergi ziyası cezası ve usulsüzlük cezaları gibi vergi cezaları ve diğer cezalarla cezalandırılırlar. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun kaçakçılık, pişmanlık ve ıslah hükümleri, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na uyum amacıyla yeniden düzenlenmiş olup, Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinde yer alan kaçakçılık suçlarını düzenleyen 359.maddesinin (a) ve (b) fıkralarına

5728 sayılı kanunla (c) fıkrası da eklenerek üçlü bir yapı haline getirilmiştir. Kaçakçılık suçlarını düzenleyen 359.maddesinin (a) fıkrasına göre (VUK, 2010a).

- 1- Defter ve belgelerinde muhasebe hileleri yapanlar,
- 2- Gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar,
- 3- Defter ve belgelerini gizleyip, vergi inceleme elemanlarına ibraz etmeyenler,
- 4- Defter, kayıt ve belgelerini yok edenler,
- 5- Belgelerin asıl ve suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, başka bir anlatımla naylon fatura alanlar ve düzenleyenler,

bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Vergi kaçakçılığı suçunu düzenleyen 359. maddenin (a) fıkrasının eski ve yeni düzenlemeye göre karşılaştırılması çizelge 3.2’de sunulmaktadır.

**Çizelge 3.2: Vergi kaçakçılığı suçunun eski ve yeni düzenlemeye göre karşılaştırılması
(359. maddenin a fıkrasına göre)**

Eski Düzenleme	Yeni Düzenleme
Hapis Cezası 6 aydan 3 yıla kadar	Hapis cezası 1 yıldan 3 yıla kadar
Hapis Cezası Para Cezasına Çevrilebilir	Hapis Cezası Para Cezasına Çevrilebilir
Hapis Cezasının Para cezasına çevrilmede asgari ücret endekslemesi geçerlidir	Hapis Cezasının Para cezasına çevrilmede asgari ücret endekslemesinden vazgeçilmiş ve TEFE endekslemesi kabul edilmiştir.

Kaynak: (VUK, 2010a).

Kaçakçılık suçlarını düzenleyen 359.maddesinin (b) fıkrasına göre, tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunandan,

- 1- Defter, kayıt ve belgeleri yok edenler, yerine başka yapraklar koyanlar veya hiç yaprak koymayanlar,

2- Belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Vergi kaçakçılığı suçunu düzenleyen 359. maddenin (b) fıkrasının eski ve yeni düzenlemeye göre karşılaştırılması çizelge 3.3'te sunulmaktadır.

Çizelge 3.3: Vergi kaçakçılığı suçunun eski ve yeni düzenlemeye göre karşılaştırılması (359. maddenin b fıkrasına göre)

Eski Düzenleme	Yeni Düzenleme
Hapis Cezası 18 aydan 3 yıla kadar	Hapis cezası 3 yıldan 5 yıla kadar
Hapis Cezası Para Cezasına Çevrilebilir	Hapis Cezası Para Cezasına Çevrilemez

Kaynak: (VUK, 2010a).

359. maddenin (b) fıkrasında yapılmış olan en etkin düzenlemenin hapis cezasının para cezasına çevrilemez olmasına dair düzenleme olduğunu söylemek mümkündür. Bu düzenlemenin, bireylerin çalışmalarına mecburi bir aranın verilmesini gerektirdiğinden kaçakçılık ile mücadele kapsamında önemli bir düzenleme olduğunu söylemek mümkündür.

Kaçakçılık suçlarını düzenleyen 359.maddesinin (c) fıkrasına göre, ancak Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan kişilerin basabileceği belgeleri, Bakanlık ile anlaşması olmadığı halde basanlar veya bilerek kullananlar iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaları öngörülmüştür (VUK, 2010a).

Kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik vergi yasalarının etkinliğinin sağlanması amacıyla gözden geçirilmesi gereken diğer yasal düzenlemeler de şu şekilde sıralanabilir (Katkat, 2007):

- T.C. kimlik numarası ile 18 yaş ve üzeri tüm vatandaşların yıllık gelir vergisi beyanında bulunmalarının sağlanması,
- Kanunların basit, anlaşılır ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verir hale getirilebilmesi amacıyla gözden geçirilmesi,
- Kanunların sık sık değiştirilmesinin önüne geçilmesi,
- Kazancın tespitinde gerçeklik ilkesinin uygulanması,

- Tüm muhasebe kayıtlarının elektronik ortamda yapılmasının sağlanması,
- Vergi denetim mekanizmasının etkin bir şekilde çalıştırılması,
- Vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payının azaltılması,
- Cezaların caydırıcı olmasının sağlanması,
- Vergi oranları ve sosyal güvenlik primlerinin olabildiğince düşürülmesinin sağlanması,
- İstisna ve muafiyet sınırlarının yeniden gözden geçirilmesinin sağlanması,

Bunlara ek olarak vergi kanunları konusunda yapılabilecek iyileştirmelerden birisi de vergi kanunlarının sık sık değişikliğe uğramasının önüne geçebilmektir. Vergi kanunlarının sık sık değiştirilmesi, yeni hükümler getirilmesi, her defasında bu hükümlerin yeniden öğrenilmesini ve yeni formalitelere alışılmasını gerektirir ki, bu da özellikle vergisel değişiklikleri izleme ve algılama kabiliyetine sahip olmayan mükellefleri zor durumda bırakmaktadır. Vergi kanunlarında yapılan bu değişiklikler bazen vergi uygulayıcılarını bile işin içinden çıkmakta zorlamakta ve zaten karmaşık olan vergi tekniğini daha da karmaşık bir hale getirmektedir.

Örneğin, geçici bir vergi kanununun yürürlükte kalma süresinin bilinmemesi, mükellefleri kendilerini koruma amacıyla vergi kaçırmaya yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla, bu gibi istikrarsız uygulamalar, mükellefler tarafından gelecekteki vergi kurallarının tahmin edilmesinde belirsizlik yarattığından doğru beyanda bulunmama ve kayıt dışı ekonomiye yönelme eğilimini arttırmaktadır. Bu nedenle vergisel uyumunu arttırmak amacıyla vergi kanunlarının basit, herkesim tarafından anlaşılır olmasının sağlanmasına karşın, sık sık değiştirilmemesine özen gösterilmelidir (İpek, 2009).

Kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilmesi amacıyla yapılan bir diğer etkin uygulama da Vergi Usul Kanunu'nun 359'uncu maddesinde 4369 sayılı kanun ile yapılan değişikliktir. Değişiklikten önce sahte belgelerin 'bilerek' kullanılması halinde kaçakçılık suçunun oluşacağı açıkça belirtilmiş iken yapılan değişiklik ile 'bilerek' kelimesi metinden çıkartılarak sadece 'kullanılması' kelimesi yeterli görülmüştür. Dolayısıyla bu düzenleme, sahte belgelerin bilerek kullanımlarının yanı sıra bilmeden kullanımları durumunda da suç teşkil edeceğini açıkça ortaya koymaktadır (Oktar, 2002).

Ayrıca kayıt dışı ekonominin önlenmesinde, daha önce işlenen vergi suçunun tekrerrütmesi durumunda vergi cezalarının arttırılması da önemli bir konudur. 4369 Sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 01.01.2009 tarihinden itibaren getirilen yeni düzenleme şöyledir: "Vergi ziyasına sebebiyet vermektten veya usulsüzlükten dolayı ceza kesilen ve cezası kesinleşenlere, cezanın kesinleştiği tarihi takip eden yılın başından başlamak üzere vergi ziyasında beş, usulsüzlükte ise iki yıl içinde tekrar ceza kesilmesi durumunda, vergi ziyayı cezası yüzde elli, usulsüzlük cezası ise, yüzde yirmi beş oranında arttırılmak suretiyle uygulanır". Vergi Usul Kanunu'nun Tekerrüt Hükümünün uygulanabilmesi için usulsüzlük cezalarında işlenen suçun aynı suç olması gerekirken, vergi ziyayı cezasında işlenen suçlar farklı olsalar dahi aynı neviden fiiller olmaları yeterlidir (Kelecioğlu, 2002: 40-41).

Tekerrüt hükmü kapsamında yapılan bu tür düzenleme ile bir kez vergi cezası ile karşı karşıya kalmış mükelleflerin bir sonraki cezalarının daha yüksek olacağını bilmelerinden ötürü bu konuda caydırıcı bir nitelik taşıyabilmektedir.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda vergisel alanda dikkat çeken ve vergi uyumuna etkinliği arttırmak amacıyla yapılan bir diğer bir uygulama da Vergi Usul Kanunu'nun 371. Maddesinde yer alan pişmanlık ve ıslah yasasıdır. Vergi Hukuku'nda pişmanlık ve ıslah yasası, mükellefin vergi kaybına yol açan veya vergi kaçakçılığı suçunu oluşturan eylemini kendiliğinden vergi dairesine, haber verme dilekçesi ile bildirmesi bu mükellef hakkındaki kanuni ve cezai yaptırım uygulamasından vazgeçilmesini ifade etmektedir. Bu uygulama ile vergi kaybına yol açan mükelleflerin bu eylemleri yargıya taşınmadan idari aşamada çözümlenebilmektedir (Ateşagaolu, 2010).

Yasal düzenlemeler kapsamında vergi suçunun tekrerrüt etmesi, mükellefin vergi suçunu kendisinin ihbar etmesi, Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinde yer alan kaçakçılık suçlarını düzenleyen 359.maddesinin (a) ve (b) fıkralarına 5728 sayılı kanunla (c) fıkrasının da eklenerek kaçakçılık suçunun tanımlanmasında daha etkin bir yapının oluşturulması yasal olarak kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda atılmış önemli adımlardandır. Bu uygulamaların etkinliğinin ülkemizde ancak etkin denetimler esnasında ortaya konulabileceği unutulmaması gereken önemli bir konudur. Ancak bu şekilde kayıt dışı ekonomiye karşı önemli bir duvar oluşturabilmenin mümkün olabileceğini söylemek mümkündür.

3.1.8. T.C. Kimlik Numarası Uygulamasının Etkin Hale Getirilmesi ve IBAN

213 Sayılı Vergi Usul kanununun 8. Maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan her gerçek kişi ile tüzel kişilere bir vergi numarası verilir. ” denilmektedir. Dolayısıyla, vergi mükellefi olmanın ilk kaydı vergi kimlik numarası almakla başlamakta idi. Daha sonra vergi kimlik numarasının vatandaşlarca yaygın olarak kullanılmasının sağlanması amacıyla 04.04.1998 tarih 23307 sayılı resmi gazete de 4358 sayılı vergi kimlik numarası kullanımının yaygınlaştırılması hakkında kanun çıkartılmıştır. Ardından, ülkemizde adı ve soyadı aynı olan çok sayıda bireyin bulunması ve bu durumun vergilendirme gibi önemli işlemlerle hataların oluşmasına, ilgili vergileme ile ilgisi olmayanların muhatap tutulmasına neden olduğundan dolayı, 26274 Sayılı 29.08.2006 Tarihli Resmi Gazete’ de yayınlanan 3 sıra no’ lu vergi kimlik numarası genel tebliği’ne göre vergi kimlik numarası kullanılması gerekli görülen işlemlerde, vergi kimlik numarası yerine T.C. kimlik numarasının kullanımı kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde olmayan yabancı uyruklu gerçek kişilerin ise, kendilerine Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası verilmediğinden dolayı vergi dairelerince kendilerine verilen ve on haneli rakamdan oluşan vergi kimlik numaralarını kullanmaya devam edecekleri belirtilmiştir. Son olarak 22 Mayıs 2010 tarihinde Resmi Gazete ile tebliğ edilen Vergi Kimlik Numarası genel Tebliği’ne göre, 01.07.2010 tarihinden itibaren ise yabancı kimlik numarası bulunan yabancı uyruklu gerçek kişiler için bahse konu olan tüm işlemlerde vergi kimlik numarası olarak, yalnızca yabancı kimlik numarası kullanabilmelerine yönelik uygulama başlatılmıştır (MB, 2010b).

MERNİS projesi kapsamında ise, herkesin vatandaşlık numarası, vergi numarasına, sosyal sigorta numarasına ve pasaport numarasına eşit kabul edilmekte ve bireylerin bu numaraları doğumlarından ölümlerine kadar gerekli tüm işlemlerinde kullanmaları desteklenmektedir. Bu uygulama, Amerika’daki ‘Social Security Number’ uygulamasına benzemektedir ve bireylere ait bu vatandaşlık numaraları bireylerin ne zaman, nereye gittikleri, ne aldıklarını gibi işlemleri bu numara ile kayıt altına almaktadır. Tabiki bu sistemin sağlıklı bir şekilde kurulması ve işletilebilmesi gerekli teknik altyapının oluşturulmasına bağlıdır (Unakıtan, 2005).

MERNİS projesi kapsamında, bireylerin her işlem için farklı numara kullanmaları yerine her işlem için sadece vatandaşlık numaralarını kullanmaları, farklı farklı numaraların kullanımını neticesinde hem bireylerin hem de kurumların karışıklık yaşanmalarının önüne geçilebilmesi hedeflenmektedir.

Ülkemizde, ekonomik faaliyetlerin takibini kolaylaştırmak ve bireyleri temsil etmesi açısından son yıllarda ortaya çıkan uygulamalardan bir diğeri de International Bank Account Number (IBAN) uygulamasıdır. Bu uygulama, Avrupa Birliği düzenlemeleri çerçevesinde, ülkeler arasında gerçekleştirilen para transferlerinin hız ve kalitesini arttırmak, hataları azaltmak ve maliyetlerini düşürmek amacıyla getirilmiştir.

Gerek yurtiçi gerekse yurt dışı para transferlerinde IBAN uygulaması zorunlu olmayıp mevcut hesap numaraları ile para transferi yapılmasına devam edilmektedir. Fakat IBAN ile yapılan para transferlerinde alıcının şubesi, şehri gibi bazı detayları bilmeye gerek olmadığından IBAN ile yapılan para transferleri, hesap numarası ile yapılan para transferlerine göre çok daha çabuk sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla IBAN'ı yalnız uluslararası para transferlerinde değil, yurtiçi havale ve EFT işlemlerinde de kullanmak mantıklıdır. IBAN ile gelen kolaylıklardan yararlanmak için yapılması gereken tek şey, müşterisi olunan bankaya gidilerek isme düzenlenmiş olan IBAN'ın alınmasıdır. Bir IBAN, en fazla 34 basamaktan oluşmaktadır. Ülkemizin IBAN uzunluğu ise 26 hane olarak belirlenmiştir (alomaliyesitesi, 2010).

IBAN uygulamasının uluslararası alanda geliştirilmesine ihtiyaç duyulmasının nedeni, her ülkenin ve bankanın hesap numaralarının biçim ve uzunluğunun farklılığından ve belirli bir standardın olmamasından dolayı, bir başka ülkeye veya bankaya para transferi yapacak olan müşterilerin, para transferi yapacakları kişiden aldıkları karşı hesap numarasının doğruluğundan emin olamamalarıdır.

Her ülke için belirli bir standardı bulunan IBAN'ın içinde iki basamaklı bir kontrol rakamı bulunmaktadır. Bir başka ülkeye ya da bankaya para transfer etmek isteyen bir müşteri, elindeki IBAN'ı gönderici bankaya verdiğinde, para karşı tarafa gitmeden önce karşı hesabın IBAN'ı gönderici bankada kontrol edilmektedir. IBAN'ın hatalı olması durumunda para karşı bankaya gönderilmeyerek hatalı işlemin gerçekleştirilmesi önlenmiş olmaktadır. IBAN uygulaması özellikle mal ve hizmet alımının söz konusu olduğu sektörlerde para transferlerinin sağlıklı ve hızlı işleyebilmesini sağlayabilmesi bakımından önemli bir uygulamadır (alomaliyesitesi, 2010).

Mal ve para transferlerine ilişkin işlemlerde mümkün olduğunca IBAN numarasının kullanımı sayesinde hem bireylerin hem de ekonominin takibi daha kolay bir hale gelebilecektir ki, kayıt dışı ekonominin önlenebilmesi konusunda çözülmesi gereken önemli konulardan birisi de devletin vatandaşları ve ekonomik işlemleri hakkında her an için bilgi sahibi olabilmesidir.

3.1.9. Alınan İhbarların Değerlendirilmesinin Sağlanması ve İhbar İkramiyesinin Uygulanması

Kayıt dışılığın azaltılmasında denetim, yasal düzenlemeler, vatandaşların vergiye uyumu vb. çalışmaların desteklenmesi kadar, toplumun, vergi kayıp ve kaçakları ile vergilendirilmediği anlaşılan iş ve eylemleri bir vatandaşlık görevi olarak yetkili makamlara bildirmelerinin sağlanması konusuna ağırlık verilmesi de önemli bir konudur. Alınan ihbarların savsaklanmadan değerlendirilmesi ve işleme konulması gerekli görüldüğü durumlarda da ihbar ikramiyesinin verilmesi toplumun kayıt dışı ekonomiye karşı daha duyarlı olmasını sağlayabilecek bir uygulamadır.

Kişi ve kurumları kayıt dışı ekonomi ile mücadelede aktif hale getirmek amacıyla getirilen ihbar ikramiyesi uygulaması, kayıt dışı çalışarak vergi kaybına neden olanları yetkili makamlara bildiren gönüllülere, kayıt dışı çalışanlar tarafından ödenmeyen vergilerin belirli bir kısmının ödül olarak ödenmesini öngörmektedir. Ancak ihbar ikramiyesinin alınabilmesi için ihbarda bulunulan vergilerin gelir, kurumlar, damga, katma değer vergisi gibi devamlılık gösteren vergiler olması gerekmektedir (Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği [GİMDER] 2010).

Mükelleflere vergi cezaları üzerinden ödenecek olan ihbar ikramiyesi tutarları çizelge 3.4'te sunulmaktadır.

Çizelge 3.4: Vergi cezaları üzerinden ödenecek ihbar ikramiyesi tutarları

Tutar	Yüzde
500 Lira'ya kadar,	15
5.000 Lira'ya kadar 500 Lira'dan yukarı olan kısmı için,	30
15.000 Lira'ya kadar 5.000 Lira'dan yukarı olan kısmı için,	20
15.000 Liradan yukarı olan kısmı için,	10

Kaynak: (GİMDER, 2010).

İhbarlar tarh zaman aşımı süresi olan, beş yıl içerisinde yazılı veya sözlü olarak yapılabilmekte ve sözlü ihbarların tutanağa geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ihbar ikramiyesi ödemesinin yapılabilmesi için ihbar dilekçesinde muhbir tarafından “ikramiye istiyorum” ibaresinin de yazılması gerekmektedir (GİMDER 2010).

İhbar ikramiyesinin ödenebilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Muhbirin kendisini gizlememesi ve vergi incelenmesine başlamadan önce veya incelemesi sırasında inceleme elemanı ile temasa geçmesi ve ona gerekli bilgileri vermesi gerekir. İhbarlar somut delillere dayanmalı ve mükellefin hangi şekilde vergi kaçırdığı açıklanmalıdır. Delillerin verilmemesi hallerinde muhbire ikramiye ödemesi mümkün değildir. İhbarın isimsiz olarak yapılması durumunda ise muhbirin inceleme bitmeden ortaya çıkması gerekir. İnceleme bittikten sonra ihbarı kendisinin yaptığını söyleyerek ortaya çıkan kişilere, gerekli incelemeler tamamlanmadan ihbardan vazgeçen ve incelemeye başlamadan veya incelemenin herhangi bir safhasında ihbarından vazgeçtiğini bildiren muhbire ikramiye ödemesi yapılmamaktadır.

İhbar ikramiyesi uygulaması, her ne kadar doğru gibi görünse de uygulamada bazı noktalarda kopukluklar yaşanmaktadır. İsimsiz ihbarların vergi daireleri tarafından dikkate alınmaması, muhbirin vergi kaçırmaya dahil olup olmadığına bakılmadan ikramiye ödemesinin yapılması ve ihbar edilen işletmenin ihbarcının kim olduğunu kolaylıkla öğrenebilmesi bunlardan bir kaçıdır. Bu gibi durumlar, uygulamanın etkinliğini azaltmanın yanı sıra sonrasında da bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle vergi dairelerine isimli veya isimsiz olarak yapılan her ihbarın dikkate alınması ve incelemenin özenle yapılması gerekmektedir. Ayrıca, vergi dairelerine isim verilerek yapılan ihbarların takibinin gizli bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, ihbarı yapan ile ihbar edilenin karşı karşıya gelmemeleri ve ihbar edilenin hiçbir şekilde ihbarcıyı öğrenmemesi sağlanmalıdır. İsmının gizli tutulması konusunda ihbarcıya sağlanacak güvence, toplumda ihbarların sayısını arttıracak ve beraberinde de kayıt dışı ekonomide önemli bir azalış sağlayacaktır.

İhbar ikramiyesi uygulamasının, 1931 yılından itibaren uygulamada olması ile birlikte bu zamana kadar kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kendisinden beklenen faydayı sağlayamamış olması, 1905 sayılı yasanın günümüz ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gereğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, kayıt dışı ekonomiyi önlemede ihbar ikramiyesi uygulamasının günümüz şartlarına göre düzenlenerek etkin bir biçimde uygulamaya

konulması gerekmektedir. Bu amaçla, ihbar hattının vatandaşların çekinmeden kullanabilmeleri için ücretsiz olması, telefon dışında, internet ve benzeri iletişim araçları vasıtasıyla da ihbarların yapılabilmesi gibi çeşitli düzenlemeler bunlardan bir kaçıdır (Tecim, 2008).

3.2. İDARİ OLARAK ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik alınabilecek idari önlemler kapsamında; Gelir idaresinin etkinliğinin artırılması, vergi dairelerinin otomasyonu projesi, Türkiye’de e-devlet uygulaması, e-mükellef, e-beyanname, e-fatura, e-denetim projelerinin uygulanması, serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirler açısından alınabilecek önlemleri saymak mümkündür. 2008-2010 yıllarını kapsayan kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı da bu anlamda üzerinde durulması gereken diğer bir konudur.

3.2.1. Gelir İdaresinin Etkinliğinin Artırılması Konusunda Alınabilecek Önlemler

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla yapılan çalışmaların birçoğunun nedeni gelir idaresinin etkin olmayışıdır. Vergi kanunlarının tam olarak uygulanabilmesi ve etkin bir vergi sisteminin oluşturulabilmesi, iyi organize edilmiş bir vergi idaresinin oluşturulabilmesine bağlıdır. İyi organize edilmiş bir vergi idaresinin mevcut olmadığı durumda ise, vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

05.05.2005 tarihinde kabul edilen ve 16 Mayıs 2005 tarih ve 25817 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5345 sayılı kanun ile Gelirler Genel Müdürlüğü kaldırılarak yerine Maliye Bakanlığı’na bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. 5345 Sayılı Kanun’un 1. maddesinde bu kanunun amacı, “Gelir politikasını adalet ve tarafsızlık içinde uygulamak, vergi ve diğer gelirleri en az maliyetle toplamak, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak, mükellef haklarını gözeterek yüksek kalitede hizmet sunmak suretiyle yükümlülüklerini kolayca yerine getirmeleri için gerekli tedbirleri almak, saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık, verimlilik, etkililik ve mükellef odaklılık temel ilkelerine göre görev yapmak üzere Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasına, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esasları düzenlemektir.” Şeklinde açıklanmıştır (Selman, 2007: 87).

5345 Sayılı Kanunla kurulan Gelir İdaresi Başkanlığı'nın görevleri ise aynı kanunun 4. maddesinde açıklanmış bulunmaktadır. Buna göre, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın görevlerinden bazıları şunlardır (Selman, 2007):

- a) Mükelleflerin vergiye uyumunu kolaylaştırmak,
- b) Mükellef haklarının korunması ve mükellef ile Başkanlık ilişkilerinin karşılıklı güven esasına dayanması konusunda gerekli tedbirleri almak,
- c) Mükellefleri, vergi mevzuatından doğan hakları ve ödevleri konusunda bilgilendirmek,
- d) Devlet alacaklarının tahsilini sağlamak ve bu konuda gerekli tedbirleri almak,
- e) Vergi kanunlarında veya diğer mali kanunlarda yer alan her türlü istisna, muafiyet ve indirimlerin maliyetlerini ölçmek, ekonomik ve sosyal etkilerini analiz etmek,
- f) Bakanlıkça belirlenen temel politikalar ve stratejiler doğrultusunda vergi inceleme ve denetimlerini gerçekleştirmek, vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi konusunda gerekli tedbirleri almak,
- g) Tahsili zaman aşımına uğrayan hazine alacaklarının kanunlar gereğince işlemlerinin yerine getirilmesini sağlamak,
- h) Faaliyet sonuçlarını, düzenli aralıklarla kamuoyuna duyurmak ve yıllık faaliyet raporunu izleyen yıl kamuoyunun bilgisine sunmak,
- ı) Kanunlar çerçevesinde verilen diğer görevleri yerine getirmek,

5345 sayılı kanun neticesinde Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ile yaşanan değişim ve gelişim kayıt dışı ekonominin önlenmesi ve gelir idaresinin etkinliğinin artırılması gibi temel bazı amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

3.3. TÜRKİYE'DE E- DEVLET UYGULAMASI

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ile etkin bir biçimde mücadele edilememesinin en önemli nedenlerinden birisi kamu yönetiminde şeffaflığın uzun yıllar sağlanamamış olmasındandır. Devletin, toplanan vergilerin yerinde kullanıldığı konusunda kamu oyunu bilgilendirmesi bu aşamada önemli bir konudur. Ayrıca, Maliye Bakanlığı'nın her ay bütçenin bütün kalemlerini internet sitesinde yayınlaması da devletin şeffaflığı konusunda önemli bir adımdır. Bu konuda ve kamu yönetiminin yerine getirmek zorunda olduğu diğer

konular da kamu oyunu bilgilendirmek açısından e-devlet uygulamasının gelişimi önemli bir adımdır.

Türkiye'deki e-devlet uygulamasının gelişimi, özellikle dünya'da bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımının ve toplumsal alandaki uygulamaların gelişimine bağlıdır. AB ülkeleri, ekonomik ve sosyal alanda bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanmanın hedeflendiği projeyi 23 Mart 2000'de Lizbon'da yapılan toplantıda 'e-Avrupa' adı ile başlatmışlardır. E- Avrupa projesinin aday ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi ise 'e-Avrupa+' projesinin gelişimi ile sağlanmıştır. Türkiye' de ise e-devlet çalışmaları, 2001 yılında e-Türkiye adı ile hazırlanmış, Kasım 2002'de Mernis Projesi kapsamında veri tabanı kurulmuş ve sistem online olarak çalışmaya başlamıştır. Vatandaşlara eğitim, sağlık, ticaret, hukuk ve daha bir çok alanda daha kaliteli ve hızlı kamusal hizmetler sunabilmek amacıyla geliştirilen e- devlet projesi 2008 yılı sonunda tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Bu sayede sadece T.C. kimlik numarası kullanılarak devletin sunduğu hizmetlerden online ortamda 7 gün 24 saat faydalanmak mümkün hale gelmiştir (Gerçek, 2009; GİB, 2009a).

Kamu kurum ve kuruluşları tarafından e-devlet projesi kapsamında yürütülen çalışmaların bir kısmını şu şekilde sıralamak mümkündür (Gerçek, 2009):

1. MERNİS (Merkezi Nüfus İşleri Sistemi) Projesi,
2. MBS (Mevzuat Bilgi Sistemi) ve REGA (Resmi Gazete Bilgi Sistemi) Projesi,
3. UYAP (Ulusal Yargı Ağı) Projesi,
4. İLEMOD (İl Envanteri Modernizasyonu) Projesi,
5. POLNET (Polis Ağı Oluşturma) Projesi,
6. TAKBİS (Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi) Projesi,
7. MEBSİS (Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik Yönetim Bilişim Sistemi) Projesi,
8. SES (Sağlık Enformasyon Sistemi) e-Sağlık Projesi,
9. VEDOP (Vergi Daireleri Tam Otomasyon) Projesi.

Devletin şeffaflığının bir göstergesi olan e-devlet uygulamasının Türkiye'deki gelişimi her ne kadar tam anlamıyla tamamlanmamış olsa dahi vatandaşların gerek sosyal anlamda gerekse devlet faaliyetleri hakkında bilgiye sahip olabilmesi ve bu bilgiye 7 gün 24

saat erişim olanağının bulunması kayıt dışı ekonominin önlenmesinde olduğu kadar vatandaşların devlete olan güvenlerinin artmasında ve devlete vergi olarak ödenen verginin hizmet olarak geri döndüğü bilincinin oluşması konusunda önemli bir gelişmedir.

3.3.1. Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projesi (VEDOP)

Devletin, vergi toplama ve mükelleflerine sunduğu hizmetin kalitesini arttırmak amacıyla vergi dairesi işlemlerinin tümünü bilgisayarlı ortamda yapılarak iş yükünün azaltılmasının ve vergi dairelerinin etkinlik ve verimliliğinin artırılmasının amaçlandığı projelerden birisi de VEDOP (Vergi Daireleri Otomasyon Projesi)'dur. Bu proje ile elektronik belgelere dünyanın her yerinden istenilen gün ve saatte ulaşımın kolaylıkla sağlanması amaçlanmaktadır.

VEDOP öncesinde vergi tahsilatı vergi tahsilat yetkisinin verildiği 17 banka tarafından mükellef hesaplarına banka şubelerinden kağıt ortamında gelen alındıların elle girişi yapılarak sağlanmakta idi. VEDOP ile Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Projesi (EBTİS) geliştirilerek, bankalara yapılan vergi ödemelerinin bankaların bilgi işlem merkezinden Genel Müdürlüğün bilgi işlem merkezine manyetik ortamda gönderilmesi ve mükellef hesaplarına yine manyetik ortamda işlenmesi sağlanmıştır. Bu sayede otomasyona geçilen 155 vergi dairesinde her yıl yaklaşık 24 milyon banka makbuzunun tekrar elle girişinin yapılması önlenerek hata payı azaltılmış ve hız kazanılmıştır (Hamzaçebi, 2009).

VEDOP ile ilgililerin, vergi takvimi, vergi ile ilgili istatistikler, mevzuatlar ve beyanname rehberleri gibi bilgilere kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca, internet vergi dairesi uygulaması ile ilgililere beyanname verme, kurumlar vergisini hesaplama, vergi kimlik numarası sorgulama, gecikme faizi hesaplama, gelir vergisi hesaplama, motorlu taşıtlar vergisi hesaplama, motorlu taşıt sorgulaması, kasko değerleri, yurtdışı çıkış yasağı sorgulama gibi konularda büyük kolaylıklar sağlanmaktadır. 01.09.2000' den itibaren kurumlar vergisi mükellefleri, 01.09.2001'den itibaren de gelir vergisi mükelleflerinin hizmet almaya başladıkları bu uygulama kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda atılmış çağdaş bir adımdır (Ay, 2006).

VEDOP'un vergi borcunun hesaplanması, tahsili, vergi denetimlerinde hata payını azaltması gibi daha bir çok konuda vergilemeye ilişkin süreçlerde zamandan tasarruf sağladığını söylemek mümkündür. Bu nedenle, mükelleflerin vergi daireleri ile fiziksel

ortamda ilişkilerini kesen bu uygulamanın kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında önemli bir paya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.1.1. VEDOP -I Projesi

VEDOP-I Projesi kurum çalışanlarına yönelik olarak hazırlanarak 1998 yılında 22 il merkezinde ve 155 vergi dairesinde uygulamaya konulmuştur. Vergi dairelerinin tüm işlemlerinin bilgisayar ortamında yapılması yoluyla, iş yükünün azaltılması, etkinlik ve verimliliğin artırılması, bilgisayar ortamından toplanan bilgilerden sağlıklı yönetim bilgi sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Proje ile evrak girişinden başlayarak, tahakkuk, tahsilat, borç sorgulaması, muhasebe ve haciz işlemleri gibi vergi dairelerinin yapması gereken birçok işlemlerin, bilgisayar ortamında takibi başlatılmıştır. Bu proje ile e-kurum olma sürecinde önemli bir adım atılmıştır (Ay, 2006).

Vergi dairelerinde çalışanların iş yüklerini hafifletmenin, işlemlerde kolaylık sağlamanın ve etkinliği artırmanın amaçlandığı bu uygulama, VEDOP projesinin kademeli olarak uygulanırlılığını artırmanın ilk aşamasını oluşturmaktadır.

3.3.1.2. VEDOP -II Projesi

Maliye Bakanlığı VEDOP-II Projesi ile Gelir İdaresi'nin hizmet ve faaliyetlerinde şeffaflık, etkinlik sağlamanın yanı sıra, proje kapsamında geliştirilen e-beyanname uygulaması ile vatandaşların vergi beyannamelerini internet üzerinden verebilmelerini mümkün hale getirmeyi hedeflemektedir. Vergi mükelleflerinin vergiye uyumunu kolaylaştırmak açısından getirilen bu uygulama ile mükelleflerin e-beyanname uygulamasında karşılaşılabilecekleri sorunların çözümü ve ihtiyaç duyabilecekleri desteğin sağlanmasına yönelik çağrı merkezi kurulması da öngörülmektedir (Ay, 2006).

VEDOP Projesinin 1. ve 2. aşamaları ile getirilen en önemli yenilik, mükelleflere ait vergi beyannamelerinin serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirler vasıtasıyla internette verilmesini sağlayan sistemin devreye girmesidir. Ayrıca, bu sistem vergi beyannamelerinin mesai saati başlangıç ve bitimine bağlı kalmadan internet vergi dairesi üzerinden 24 saat kesintisiz verilebilmesi imkanını sağlamaktadır.

Bu uygulama, mükelleflerin işlemlerini internet ortamından kolaylıkla gerçekleştirebilmelerini, sorularına ilişkin cevapları anında öğrenebilmelerini ve buna benzer daha birçok kolaylık sağlaması açısından geliştirilmiş bir uygulama olup VEDOP-I projesini tamamlar bir nitelik taşımaktadır.

3.3.1.3. VEDOP -III Projesi

Vergi işlemlerinde yeni bir dönemi başlatan Vergi Daireleri Otomasyon Projesinin (VEDOP) 3. aşamasının da devreye girmesiyle ile vergi dairesine borcu olan mükelleflerin borç tutarlarının, bankalar ile yapılacak anlaşmalar ile hesaplarından maliye kasasına aktarılması uygulamasına geçilmesi hedeflenmektedir. Uygulamada önceleri, vergi dairesine borcu olan mükelleflerin, banka hesaplarında borç tutarının üzerinde bir mevduatın olmasına ve bazen bir hesaptan bile vergi alacağının tahsil edebilmesine karşın tüm banka hesaplarına blokaj işlemi yapılmaktaydı. Vergi dairesi tarafından fazladan yapılan bu tahsilat ve banka hesaplarına konulan blokaj işlemi mükellefi ticari işlem ve ilişkilerinde zor durumlarda bırakmakta ve yapılan bu hata düzeltilinceye kadar geçen süreç içerisinde, mükellefin çek yazamamasına, maaşlarının ve söz verilen zamanda ticari borçlarının ödenememesine neden olmaktadır (Ay, 2006).

VEDOP'un üçüncü aşamasının da devreye girmesi ile birlikte Maliye Bakanlığının e-tahsilat uygulaması kapsamında en büyük beklentisi olan vergi alacaklarının daha hızlı bir şekilde tahsil edilebilmesi ve e-haciz uygulaması kapsamında vergi mükelleflerini zor durumda bırakmaması da gerçekleştirilebilmiştir.

3.3.2. E-Mükellef, E-Beyanname, E-Fatura, E-Denetim Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Vergi işlemlerinde yeni bir dönemi başlatan Vergi Daireleri Otomasyon Projesinin (VEDOP) 3. aşamasının da devreye girmesiyle birlikte 2009 yılı Mayıs ayından itibaren vergiyle ilgili tüm işlemler elektronik ortamda yapılarak takip edilmeye başlanmıştır. E-mükellef projesi de bu kapsamda mükelleflerin fiziki ortamda vergi daireleri ile ilişkilerini kesmekte ve bu ilişkiyi internet ortamına taşımaktadır (Ay, 2006).

Kayıt dışı işlem yapan mükellef sayısını azaltmak, işgücü, zaman ve kağıt tasarrufu sağlamak bu proje kapsamında hedeflenmiş olan konulardan birkaçıdır. Ayrıca uygulama ile emek ve paradan da tasarruf ederek, vergi denetimi ve idaresinde etkinliğin sağlanması

amaçlanmaktadır. Bu nedenle, tüm vergi mükelleflerinin bu konuda yazılı veya görsel basın kanalıyla bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

e-beyanname uygulamasının vergi yönetimi ve mükellefler açısından sağladığı faydaları ise şu şekilde sıralamak mümkündür (GİB, 2010c):

- 1- Her yıl 6.000 ton kağıt tasarrufu ve bu kağıtların beyanname haline getirilmesinde kullanılan mürekkep ve iş gücünden tasarruf sağlanması,
- 2- Yıllık 1.166 vergi dairesi çalışanının beyanname kabulü işlerinden, kayıt dışı ekonomi ile mücadele çalışmalarına kaydırılabilir hale getirilmesinin sağlanması,
- 3- Kağıt ortamında alınan beyannamelerin depolama maliyetlerinden tasarruf sağlanması (2005 yılında alınan 16.520.773 e-beyanname ile bu miktardaki beyannamenin 5 yıl boyunca saklanması için gereken alanların satın alınması veya kiralanmasına ilişkin tasarruf sağlanmıştır),
- 4- Kağıt ortamında alınan beyannamelerin manyetik ortama geçirilmesi işlemlerinden tasarruf sağlanması,
- 5- Vergi dairesine gitmek zorunda kalmayan mükellefler için işgünü tasarrufunun sağlanması,
- 6- Mükelleflere hızlı ve verimli hizmet sunulabilmesinin sağlanması,
- 7- Zaman ve emekten tasarruf edilerek mükelleflerin 7 gün /24 saat beyan ve ödeme yapabilmelerinin sağlanması,
- 8- Kayıt dışı ekonominin daralmasına yardımcı olması.

Beyannamelerini elektronik ortamda göndermek isteyen mükelleflerin öncelikle ilgili Vergi Dairesi Müdürlüğü'ne giderek, elektronik beyanname gönderme talep formu ve taahhünamesini doldurarak başvuruda bulunmaları gerekmektedir. İlgili belge çizelge 3.5'te sunulmaktadır.

Çizelge 3.5: Elektronik Beyanname Gönderme Talep Formu ve Taahhütnamesi
...../...../.....

.....Vergi Dairesi Müdürlüğüne / Başkanlığına Beyannamelerimi elektronik ortamda göndermek istiyorum. Talebimin değerlendirilmesini ve tarafıma parola, kullanıcı kodu ve kullanıcı şifresi verilmesini arz ederim.

Mükellef Kimlik/Adres Bilgileri ...../...../.....

Vergi Kimlik Numarası	
T.C. Kimlik Numarası	
Adı, Soyadı / Unvanı	
Ticaret Sicil No	
Doğum Yeri /Tüzel Kişilerde Kanuni Merkezi	
Doğum Tarihi / Tüzel Kişilerde Kuruluş Tarihi	
Adresi	
Bağlı Bulunduğu Oda ve Sicil No	
Telefon Numarası	
Faks Numarası	
Elektronik Posta Adresi	

Kaynak: (GİB, 2010d)

Başvurusu kabul edilen mükellefe Vergi Dairesi Müdürlüğü tarafından kullanıcı kodu, parola ve şifre gönderilmektedir. Mükellef kullanıcı kodu, parola ve şifre kullanılarak manyetik ortamda düzenlenen bu işlem neticesinde gönderilen beyannamelerin tarafından imzalanmış sayılacağını taahhüt etmektedir. Söz konusu uygulamanın uyumunu arttırabilmek amacıyla başlangıçta isteğe bağlı bırakılan uygulamanın 31.12.2004 tarihi itibariyle aktif toplamı 200 bin Türk Lirasını veya 2004 hesap dönemine ait ciroları toplamı 400 bin Türk Lirasını aşan ticari, zirai ve mesleki faaliyetlerinden dolayı gerçek usulde vergilendirilen mükellefler belirlenerek uygulama zorunlu hale getirilmiştir. 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu uyarınca aktif toplamı 3.000 TL ve net satışları toplamı 6.000 TL'yi aşan mükellefler, 2005 yılına ilişkin yıllık kurumlar vergisi beyannamelerini 3568 sayılı Kanuna göre yetki almış SM ve SMMM lere imzalatmak zorundadırlar. Ancak, aktif büyüklükleri veya net satışları toplamı yukarıdaki tutarları aşmayan mükelleflerin ise, beyannamelerini bu meslek

mensuplarına imzalatmak zorunluluğu bulunmadığından beyannamelerini elektronik ortamda doğrudan kendileri gönderebilmektedirler. Beyannamelerini kendileri göndermek üzere başvuran ve kendilerine kullanıcı kodu, parola ve şifre verilen mükellefler ilgili beyannameyi elektronik onaylamakla imzalamış sayılmaktadırlar. Onaylama işlemi tamamlanan beyannamelere ilişkin tahakkuk fişleri de aynı anda kesilmektedir. Ekrandan “PDF” linki seçildiğinde tahakkuk fişi Pdf dosyası olarak görüntülenebilmekte, kaydedilebilmekte ve çıktısı alınabilmektedir. (GİB, 2010d).

Elektronik ortamda beyanname verilmesi mecburiyetine uyulmaması halinde kesilmesi gereken özel usulsüzlük cezası, beyannamenin kanuni süresinin sonundan başlayarak elektronik ortamda 15 gün içinde verilmesi halinde $\frac{1}{4}$ oranında, bu sürenin dolmasını takip eden 15 gün içinde verilmesi halinde ise $\frac{1}{2}$ oranında uygulanmaktadır (GİB 2010d).

Kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik uygulamalardan bir diğeri de e-fatura uygulamasıdır. E- fatura uygulaması ile elektronik belge olarak düzenlenen faturaların tarafları arasında dolaşımı ile ilgili oluşturma, gönderme ve alma gibi önemli kayıtların tarafsız bir biçimde tutulması sağlanmaya çalışılmıştır (VUK Genel Tebliği, 2010c).

Bu proje ile kağıt israfının azaltılması, faturaların tarafsız bir biçimde oluşturulduğuna dair taraflarda güven oluşturma, iş yükünü hafifletmesi gibi konularda çevreye ve ekonomiye katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Uygulamanın zaman içerisinde yaygınlaşması ile ayrıca vergi kayıp ve kaçığına neden olan, naylon ve yanıltıcı fatura kullanımının da önlenmesi sağlanmış olabilecektir.

Vergi denetim elemanlarının merkezi sistem kanalıyla, defter ve faturalara internet ortamında ulaşmalarını sağlayacak e-denetim çalışmalarının da önümüzdeki dönemlerde tamamlanarak kayıt dışı ekonominin önlenmesinde büyük bir gelişme sağlanması hedeflenmektedir (VUK Genel Tebliği, 2010c).

Ülkemizde vergi işlemlerinde yeni bir dönemi başlatan VEDOP kapsamında e-mükellef, e-beyanname, e-fatura, e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması ile kayıt dışı ekonomiyle mücadele konusunda önemli bir sorun çözüme kavuşturulmuştur.

3.4. SERBEST MUHASEBECİ, SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİR VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER AÇISINDAN ALINMIŞ VE ALINABİLECEK OLAN ÖNLEMLER

Muhasebecilik ve mali müşavirlik mesleği, vergisel olayların yakından takip edildiği ve mali işlemlerin ilk adımının atıldığı konum olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bu alanda görevli kesime bazı sorumlulukların yüklenmesinin yanı sıra daha geniş yetkilerin de verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, Mali müşavirlik mesleğini icra edenlerin, uluslararası eğitim standartlarına uyumlu bir mesleki yapılanma içine girmelerinin sağlanması ve belirli dönemlerde bakanlık izni ile uluslararası seminerlere katılımlarının sağlanması ve bağlı çalıştıkları oda yönetimince belirli dönemlerde hazırlanabilecek stres yönetimi gibi motivasyonu artırıcı sosyal aktivitede bulunmaları da kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir konudur. Bu sürecin devamında ise, sürekli mesleki gelişime odaklanarak eğitim ve meslekte uzmanlaşma hedeflenmelidir. Ayrıca, muhasebe meslek mensuplarına yaptıkların işin ekonomiyi ne derece etkileyebileceği ve meslek ahlâkı gereğince titiz bir biçimde çalışmalarını gerektiği benimsenmelidir. Bu sorumluluğa aykırı davranışlara, başta meslekten men cezası olmak üzere, ağır cezalar öngörülmektedir. Bu düzenlemeler ile birlikte iyi bir denetim mekanizmasının oluşturabilmesi, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

3568 Sayılı Meslek Kanunu'nun 'Disiplin Cezaları' başlıklı 48. maddesinde; "mesleğin vakarı ve onuruna aykırı fiil ve hareketlerde bulunanlarla, görevlerini yapmayan veya kusurlu olarak yapan yahut da görevinin gerektirdiği güveni sarsıcı hareketlerde bulunan meslek mensupları hakkında, muhasebe ve müşavirlik hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesi maksadı ile durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre,

- uyarma,
- kınama,
- geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma,
- yeminli sıfatını kaldırma,
- meslekten çıkarma.

Şeklinde disiplin cezaları verileceği hükme bağlanmıştır". Meslek mensuplarına verilebilecek en ağır disiplin cezası olan meslekten çıkarma cezasının ise muhasebe meslek

mensuplarının mükellef ile birlikte kasten vergi ziyana sebebiyet verilmesi durumunda uygulanması, hükme bağlanmıştır (Dural, 2008).

Muhasebe meslek mensupları ile mükellefleri arasında müşteri ilişkisi olarak başlayan ilişkiler uzun süre devam ettiğinden bu tür ilişkiler yerini zamanla ahablık ilişkisine bırakmaktadır. Bu durum ise, zamanla mükellef tarafından suistimal edilmekte ve mükellefler muhasebecilerine olan borçlarını nasıl olsa ödenir diyerek sürekli ertelemektedirler. Mükelleflerden yapılacak tahsilatların sürekli ertelenmesinden oldukça rahatsız olan muhasebe meslek mensupları ise kendi mevzuatlarını gözden geçirerek, yönetmelikte kimsenin pek üzerinde durmadığı iki önemli madde tespit etmişlerdir. Bunlardan birincisi, bir mükellefin bir meslek mensubuna borcu olması durumunda o defteri bir başka mükellefin tutmasının disiplin suçu sayılmasına ilişkin maddedir. İkincisi ise, müşteriden bir yıl boyunca ücret tahsil edilemediği takdirde o müşterinin işinin bırakılabilmesine olanak sağlayan maddedir. Bu iki maddenin uygulamaya konulabilmesi amacıyla bir yönerge hazırlanarak meclisten geçirilmiştir. Dolayısıyla, işletmeler tarafından her zaman alacaklılar listesinin sonuna konulan muhasebe meslek mensupları örgütsel bir karar alarak, 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren kendilerine borçlu olan ve borcunu sürekli erteleyen mükelleflerinin defterlerini tutmamaya karar vermişlerdir. Bu uygulama ile mükellefleri, hem muhasebe meslek mensuplarına hem de devlete karşı borçlarının ödenmesi konusunda daha titiz davranmaya yönlendirmek amaçlanmaktadır (TÜRMOB, 2009d).

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda alınmış olan bu önlemlere ek olarak, odanın SMMM'ler üzerindeki denetimlerini arttırma yoluna da gidilebilir. Fakat odanın, tüm muhasebeci ve mali müşavirleri ve işlemlerini tek tek ayrıntılı bir şekilde incelemesi imkansızdır. Dolayısıyla yapılması gereken, mali müşavirlerin birbirlerini denetlemelerinin sağlanması ve gerektiğinde odanın bilgilendirilmesidir. Mali müşavirler, birbirlerinde düzeltilmesi gereken bir durumu tespit etmeleri halinde birbirlerini düzeltici önlemler almaya teşvik etmelidirler. Düzeltici önlemlerin alınmadığı durumda ise yapılması gereken, ilgili mali müşavirin odaya şikayet edilerek, odanın bu konuda bilgilendirilmesi ve önlem alınmasının sağlanmasıdır.

Mali müşavir yanında çalışan stajyerlerin bu konuda yetki sahibi olmamalarına karşın, mali müşavirlerin bilgisi dışında defter tutmaları fakat bu işlem dolayısıyla fatura düzenleyememeleri de kayıt dışı ekonominin oluşumuna neden olmaktadır. Dolayısıyla odanın bu tür faaliyetler hakkında da bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi amacıyla alınabilecek en etkili önlem ise, SMMMO'larının 3568 sayılı yasaya hakim olmalarının sağlanması ve buna paralel olarak SMMM'lerin bu yasa hakkında bilgilendirilmelerinin sağlanmasına yönelik eğitimlerin verilmesidir. SMMM'lerin bu yasa hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları, faaliyetlerinde neyin yasak olduğunu bilmemeleri neticesinde ilgili meslek mensupları, zaman zaman bağlı oldukları oda tarafından cezalandırılmaktadırlar. Örneğin, mali müşavirlerin ticari faaliyetlerinde sözleşme yapmaları gerektiği ve bu sözleşmeleri odaya ibraz etmeleri gerektiği hakkında bilgi sahibi olmamaları, zaman zaman ticari faaliyetlerinde aksaklıkların ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında, mali müşavirler açısından alınabilecek en etkili önlemin, mali müşavirleri yetki ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek olduğu söylenebilir.

3.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN AZALTILMASINA İLİŞKİN BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR

Son yıllarda özellikle yatırım ortamının iyileştirilmesi, vergi oranlarının indirilmesi, sosyal güvenlik ve vergi işlemlerinde büyük ölçüde otomasyona geçilmesi, kaçakçılıkla mücadele ve istihdamın artırılması gibi uygulamalar ile kayıt dışılığın boyutu azaltılmaya ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele alanında bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunların yanı sıra, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede kapsamında bugüne kadar alınan önlemleri şu şekilde sıralamak mümkündür (GİB, 2009a):

- Vergi gelirlerinin önemli bir kısmını ödeyen mükelleflere ayrı olarak hizmet verilebilmesi ve bunların izlenebilmesi amacıyla 2007 yılında Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı faaliyete geçirilmiştir.
- 2001 yılından itibaren mali kuruluşlarca yapılacak işlemlere taraf olanların vergi kimlik numaralarının ilgili belge ve kayıtlarda kullanımının zorunlu hale getirilerek işlemlerde basitlik sağlanmaya çalışılmıştır.
- 8.000 TL'yi aşan ödeme ve tahsilatların bankalar ve PTT aracılığıyla yapılması uygulaması faaliyete geçirilmiştir.

- Akaryakıt ürünlerinde, akaryakıt pompalarının ödeme kaydedici cihazlara bağlanmasına ilişkin uygulama başlatılmıştır.
- Alkollü içkilerde ve sigaralarda bandrollü izleme sistemi faaliyete geçilmiştir.
- 2005 yılı içerisinde taşra birimlerinde, yerinde denetim yapmak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından 258 Sosyal Güvenlik Kontrol Memuru görevlendirilmiştir.
- 2003 yılından itibaren yürütülmekte olan e-devlet projesi ile şeffaf ve hesap verebilir bir devlet yapısının oluşturulması kapsamında kullanıcıların kamu hizmetlerine elektronik ortamda erişimleri sağlanmıştır.
- Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) projesi kapsamında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesinde 'Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele koordinatörlüğü kurulmuştur. Proje kapsamında 400.000 adet broşür ve 50.000 adet afiş bastırılarak ülke genelinde dağıtmıştır. Ayrıca projenin tanınırlığını arttırmak amacıyla görsel medya araçlarında da yararlanılmıştır.

Kayıt dışı ekonomi kapsamında bu zamana kadar yapılmış olan bu düzenlemelere ek olarak Başbakanlığın 2008-2010 dönemine ilişkin olarak hazırladığı kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı da kayıt dışı ekonomi ile mücadelede etkin bir rota çizmektedir.

Kayıt dışı ekonomi sorununun çözümü için alınabilecek önlemlerden bir diğeri de Başbakanlığın 05 Şubat 2009 Tarihli resmi gazete ile ilan ettiği 2008-2010 yıllarını kapsayan kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı oluşturmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın sorumlu kuruluş olarak belirlendiği 'kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planı kapsamında Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile koordinasyon içerisinde yürütülmesi planlanmaktadır. Ayrıca gerek

duyulan hallerde sendikalarla, meslek kuruluşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle, ekonomik ve sosyal taraflarla işbirliği yapılması öngörülmektedir. Kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planında yer alan düzenlemeler, eylem planında yer alan takvim doğrultusunda Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Her bir eylem için belirlenen koordinatör kuruluşlar da bu süreç içerisinde eylemleri takip ederek Gelir İdaresi Başkanlığı'na üçer aylık dönemler itibariyle sonuçları raporlamaktadırlar (GİB, 2009a):

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planına göre kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisinin amaç ve hedefleri çizelge 3.6'da sunulmaktadır.

Çizelge 3.6: Kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisinin amaç ve hedefleri çizelgesi

AMAÇ	HEDEF
1.Kayıt içi faaliyetleri özendirmek	Kayıt içi istihdam yaratma potansiyelini güçlendirmek
	Gönüllü uyumu artırmak
2.Denetim kapasitesini güçlendirmek ve yaptırımların caydırıcılığını artırmak	Denetim kapasitesini geliştirmek
	Veri tabanı paylaşımı
	Cezaların caydırıcılığını sağlamak
3.Kurumsal ve toplumsal mutabakatı sağlamak ve güçlendirmek	Kurumsal işbirliğini sağlamak, güçlendirmek ve devam ettirmek
	Eğitim ve tanıtım yoluyla toplumsal mutabakatı sağlamak ve güçlendirmek

Kaynak: (GİB, 2009a).

Çizelge 3.6 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin azaltılmasına, kayıt içi ekonomik faaliyetlerin özendirilmesi ile başlanmalıdır. Vergi mevzuatı ne kadar mükemmel bir hale getirilirse getirilsin, gelir idaresi de ne kadar verimli ve etkin çalışır duruma getirilirse getirilsin, kayıt dışı ekonominin kalıcı bir biçimde önlenmesi toplumsal vergi bilinci ve ahlâkının yerleştirilebilmesine bağlıdır. İkinci aşamada, vergi denetimlerinin artırılmasına ilişkin olarak denetim elemanlarının sayıca artırılması, denetimlerin etkinliğinin artırılması ve internet vergi dairesi uygulaması ile verilere hızlı ulaşımın sağlanması hedeflenmektedir. Üçüncü ve son aşamada ise, devletin şeffaflığının sağlanmasına ve toplum içerisinde yer alan çeşitli kurumlar arasında işbirliğinin sağlanmasına yönelik yazılı ve görsel iletişim araçlarından yararlanılması hedeflenmektedir. Kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik hazırlanmış olan bu amaç ve hedefler çizelgesinin kayıt dışı ekonomi ile mücadelede

kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi, bu hedeflerin sosyal yaşam içine entegre edilebilmesine bağlıdır.

2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planında yer alan düzenlemelerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (GİB,2009a):

- Maliye Teftiş Kurulu internet sitesi üzerinden yapılan kayıt dışı istihdama ilişkin ihbarların elektronik olarak Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) yönlendirilmesine yönelik değişiklik yapılması,
- Ücretlerin bankalar vasıtasıyla ödenmesi zorunlu kılınarak, hem hiç bildirim olmayan çalışanların kayıt altına alınması, hem de bildirim olduğu halde gerçek ücretler yönünden bildirim sağlanması suretiyle kayıt dışı istihdamın önlenmesi,
- Part-time çalışanlara yönelik, ay içinde 30 günden az çalışanların eksik sürelerini isteğe bağlı sigorta primi ödeyerek tamamlama imkanı getirilmesi suretiyle esnek çalışmaların teşviki ve bu tür çalışmaların kayıt altına alınması yoluyla kayıt dışı istihdamın önlenmesi,
- Kayıt dışı istihdamın önlenmesi kapsamında, yoklama yetkisine sahip kişilerce düzenlenen yoklama fişlerine çalışanların adı, soyadı, T.C. kimlik numarası ve aldıkları ücret miktarlarının eklenmesi, kuruma gönderilmesi ve bu fişlerde yer alanların kuruma tescilli olup olmadıklarının araştırılmasına yönelik çalışma başlatılması,
- Gümrüklerdeki işlemlerin basitleştirilmesi ve mevzuatın sadeleştirilmesine ilişkin çalışmalar devam ettirilerek, gümrük kanununda yapılacak değişikliğe bağlı olarak gümrük işlemleri kapsamında e-imza uygulamasına geçilmesi,
- KDV iadelerinde kullanılmak üzere Türkiye genelinde bir kod sistemi oluşturulması,
- Sanal ortamda açık artırma suretiyle yapılan satışlarda KDV rejimi belirlenmesi,

- Elektronik fatura dışında düzenlenmesi öngörülen diğer belgelerin (yolcu taşıma bileti, işlem sonuç formu ve benzeri) elektronik ortamda oluşturulması, muhafaza edilmesi ve iletilmesiyle ilgili elektronik fatura projesinin geliştirilmesi,
- Elektronik Defter Projesi kapsamında Mükelleflerin tutmak zorunda oldukları defterlerin elektronik ortamda oluşturulması, onaylanması ve muhafazası ile ilgili hukuki ve teknik altyapının oluşturulması,
- Denetim birimlerinin internet sitelerindeki kayıt dışı istihdam ve işlemlere ilişkin ihbar ve şikayetlerin Gelir İdaresi Başkanlığı üzerinden alınmasına ilişkin düzenleme yapılması,
- Teftiş hizmetlerinin daha hızlı, etkin, verimli ve kesintisiz biçimde sürdürülmesi ile daha hızlı ve nitelikli hizmet sunulması amacıyla tüm iş müfettişlerine dizüstü bilgisayar verilmesi,
- Tütün mamulü ve alkollü içkilerde kayıt dışılığın azaltılması için, üretici, ithalatçı, dağıtıcı, satıcı ve ürüne ait bilgilerin internet ortamında sunulması,
- Sebze ve meyve ile diğer tarım ürünlerinin cinsine, miktarına, fiyatına, alıcı ve satıcı kişi ya da işletme ile alım satım bildirimini ve tescillerine ilişkin (hal kayıt sistemi) bilgi işlem veri tabanının elektronik ortamda hizmete sunulması gibi düzenlemeler yapılmıştır.

Tüm bu önlemlere rağmen ülkemizde kayıt dışı ekonominin boyutuna ilişkin birçok gösterge değerlendirildiğinde kayıt dışı ekonomi ile mücadelede gerek kurumsal gerekse bireysel anlamda tam anlamıyla etkin bir yapılanmanın oluşturulabilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle, kapsamlı bir mücadele stratejisi oluşturulabilmesi kapsamında toplumsal uyumsuzlukların ve bu uyumsuzlukların nedenlerinin araştırılması, kayıt dışı ekonominin olumsuz etkilerine yönelik olarak toplumun bilinçlendirilmesi, mükelleflere verilen hizmet kalitesinde sürekli iyileştirmelere gidilmesi, kayıtlı çalışmanın teşvik edilmesi, vergi kayıp ve kaçağının tespit edilebilmesine ilişkin gerekli düzenlemelerin

yapılarak eksikliklerin giderilmeye çalışılması, etkin bir denetim ve ceza sisteminin geliştirilmesi, toplumsal vergi bilincinin oluşturulmaya çalışılması ve en önemlisi, kurumların etkinlik ve verimliliklerinin arttırılarak kurumlar arası veri paylaşımının güçlendirilmesi ve etkin bir koordinasyonun gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, her zaman kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında daha iyi ne yapılabilir sorusunu ele almak ve bu sorunun cevaplarını uygulamaya koyabilmek de kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir yere sahiptir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİYE BAKIŞ AÇISINI VE ÖNLEME ÇABALARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK AYDIN İLİ UYGULAMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu çalışma, Aydın ilinde faaliyet göstermekte olan muhasebe meslek mensuplarının, vergi denetmenlerinin ve işletme yöneticilerinin kayıt dışı ekonomiyi algılama düzeylerini ölçmek ve önleme çabalarını belirlemek amacıyla uygulanmıştır. Bu kapsamda, Aydın ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına, işletme yöneticilerine ve vergi denetmelerine 36 soruluk 289 adet anket çalışması uygulanmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde, katılımcıların demografik, sosyo-ekonomik özelliklerini tespit etmeye; ikinci bölümünde, kayıt dışı ekonomiye bakış açılarını ölçmeye yönelik bazı ifadelerle katılıp katılmadıklarına, üçüncü bölümünde ise kayıt dışı ekonomi algılamalarını ve önleme çabalarını ölçmeye yönelik bazı ifadelerin katılımcılar açısından ne derece önemli olduğunu ölçmeye ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma için kabul edilen anlamlılık düzeyi yüzde 5'tir.

4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket çalışması uygulanmıştır. Araştırma amacına uygun olarak hazırlanmış olan anket ekte (Ek-1) verilmiştir. Araştırma kapsamında uygulanan anket formları, SPSS For Windows 13 (Statistical Package For Social Sciences) istatistik paket programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler frekans dağılımı, pasta grafikleri, çapraz çizelgeler, korelasyon ve regresyon analizi kullanılarak yorumlanmıştır.

4.3. ANALİZ SONUÇLARININ TABLOLAŞTIRILMASI VE YORUMU

Çizelge 4.1: KMO ve Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin'in ölçüsü		.744
Bartlett's testinin alanı	Yaklaşık olarak karesi	2149.759
	Df (serbestlik derecesi)	435
	Sig. (değer)	.000

$H_0: P=I$ (Yanıt değişkenleri birbirlerinden bağımsızdır.)

$H_a: P \neq I$ (Yanıt değişkenleri birbirlerine bağımlıdır.)

KMO and Bartlett's Testi, yanıt değişkenlerin birbirleri ile bağımlılıklarını test etmektedir. P-value değeri 0 olduğu için H_0 red edilir. Dolayısıyla değişkenler arasında bağımlılık bulunmaktadır. Determinant değerinin de 0'a çok yakın çıkması KMO ve Bartlett testini desteklemektedir. Bu durumda değişkenler üzerinde boyut indirgemesi yapılabilmekte ve faktör analizi uygulanabilmektedir.

Çizelge 4.2: Toplam Varyansın Açıklayıcılığı Tablosu

Faktör	Toplam Varyansın Rotasyon Kullanmadan Hesaplanması			Toplam Varyansın Rotasyon Kullanılarak Hesaplanması		
	Toplam	Değişim Yüzdesi	Kümülatif Yüzde	Toplam	Değişim Yüzdesi	Kümülatif Yüzde
1	5.088	16.959	16.959	2.441	8.136	8.136
2	2.497	8.323	25.283	2.379	7.930	16.066
3	1.914	6.379	31.661	2.266	7.555	23.621
4	1.533	5.110	36.771	2.052	6.841	30.462
5	1.510	5.033	41.803	1.737	5.790	36.252
6	1.355	4.517	46.320	1.688	5.625	41.877
7	1.253	4.176	50.496	1.565	5.217	47.095
8	1.172	3.906	54.402	1.490	4.968	52.063
9	1.154	3.845	58.247	1.431	4.769	56.832
10	0.997	3.324	61.571	1.422	4.739	61.571
11	0.924	3.080	64.651			
12	0.880	2.932	67.583			
13	0.828	2.760	70.344			
14	0.806	2.688	73.031			
15	0.776	2.586	75.617			
16	0.752	2.507	78.124			
17	0.690	2.300	80.424			
18	0.630	2.101	82.525			
19	0.616	2.054	84.579			
20	0.593	1.978	86.557			
21	0.569	1.896	88.453			
22	0.566	1.885	90.338			
23	0.495	1.648	91.986			
24	0.459	1.530	93.516			
25	0.419	1.397	94.913			
26	0.373	1.242	96.155			
27	0.362	1.208	97.363			
28	0.358	1.193	98.556			
29	0.264	0.880	99.436			
30	0.169	0.564	100.000			

Toplam faktör sayısının belirlenmesi işlemi spss paket programından temel bileşen analizi seçeneği seçilerek yapılmıştır. Toplam varyansın açıklayıcılığı tablosu ilk önce rotasyon kullanmadan yapılmış daha sonra rotasyon yapılarak tekrar hesaplanmış ve rotasyonlu yöntemdeki değerlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Varyansın açıklayıcılığı tablosu incelendiğinde toplam 30 tane olan yanıt değişkeni 10 faktör değişkenine indirgenmiştir. Bu 10 yeni faktör ile toplam değişimin yüzde 61.571'i açıklanabilmektedir.

Çizelge 4.3:Her bir yanıt değişkeninin belirlenen 10 faktör tarafından açıklanan varyans düzeyleri tablosu

Yanıt Değişkenleri	Açıklanan Varyans Oranı
Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır.	.593
Kayıt dışının azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır.	.649
Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır.	.476
Vergi oranlarında yapılacak indirimler vergi ödemeyi teşvik etmektedir.	.519
Su andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.	.549
Yüksek KDV oranları belgesiz (Faturasız) alışverişi özendirilmekte ve kayıt dışı işlemleri arttırmaktadır.	.558
İthalatın artması, yurtiçi üreticilerin rekabet gücünü azaltmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.	.563
Vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışını arttırmaktadır.	.468
Muhasebecilerin yetkilerinin artırılması kayıt dışını azaltmaktadır.	.648
Basit usulde defter tutma kayıt dışını arttırmaktadır.	.590
Kayıt dışı ile mücadelenin basarili olabilmesi için siyasi iradenin kararlılığı gerekli ve yeterli olur.	.612
İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler.	.559
Vergi affı uygulaması, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirmemelerine neden olmaktadır.	.611
Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır.	.607
Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtmaktadır.	.608
Kayıt dışının azaltılmasında toplumsal vergi ahlaki bilinci önemlidir.	.593
Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir.	.640
Kayıt dışının azaltılmasında alınan ihbarların değerlendirilmesi önemlidir.	.566
Kayıt dışının azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir.	.742
Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir.	.739
Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir.	.590
Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir.	.554
Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir.	.831
Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir.	.851
Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir.	.507
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir.	.544
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi irade önemlidir.	.768
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir.	.654
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.	.651
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımlar önemlidir.	.632

Her bir yanıt değişkeninin belirlenen 10 faktör tarafından açıklanan varyans oranını gösteren değerler yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Bu değerlere göre ‐Kayıt dışının azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır‐ değişkeninin varyansının yüzde 64.9’luk kısmını belirlenen 10 faktör açıklamaktadır.Yine aynı şekilde ‐Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir‐ değişkeninin varyansının yüzde 85.1’lik kısmını belirlenen 10 faktör açıklayabilmektedir. Dolayısıyla yanıt değişkenlerinin varyanslarının yüksek bir diliminin belirlenen 10 faktör tarafından açıklanabildiği söylenebilir.

Çizelge 4.4: Faktörlerin Rotasyon Analizi

	Faktörler									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kayıt dışının azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir.	.757	.033	.211	.018	-.027	-.126	.222	.101	.110	.185
Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir.	.737	-.146	.219	.051	-.011	-.020	.169	.055	.026	.302
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.	.658	.145	-.348	.118	.055	.034	.068	.169	.045	-.152
Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır.	.606	.244	.214	.115	.101	.270	-.190	-.026	-.027	-.029
Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir.	.391	-.177	.099	.265	.390	.193	.146	.103	-.043	.258
Yüksek KDV oranları belgesiz (Faturasız) alışverişi özendirir ve kayıt dışı işlemleri arttırmaktadır.	-.096	.722	.023	.005	.144	-.025	.048	-.046	.030	-.024

Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.	1.183	.692	.129	-.013	.002	.084	.038	-.068	-.031	-.080
Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır.	.025	.579	-.233	-.105	.019	-.047	.059	.232	.035	.117
Vergi oranlarında yapılacak indirimler vergi ödemeyi teşvik etmektedir.	-.084	.561	.097	-.091	-.230	-.008	.083	.279	.012	.202
İthalatın artması, yurtiçi üreticilerin rekabet gücünü azaltmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.	.224	.519	-.026	.379	.247	-.016	-.031	-.097	.067	.148
Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir.	.104	.006	.713	.164	.072	.175	-.001	-.037	.083	-.010
Kayıt dışının azaltılmasında alınan ihbarların değerlendirilmesi önemlidir.	.151	.006	.662	.192	.042	-.005	-.005	.227	.116	.045
Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir.	-.025	-.177	.573	.082	.174	-.035	.244	.398	.154	.005
Vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışını arttırmaktadır.	.078	.258	.514	.061	.211	.240	.038	-.111	-.103	.025
Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir.	.117	-.012	.195	.868	.014	.072	.013	.078	.106	.063
Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir.	.066	-.064	.208	.856	.063	.067	.189	.130	.053	.058
Vergi affı uygulaması, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirmemelerine neden olmaktadır.	-.017	.121	.014	-.076	.713	.100	.013	.110	.020	.242

Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtır.	.042	.043	.255	.150	.689	.034	.067	.073	.041	-.173
Basit usulde defter tutma kayıt dışını arttırmaktadır.	.051	.242	.118	.029	.373	.290	.138	-.168	-.372	.324
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi irade önemlidir.	-.001	-.079	.022	-.021	.120	.779	.299	.220	-.033	.027
Kayıt dışı ile mücadelenin başarılı olabilmesi için siyasi iradenin kararlılığı gerekli ve yeterli olmaktadır.	.026	.051	.195	.120	.046	.726	.001	-.120	.103	.040
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir.	.123	.081	.181	.060	.144	.019	.747	-.127	.009	.021
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımlar önemlidir.	.126	.117	-.103	.114	-.024	.220	.708	.047	.124	-.104
Kayıt dışının azaltılmasında toplumsal vergi ahlakı önemlidir.	.114	.164	.056	.057	.119	-.070	-.020	.722	-.062	.040
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir.	.186	-.052	.141	.247	.034	.308	-.156	.545	.066	-.066
Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır.	.107	.220	.048	-.021	-.157	-.007	-.102	-.241	.642	.156
İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler.	.125	-.109	.161	.071	.374	-.044	.143	.081	.569	-.093
Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir.	-.071	-.001	.096	.226	.044	.198	.246	.121	.563	.086

Kayıt dışının azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır.	.105	.049	-.103	.043	.065	.116	-.138	.077	.240	.723
Muhasebecilerin yetkilerinin artırılması kayıt dışının azaltılmaktadır.	.293	.160	.255	.216	.057	-.134	.075	-.110	-.224	.579

Faktörlerin rotasyon analizi tablosundaki değerler her bir yanıt değişkenin faktörler üzerindeki yükünü göstermektedir. Bu matristeki değerler kullanılarak hangi yanıt değişkeninin hangi faktör içerisinde yer alacağına karar verilir. Bu karar aşamasında değişkenlerin faktörlere atanması için yük değerlerinin mutlak değer olarak 0,33'ten büyük olması gerekmektedir.

Bu veriler ışığında, 1. faktörde yer alması düşünülen yanıt değişkenlerinden bazıları, 0.757 yük değeri ile “Kayıt dışının azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir”, 0.737 yük değeri ile “Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir”, 0.658 yükü ile “Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir”, 0.606 yük değeri ile “Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır”, 0.391 yük değeri ile Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir”. Yanıt değişkenleri ilk faktör içerisinde yer alabilir. Dolayısıyla Bu birinci faktörün vergi ödeme uygulamalarına yönelik uygulanan/uygulanacak yöntemler üzerine yoğunlaştığı ifade edilebilir.

İkinci faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak özelliği vergilendirme ile ilgili yasal düzenlemeleri içermeleridir. Dolayısıyla ikinci faktör yasal düzenlemeler faktörü olarak isimlendirilebilir.

Üçüncü faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak özelliğinin kayıt dışı ekonominin azaltılmasına ilişkin alınabilecek önlemleri içermeleridir.

Dördüncü faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak özelliklerinin kayıt dışı ekonominin azaltılmasında kitle iletişim araçlarını içermeleridir.

Beşinci faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak özelliği mükellefleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmaya yönlendiren faktörleri içermeleridir.

Altıncı faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak özelliği kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi gücü ele almasıdır.

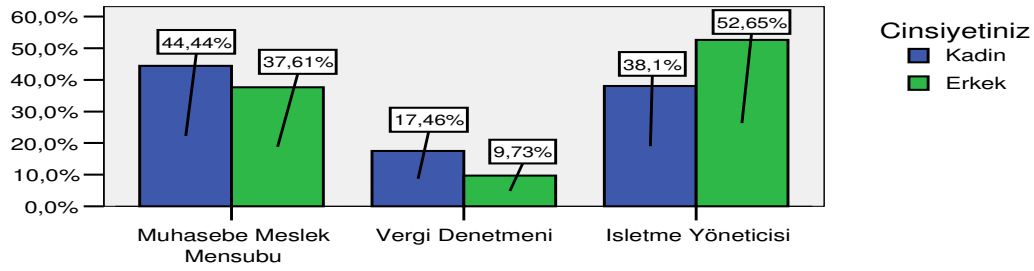
Yedinci faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak noktası, işletmeleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönlendiren faktörleri içermeleridir.

Sekizinci faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak noktası, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede toplumsal alanda alınabilecek düzenleyici önlemleri içermeleridir.

Dokuzuncu faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak noktası, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede alanındaki uygulamaların yeterliliğini ölçmeye çalışmalarıdır.

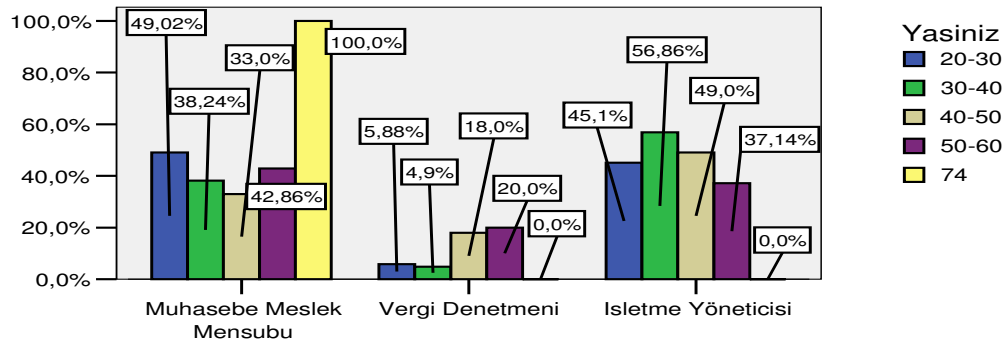
Onuncu faktör incelendiğinde, yanıt değişkenlerinin ortak noktası, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede muhasebe meslek mensuplarının rolünü ele almalarıdır.

Şekil 4.1: 'Cinsiyetiniz' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.1 incelendiğinde, ankete katılan kadınların yüzde 44,44'ünü muhasebe meslek mensuplarının, yüzde 17,46'sını vergi denetmenlerinin ve yüzde 38,1'ini işletme yöneticilerinin oluşturduğu buna karşın, erkeklerin yüzde 37,61'ini muhasebe meslek mensuplarının, yüzde 9,73'ünü vergi denetmenlerinin ve yüzde 52,65'ini de işletme yöneticisi konumundaki erkeklerin oluşturduğu söylenebilir.

Şekil 4.2: 'Mesleğiniz' ile 'Yaşınız' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.2 incelendiğinde, ankete katılanlar arasında en yaşlı kişinin 74 yaşında olup bu kişinin muhasebe meslek mensubu olduğu görülmektedir. 20-30 yaş grubu ele alındığında bunların yüzde 49,02'sinin muhasebe meslek mensubu, yüzde 5,88'inin vergi denetmeni ve yüzde 45,1'inin işletme yöneticisi olduğu söylenebilir. 30-40 yaş grubunun ise yüzde 38,24'ü muhasebe meslek mensubu, yüzde 4,9'u vergi denetmeni ve yüzde 56,86'sı işletme yöneticisidir. 40-50 yaş grubunun yüzde 33'ü muhasebe meslek mensuplarından, yüzde 18'i vergi denetmelerinden ve yüzde ve yüzde 49'u işletme yöneticilerinden oluşmaktadır. 50-60 yaş grubunun yüzde 42,86'sı muhasebe meslek mensuplarından, yüzde 20'si vergi

denetmenlerinden ve yüzde 37,14'ü işletme yöneticilerinden oluşmaktadır. Bu verilerden hareketle, muhasebe meslek mensuplarının çoğunlukla 20-30, vergi denetmenlerinin 50-60 ve işletme yöneticilerinin ise genellikle 30-40 yaş aralığında yer aldıkları ve vergi denetmenlerinin daha olgun çalışanlardan oluştuğunu söylenebilir.

Çizelge 4.6: ‘Kaç yıldır şu anda bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

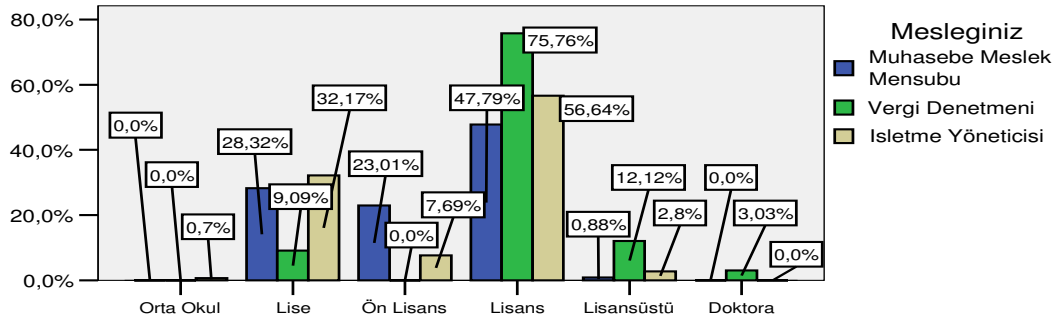
	Kaç Yıldır Su Anda Bulduğunuz Meslekte Çalışmaktasınız					Toplam
	0-2 Yıl	3-5 Yıl	6-8 Yıl	8-10 Yıl	10 Yıdan fazla	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	3	14	16	9	71	113
Vergi Denetmeni	1	2	4	7	19	33
İşletme Yöneticisi	11	25	30	20	57	143
Toplam	15	41	50	36	147	289

Çizelge 4.6 incelendiğinde, muhasebe meslek mensubuna tabi 113 kişiden 71'inin, 33 vergi denetmeninden 19'unun ve 143 işletme yöneticisinden 57'sinin şu anda çalışmakta oldukları alanlarda 10 yıldan daha fazla mesleki deneyime sahip oldukları söylenebilir. Bu veriler ışığında ayrıca, muhasebe meslek mensuplarının ve vergi denetmenlerinin yarısından fazlasının 10 yıldan daha fazla mesleki tecrübeye sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla, muhasebe meslek mensuplarının ve vergi denetmenlerinin meslekleri, yetkileri, görevleri ve mesleklerinin ekonomiye etkileri hakkında daha fazla tecrübeye sahip oldukları söylenebilir.

Çizelge 4.7: ‘Aylık toplam geliriniz’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

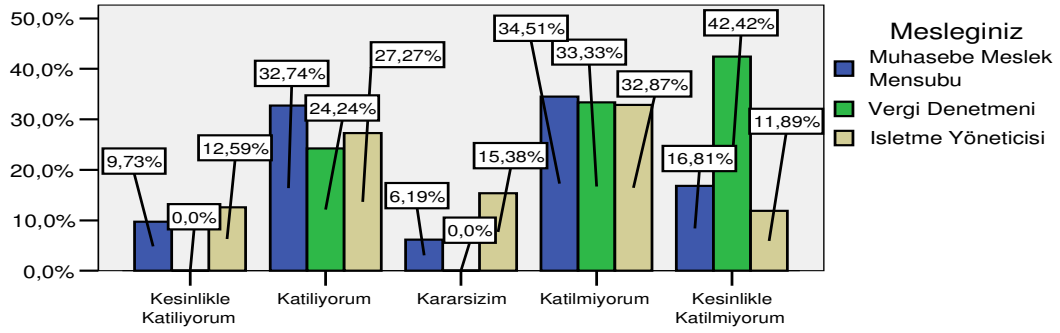
		Mesleğiniz			Toplam
		Muhasebe Meslek Mensubu	Vergi Denetmeni	İşletme Yöneticisi	
Aylık Toplam Geliriniz	1000 TL - 1500 TL	41	2	39	82
	1500 TL - 2000 TL	22	12	30	64
	2000 TL - 2500 TL	18	15	23	56
	2500 TL - 3000 TL	9	0	14	23
	3000 TL - 3500 TL	6	1	9	16
	3500 TL - 4000 TL	7	1	7	15
	4000 TL - 4500 TL	4	2	3	9
	5000 TL ve üzeri	6	0	18	24
Toplam		113	33	143	289

Çizelgeye 4.7 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının ve işletme yöneticilerinin çoğunlukla 1000 TL-1500 TL arasında gelir elde ettikleri fakat, vergi denetmelerinin çoğunlukla 1500 TL-2500 TL arasında gelir elde ettikleri söylenebilir. Fakat, vergi denetmenliği pozisyonunda hiç kimse 5000 TL ve üzeri gelir düzeyine ulaşamamışken muhasebe meslek mensuplarının 6'sı ve işletme yöneticilerinin de 18'i 5000 TL ve üzeri gelir elde etmektedirler. Bu verilerden hareketle, işletme yöneticilerinin daha yüksek gelir düzeyinde yer aldıkları söylenebilir.

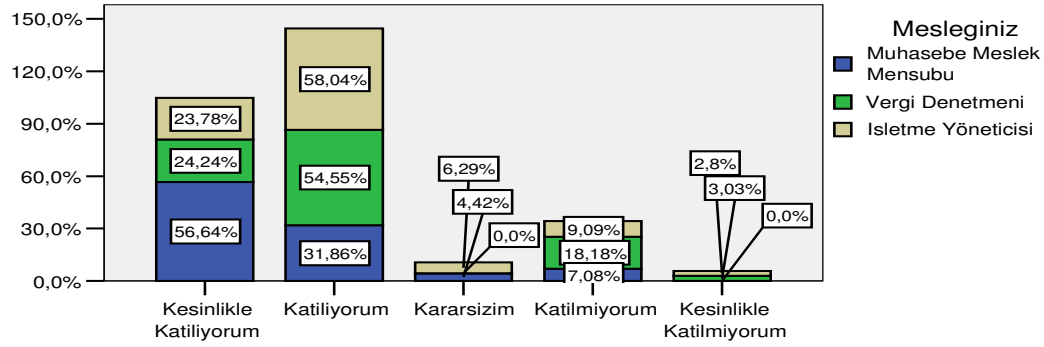
Şekil 4.3: 'Mesleğiniz' ile 'Öğrenim durumunuz' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.3 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının yüzde 28,32'sinin lise, yüzde 23,01'inin önlisans, yüzde 47,79'unun lisans ve yüzde 0,88'inin de lisansüstü mezunu olduğu söylenebilir. Vergi denetmenlerinin ise yüzde 9,09'unun lise, yüzde 75,76'sının lisans, yüzde 12,12'sinin lisansüstü ve yüzde 3,03'ünün doktora mezunu olduğu görülmektedir. İşletme yöneticilerinin ise yüzde 0,7'sinin orta okul, yüzde 32,17'sinin lise, yüzde 7,69'unun önlisans ve yüzde 2,8'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Bu veriler, her üç meslek grubunun da çoğunlukla lisans mezunu olduklarını, ayrıca vergi denetmenlerinden lisanüstü ve doktora mezunu olanların bulunmasının ülkemizde vergi denetmelerinin sayıca azlığına karşın nitelikli oldukları sonucunu ortaya koymaktadır.

Şekil 4.4: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.4 incelendiğinde, ülkemizde vergi denetimlerinin etkin bir biçimde uygulandığı konusunda muhasebe meslek mensuplarının yüzde 42,47’sinin olumlu görüş bildikleri buna karşın yüzde 51,32’sinin ise olumsuz görüş bildirdikleri ve kendi aralarında vergi denetimlerinin etkinliği konusunda ikiye bölündükleri söylenebilir. Vergi denetmenlerinin de yüzde 24,24’ü olumlu görüş bildirirken yüzde 75,75’i olumsuz görüş bildirmektedir. İşletme yöneticilerinin ise yüzde 39,86’sı olumlu görüş bildirirken yüzde 44,76’sı olumsuz görüş bildirmektedirler. Verilere göre, vergi denetmenlerinin bu konuda çoğunlukla olumsuz görüş bildirmeleri dikkat çekici bir durumdur. Bu durumun nedenleri arasında, vergi denetmen sayısının azlığı nedeniyle iş yükünün mevcut denetmenlere yüklenmesi ve ücretinin düşük olması nedeniyle işlerin savsaklanması gibi çeşitli faktörleri saymak mümkündür.

Şekil 4.5: 'Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.5 incelendiğinde, ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının yüzde 88,40'ının kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda önemli bir role sahip oldukları kanısına olumlu baktıklarını buna karşın, yüzde 7,08'inin ise olumsuz baktıklarını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir konuma sahip olduklarını ve muhasebe meslek mensuplarının yetkilerinin artırılması konusunda düzenlemelere gitmenin önemli bir adım olabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.8: 'Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını artırır' önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	126	43,6	43,6
Katılıyorum	136	47,1	90,7
Kararsızım	9	3,1	93,8
Katılmıyorum	12	4,2	97,9
Kesinlikle Katılmıyorum	6	2,1	100,0
Toplam	289	100,0	

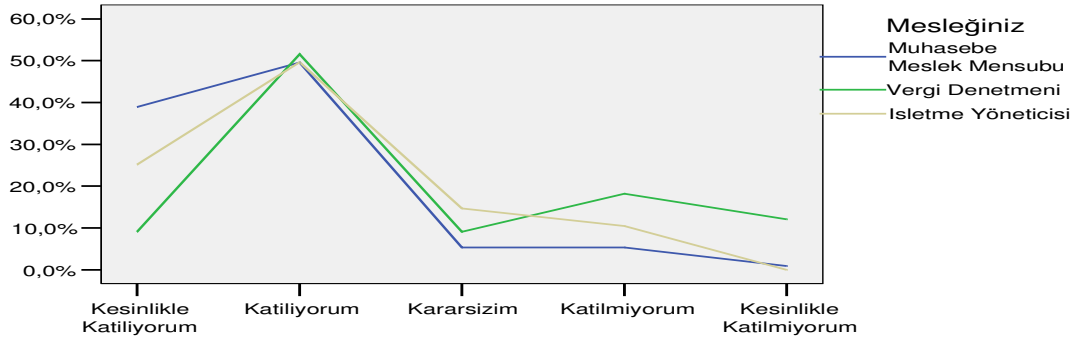
Çizelge 4.8 incelendiğinde, ankete katılanların toplamda yüzde 90,7'si vergi yükünün ağır olmasının kayıt dışı ekonomiyi arttırdığını düşünürken sadece yüzde 6,3'ü vergi yükünün ağır olmasının kayıt dışı ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığı kanısına sahiptirler. Dolayısıyla bu kapsamda, gerek bireysel tasarruflar gerekse harcamalar üzerinde

alınan vergilerin payının azaltılmasının kayıt dışı ekonominin azaltılmasında önemli bir etken olacağını söylemek mümkündür.

Çizelge 4.9: ‘Vergi oranlarında yapılacak indirimler vergi ödemeyi teşvik etmektedir’ önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	134	46,4	46,4
Katılıyorum	133	46,0	92,4
Kararsizim	7	2,4	94,8
Katılmıyorum	13	4,5	99,3
Kesinlikle Katılmıyorum	2	,7	100,0
Toplam	289	100,0	

Çizelgeye 4.9 incelendiğinde, katılımcıların yüzde 92,4’ ü vergi oranlarında yapılacak indirimlerin vergi ödemeyi teşvik ettiği kanısına katılırken, yüzde 5,2’si ise vergi oranlarında yapılacak indirimlerin vergi ödemeyi teşvik edici bir etkisinin olmayacağını düşünmektedirler. Bu kapsamda, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında ülkemizin gelişmişlik düzeyine göre yüksek oranda seyreden dolaylı ve dolaysız vergilerin düşürülmesinin önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

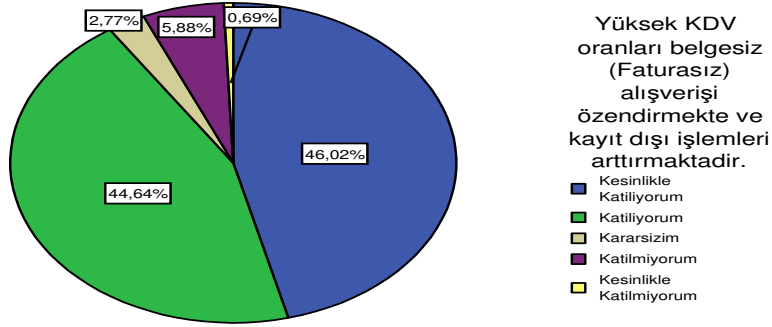

Şekil 4.6: ‘Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.6 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda şu anda uygulanmakta olan yasaların üç meslek grubu açısından da yeterli görülmediği sonucuna ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde şu anda uygulanmakta olan kayıt dışı ekonomiyle

İlgili yasaların tekrar gözden geçirilmesinin ve günümüz ihtiyaçlarına göre tekrar düzenlenmesinin önemli bir etken olabileceğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda, vergi cezalarında, vergi aflarında, mükellef hakları konusunda ve daha bir çok konuda düzenlemelere gitmek mümkündür.

Şekil 4.7: ‘Yüksek KDV oranları belgesiz (faturasız) alışverişi özendirmekte ve kayıt dışı işlemleri arttırmaktadır’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.7 incelendiğinde, yüksek KDV oranlarının belgesiz (faturasız) alışverişi özendirmekte ve kayıt dışı ekonomiyi arttırmakta olduğu düşüncesine ankete katılanların yüzde 90,66’sı olumlu bakmaktadır. Ülkemizde, KDV oranının yüksekliği nedeniyle bireyler yaptıkları alışverişler sırasında fiş almamakta ve işletmeler işlemlerini gizlemek amacıyla fatura düzenlemek istememekte ve bu yolla KDV’den sakınmaktadırlar. Bu nedenle, ülkemizde toplam vergiler arasında yaklaşık olarak yüzde 35’lik bir paya sahip olan KDV oranlarında indirim gitmenin vergi uyumunu arttırabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.10: ‘İthalatın artması, yurt içi üreticilerin rekabet gücünü azaltmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır’ önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	81	28,0	28,0
Katılıyorum	129	44,6	72,7
Kararsızım	38	13,1	85,8
Katılmıyorum	37	12,8	98,6
Kesinlikle Katılmıyorum	4	1,4	100,0
Toplam	289	100,0	

Çizelge 4.10 incelendiğinde, katılımcıların yüzde 72,6'sının ithalatın artmasının kayıt dışı ekonomiyi arttırdığı görüşüne olumlu bakarken, yüzde 14,2'sinin olumsuz bakmakta ve yüzde 13,1'inin ise çekimsiz kaldığı görülmektedir. Bu verilere göre, gümrük vergilerinin arttırılması ve kota uygulaması gibi uygulamalar yoluyla ithalatın kısılması yoluna gidilerek elde edilecek gelir ile yerli üreticilerin desteklenmelerinin ve yeni yatırımlara girişmenin kayıt dışı ekonomiyi önleyici bir uygulama olabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.11: 'Vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışını arttırmaktadır' önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	61	21,1	21,1
Katılıyorum	124	42,9	64,0
Kararsızım	35	12,1	76,1
Katılmıyorum	56	19,4	95,5
Kesinlikle Katılmıyorum	13	4,5	100,0
Toplam	289	100,0	

Çizelge 4.11 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin artması konusunda vergi iadesinin kaldırılmasının olumlu bir etkisi olduğunu düşünenler, ankete katılanların yüzde 64'ünün oluştururken yüzde 23,9'u ise vergi iadesinin kaldırılmasının kayıt dışı ekonomiyi olumlu etkilemediği düşüncesindedirler. Bu kapsamda, vergi mükelleflerini maddi açıdan korumak açısından her ne kadar asgari geçim indirimini uygulaması getirilmiş dahi, vergi kontrolünde önemli bir konuma sahip olan vergi iadesi uygulamasının kaldırılması ile kayıt dışı ekonominin arttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik vergi iadesi uygulaması yerine vergisel kontrolü sağlayıcı yeni bir uygulamanın getirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.12: ‘Muhasebecilerin yetkilerinin arttırılması kayıt dışını azaltmaktadır’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

	Muhasebecilerin yetkilerinin arttırılması kayıt dışını azaltmaktadır.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	48	43	12	9	1	113
Vergi Denetmeni	2	17	2	8	4	33
İşletme Yöneticisi	23	43	27	39	11	143
Toplam	73	103	41	56	16	289

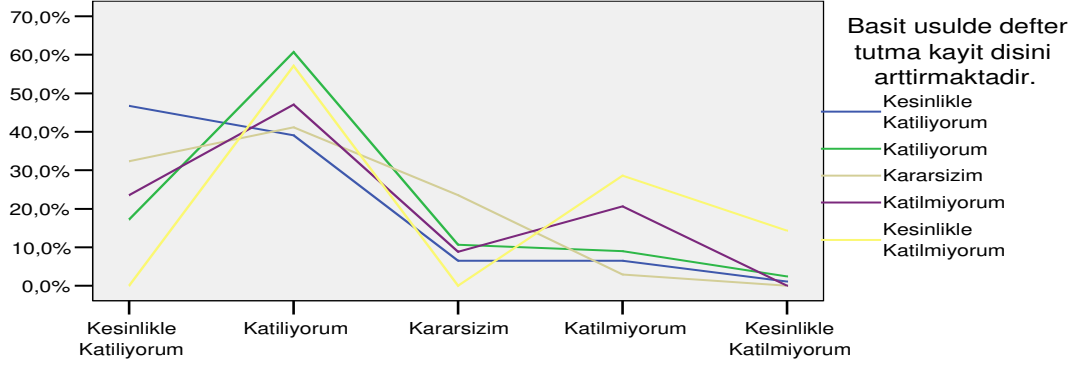
Çizelge 4.12 incelendiğinde, muhasebecilerin yetkilerinin arttırılmasının kayıt dışı ekonomiyi önlemede etkili olduğunu savunanlardan muhasebe meslek mensubuna tabi olanlar 91 kişiyken, vergi denetmeni olanların 19 ve işletme yöneticisi olanların ise 66 kişi olduğu görülmektedir. Aksine, muhasebecilerin yetkilerinin arttırılmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda etkin bir faktör olmadığını düşünenlerden 10’unu muhasebe meslek mensupları, 12’sini vergi denetmeleri ve 50’sini ise işletme yöneticileri oluşturmaktadırlar. Bu veriler ışığında, muhasebe meslek mensuplarının kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında yetkilerinin arttırılmasının önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.13: ‘Basit usulde defter tutmak kayıt dışı ekonomiyi arttırmaktadır’ sorusuna verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	92	31,8	31,8
Katılıyorum	122	42,2	74,0
Kararsızım	34	11,8	85,8
Katılmıyorum	34	11,8	97,6
Kesinlikle Katılmıyorum	7	2,4	100,0
Toplam	289	100,0	

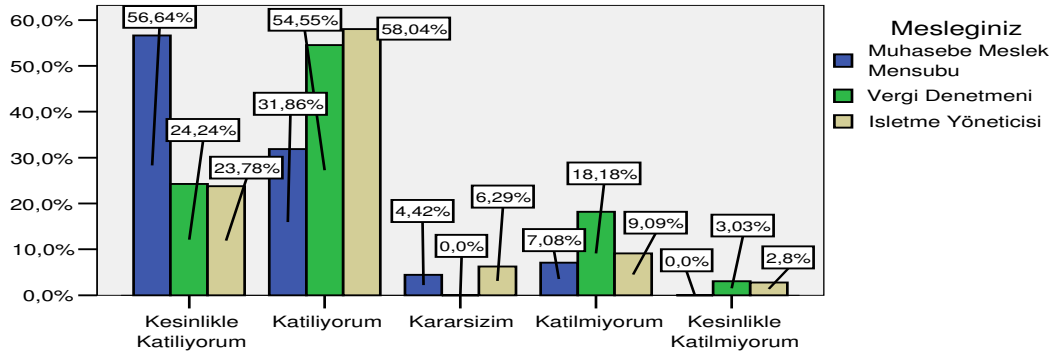
Çizelge 4.13 incelendiğinde, ankete katılanların Yüzde 74’ünün basit usulde defter tutmanın kayıt dışı ekonomiyi arttırdığını görüşünü savunurken yüzde 14,2’sinin ise kayıt dışı ekonomiyi arttırmadığı görüşünü savunmakta ve yüzde 11,8’i ise çekimser kalmaktadırlar. Bu verilere göre, kapsamlı istisnalara ve muafiyetlere tabi olan basit usule tabi mükelleflerin kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, basit usule tabi mükelleflere tanınan hakların

daraltılmasının, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir uygulama olabileceğini söylemek mümkündür.

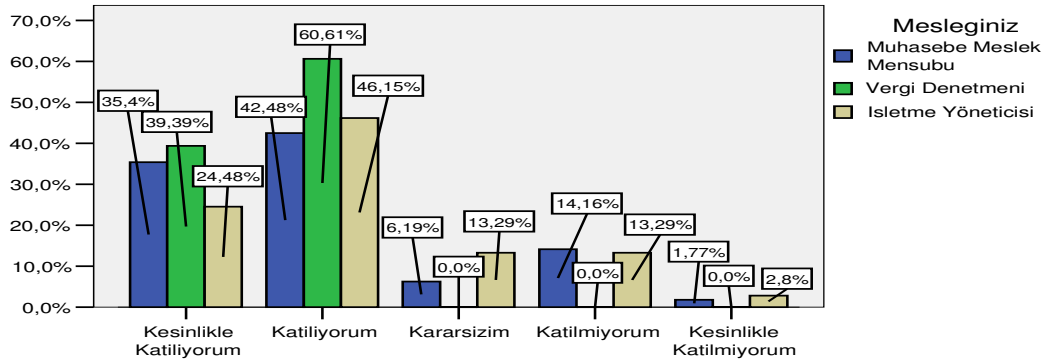
Şekil 4.8: ‘Basit usulde defter tutmak’ ile ‘Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.8 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik şu anda uygulanmakta olan yasal uygulamalar ile basit usulde defter tutmak önermelerinin ikisinin de doğru orantılı bir etkiye sahip olduğunu ve her iki değişkenin de kayıt dışı ekonomik faaliyetleri arttırıcı etki yarattığı söylenebilir. Dolayısıyla hem Türkiye’de şu anda uygulamada olan yasal düzenlemelerin hem de basit usulde defter tutmanın kayıt dışı ekonomiyi arttırıcı bir etkiye sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Şekil 4.9: ‘Mesleğiniz’ ile ‘İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.9 incelendiğinde, ‘İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler’ önermesine muhasebe meslek mensuplarının yüzde 87,50’si olumlu bakarken, yüzde 7,08’i olumsuz bakmaktadır. Vergi denetmenlerinin yüzde 78,79’u olumlu bakarken, yüzde 21,21’i olumsuz bakmaktadır. İşletme yöneticilerinin ise yüzde 81,82’si olumlu görüş bildirirken, yüzde 11,89’u ise olumsuz görüş bildirmektedirler. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin daraltılması amacıyla muhasebe meslek mensuplarının işletme yöneticileri karşısında yetkilerinin artırılması ve yoluna gitmek ve böylece işletme yöneticileri tarafından yönlendirilmelerini önlemek bu kapsamda önemli bir uygulama olabilmektedir.

Şekil 4.10: 'Mesleğiniz' ile 'Vergi affı uygulaması, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirememelerine neden olmaktadır' sorularına verilen cevaplar

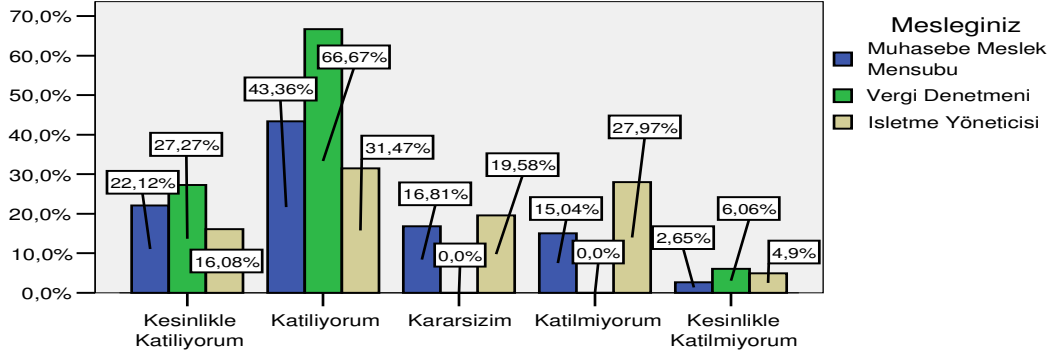
Şekil 4.10 incelendiğinde, vergi affı uygulamasının mükelleflerin yerine getirmeleri gereken vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirememelerine neden olduğu fikrine 113 muhasebe meslek mensubunun yüzde 77,52'sinin, 33 vergi denetmeninin tamamının ve 143 işletme yöneticisinin yüzde 70,63'ünün olumlu bakmakta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde her üç yıla 1 vergi affı düşecek şekilde sıklıkla çıkarılan vergi aflarının üzerinde titizlikle durulması gerektiği kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında önemli bir konudur.

Çizelge 4.14: 'Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır' önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	82	28,4	28,4
Katılıyorum	98	33,9	62,3
Kararsızım	33	11,4	73,7
Katılmıyorum	63	21,8	95,5
Kesinlikle Katılmıyorum	13	4,5	100,0
Toplam	289	100,0	

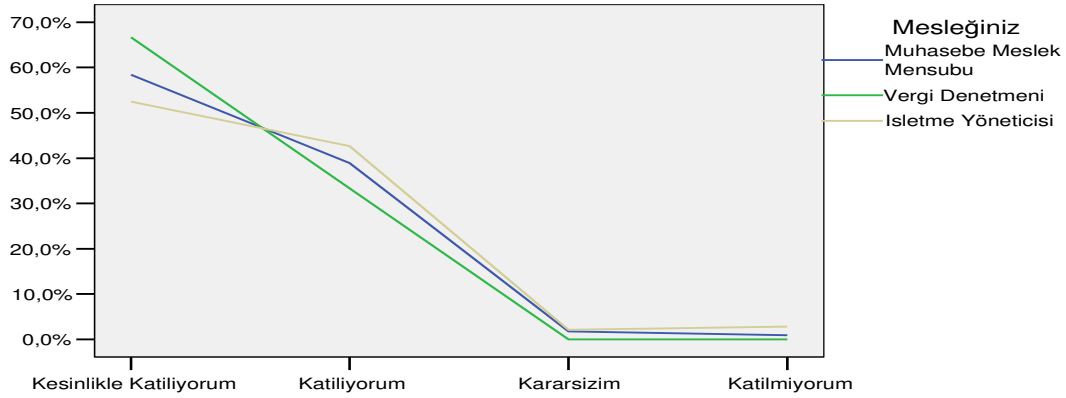
Çizelge 4.14 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ile işsizliğin azalacağı fikrine olumlu bakanların ankete katılanların yüzde 62,3'lük kısmını oluşturduğu, olumsuz bakanların ise yüzde 26,3'lük bir dilimi oluşturduğu söylenebilir. Bu kapsamda, Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı olmadan istihdam edilen bireylerin tespit edilerek kayıt

altına alınmaları ile işgücünün daha sağlıklı ortamlarda istihdam edilebilirliklerinin sağlanabileceğini ve 2010 Ocak ayı itibariyle 3.591.000 olan resmi işsizlik rakamının da azalabileceğini söylemek mümkündür.

Şekil 4.11: ‘Mesleğiniz’ ile ‘Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtmaktadır’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.11 incelendiğinde, ‘Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtmaktadır’ önermesine ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının yüzde 65,48’i olumlu barken yüzde 17,69’u olumsuz bakmaktadır. Vergi denetmenlerinin yüzde 93,94’u olumlu görüş bildirirken yüzde 6,06’sı olumsuz görüş bildirmişlerdir. İşletme yöneticilerinin ise yüzde 47,55’i olumlu görüş bildirirken, yüzde 31,06’sı ise olumsuz görüş bildirmektedirler. Dolayısıyla, işletme yöneticileri arasında, muhasebecilerine, işletmelerin gerçek durumunu yansıtan ve arzuladıkları durumu yansıtan belgeleri ibraz eden işletme yöneticilerinin, ekonomi içerisinde sayıca yaklaşık olarak yarı yarıya oldukları söylenebilir.

Şekil 4.12: 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde toplumsal vergi ahlâkı bilinci önemlidir' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.12 incelendiğinde, her üç meslek grubuna dahil kesimin yaklaşık olarak yüzde 45'inin kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda toplumsal vergi ahlâkı bilincinin oluşturulmasının önemli olduğu düşüncesine olumlu baktıkları söylenebilir. Bu veriler ışığında, kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda topluma vergi ahlâkı bilincinin aşılması sağlanmalıdır. Bunun için topluma vergi ödemenin gerekliliğinin anlatılması, vergilerin kullandıkları alanların açıklıkla ortaya konulması gibi vergiye gönüllü uyumu sağlayıcı uygulamalara başvurmak önemli bir adım olmaktadır.

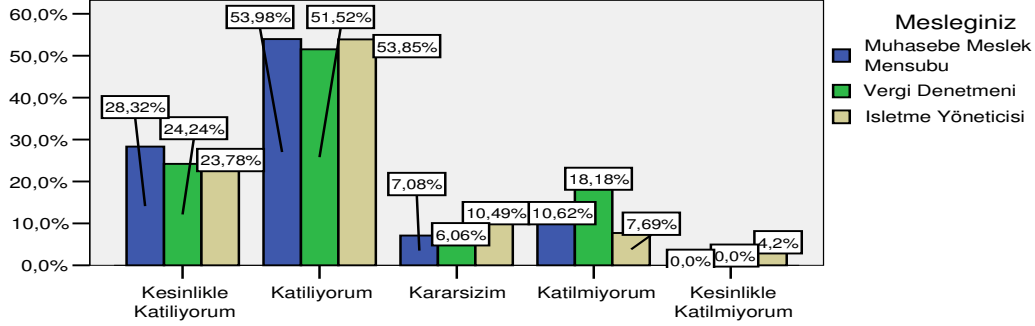
Çizelge 4.15: 'Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir' sorusuna verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Toplam
Kesinlikle Katılıyorum	98	33,9	33,9
Katılıyorum	113	39,1	73,0
Kararsızım	23	8,0	81,0
Katılmıyorum	47	16,3	97,2
Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,8	100,0
Toplam	289	100,0	

Çizelge 4.15 incelendiğinde, ankete katılanların yüzde 73'ünün vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesi üzerinde önemli bir etkisi olacağı fikrine olumlu baktıkları, yüzde 19,1'inin ise olumsuz baktıkları ve yüzde 8'inin de çekimser kaldıkları söylenebilir. Bu veriler ışığında, vergisel cezalarda sürekli olarak

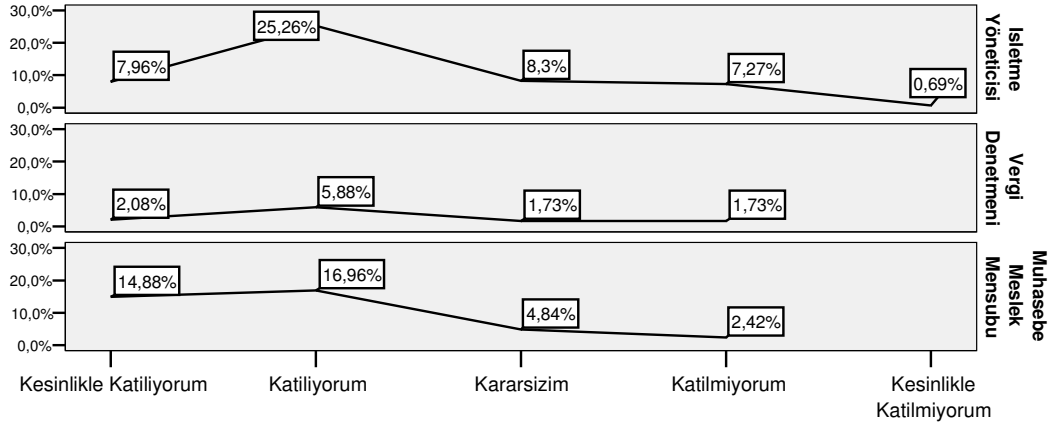

artırma gitmek, hapis cezalarının para cezasına çevrilebilmesini önlemek ve gecikme zamlarında indirim gitmemek gibi uygulamaların etkinliğinin artırılarak uygulamaya konulmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir etken olduğu söylenebilir.

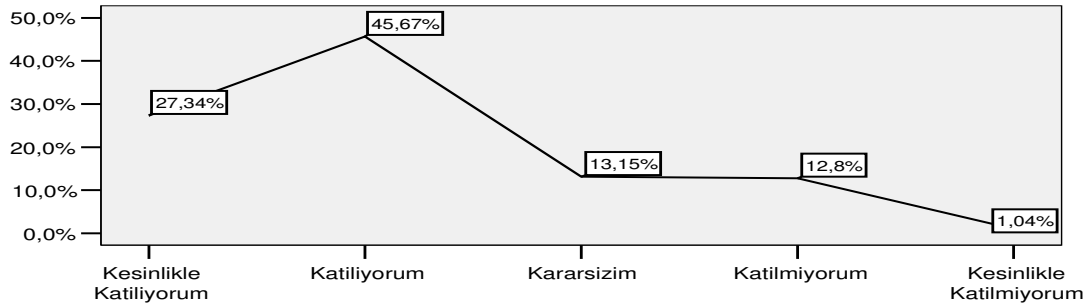
Şekil 4.13: Kayıt dışının azaltılmasında alınan ihbarların değerlendirilmesi önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.13 incelendiğinde, alınan ihbarların değerlendirilmesinin kayıt dışı ekonominin azaltılması konusunda önemli bir yere sahip olduğu fikrine muhasebe meslek mensuplarının yüzde 92,30’u olumlu bakarken, vergi denetmenlerinin yüzde 75,76’sı ve işletme yöneticilerinin de yüzde 77,63’ü olumlu bakmaktadırlar. Ayrıca, bu veriye ek olarak vergi denetmenlerinin yüzde 75,76’sının olumlu görüş bildirmelerine karşın yüzde 11,71’inin ise olumsuz görüş bildirmeleri vergi ihbarlarının değerlendirilebilmesi durumunda kayıt dışı ekonominin önemli ölçüde azaltılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, vergi denetmen sayısının artırılması ve denetmenlere vergi denetimi sırasında sağlanabilecek kolaylıkların daha fazla denetime imkan sağlayacağı ve bu şekilde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin azaltılabileceğini söylemek mümkündür.

Şekil 4.14: 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.14 incelendiğinde, 'Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir' önermesine işletme yöneticilerinin yüzde 32,12'si olumlu görüş bildirirken, yüzde 7,96'sı ise olumsuz görüş bildirmektedirler. Vergi denetmenlerinin yüzde 7,96'sı olumlu görüş bildirirken, yüzde 1,73'i olumsuz görüş bildirmektedirler. Muhasebe meslek mensuplarının da yüzde 31,84'ü olumlu görüş bildirirken, yüzde 2,42'si ise olumsuz görüş bildirmektedirler. Bu doğrultuda, bireylerin vergi daireleri ile fiziksel ortamda ilişkilerini kesen internet vergi dairesi uygulamasının, vergi denetmelerinin iş yükünü hafifletmesi, işletme yöneticilerinin vergi maliyetini azaltması ve muhasebe meslek mensuplarına vergi beyannamesinin verilmesi aşamasında kolaylık sağlaması bakımından her üç meslek grubu açısından büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 4.15: ‘Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir’ sorusuna verilen cevaplar

Şekil 4.15 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılmasının önemli olduğu fikrine katılanların, ankete katılanların yüzde 45,67’sini oluşturmakta oldukları görülmektedir. Kesinlikle katılanların payı ise yüzde 27,34 düzeyinde kalmasının nedeni ise uygulamanın yeni olması nedeniyle bireylere kademeli olarak benimsetilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Vergilemeye ilişkin işlemlerin internet ortamında gerçekleştirilmesi ile hem verginin tahsilinden sorumlu hem de verginin ödenmesinden sorumlu kesimin iş yükünde sağlanacak azalış ile kayıt dışı ekonominin önlenmesinin mümkün olabileceği söylenebilir.

Çizelge 4.16: ‘Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

	Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	26	43	21	19	4	113
Vergi Denetmeni	6	7	3	17	0	33
İşletme Yöneticisi	32	48	21	34	8	143
Toplam	64	98	45	70	12	289

Çizelge 4.16 incelendiğinde, ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının 69’u, vergi denetmenlerinin 13’ü ve işletme yöneticilerinin 90’ı kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesinin önemli olduğu fikrine olumlu bakmaktadırlar. Buna karşın, muhasebe meslek mensuplarının 23’ü, vergi denetmenlerinin 17’si ve işletme yöneticilerinin ise 42’si ise olumsuz bakmaktadırlar. Vergi denetmenleri açısından ihbar

ikramiyesinin önemine yönelik bu olumsuz bakışın nedenleri arasında mükelleflerin ihbar ikramiyesi hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları ve denetimlerin yetersiz düzeyde kalması gibi faktörleri saymak mümkündür.

Çizelge 4.17: ‘Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

	Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	41	53	10	9	0	113
Vergi Denetmeni	13	19	1	0	0	33
İşletme Yöneticisi	28	61	8	36	10	143
Toplam	82	133	19	45	10	289

Çizelge 4.17 incelendiğinde, denetim elemanlarının bağımsız hareket edebilmelerinin kayıt dışı ekonomiyi önleyeceği fikrine olumlu bakanlar muhasebe meslek mensuplarının 94’ünü, vergi denetmenlerinin 32’sini ve işletme yöneticilerinin de 78’ini oluşturmaktadır. Vergi denetmenlerinin neredeyse tamamının bu konuda olumlu görüş bildirmeleri ülkemizde denetim faaliyetlerinin denetim elemanları tarafından tam bağımsız bir biçimde yürütülemediği fakat bu konuda bağımsızlığın sağlanabildiği durumda kayıt dışı ekonominin önemli ölçüde azaltılabileceği söylenebilir.

Çizelge 4.18: ‘Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

	Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	27	59	14	12	1	113
Vergi Denetmeni	9	14	4	6	0	33
İşletme Yöneticisi	15	75	23	27	3	143
Toplam	51	148	41	45	4	289

Çizelge 4.18 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında yazılı basından yararlanmanın önemli olduğu fikrine muhasebe meslek mensuplarının 86’sı, vergi

denetmenlerinin 23'ü ve işletme yöneticilerinin de 90'ı olumlu bakmaktadırlar. Bu kapsamda, kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda gazete, dergi, ilan gibi araçlardan yararlanmanın kayıt dışı ekonomi ile mücadelede etkili bir araç olabileceği söylenebilir. Fakat, ülkemizde okuma alışkanlığının düşük düzeyde olmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yazılı basından yararlanmayı olumsuz etkilediği de söylenebilir.

Çizelge 4.19: 'Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar

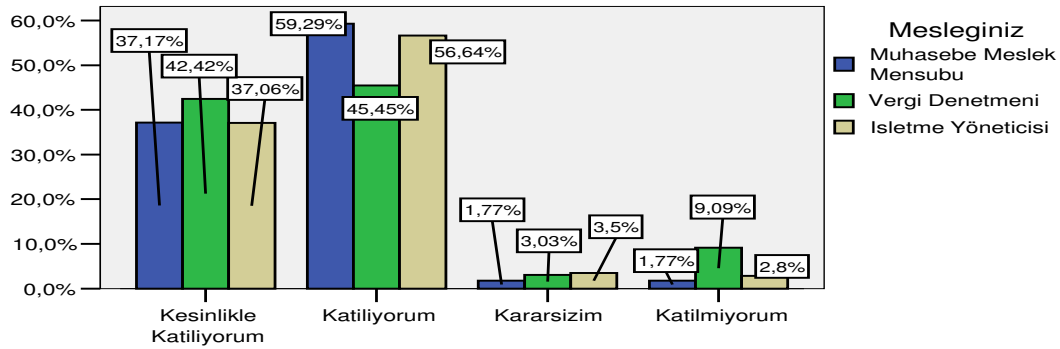
	Kayıt dışının azaltılmasında görsel basından yararlanmak önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	32	59	9	13	0	113
Vergi Denetmeni	12	17	2	2	0	33
İşletme Yöneticisi	19	79	16	27	2	143
Toplam	63	155	27	42	2	289

Çizelge 4.19 incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında görsel basından yararlanmanın önemli olduğu fikrine muhasebe meslek mensuplarının 91'i, vergi denetmenlerinin 29'u ve işletme yöneticilerinin 98'i olumlu bakmaktadırlar. Görsel basın olarak afiş ve görsel reklamlardan yararlanmak mümkündür. Ülkemizde okuma alışkanlığının düşük düzeyde olması nedeniyle kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik yazılı basından yararlanmak yerine görsel basından yararlanmanın daha yerinde bir uygulama olabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.20: 'Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir' ile 'Mesleğiniz' sorularına verilen cevaplar

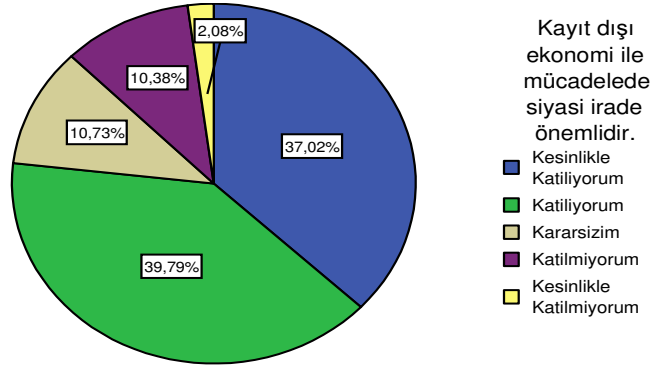
	Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	12	46	28	20	7	113
Vergi Denetmeni	4	22	4	3	0	33
İşletme Yöneticisi	26	47	46	23	1	143
Toplam	42	115	78	46	8	289

Çizelge 4.20 incelendiğinde, Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir araç olduğu fikrine muhasebe meslek mensuplarının 58'i, vergi denetmenlerinin 26'sı, ve işletme yöneticilerinin 73'ü olumlu bakmaktadırlar. Buna karşın, muhasebe meslek mensuplarının 27'si, vergi denetmenlerinin 3'ü ve işletme yöneticilerinin ise 24'ü olumsuz bakmaktadırlar. Bu veriler ile kayıt dışı ekonomi ile mücadele eylem planında yer alan düzenlemelerin uygulamaya konulmasıyla kayıt dışı ekonominin önlenebileceği söylenebilir.

Şekil 4.16: 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir' sorularına verilen cevaplar

Şekil 4.16 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimlerin önemli olduğu fikrine olumlu bakanlar muhasebe meslek mensuplarının yüzde 37,71'lik, vergi denetmenlerinin yüzde 42,42'lük ve işletme yöneticilerinin yüzde 37,06'lık diliminin oluşturmaktadırlar. Buna karşın, Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimlerin önemli olduğu fikrine olumsuz bakanlar muhasebe meslek mensuplarının yüzde 1,77'lük, vergi denetmenlerinin yüzde 3,03'lük ve işletme yöneticilerinin yüzde 3,5'lik diliminin oluşturmaktadırlar. Bu veriler ışığında, her üç meslek grubu açısından da kayıt dışı ekonomi ile mücadelede vergi denetmenlerinin önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 4.17: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi irade önemlidir’ sorusuna verilen cevaplar

Şekil 4.17 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadele aşamasında siyasi iradenin önemini savunanlar yüzde 76,81’lik bir dilimi oluştururken karşı çıkanlar ise, yüzde 12,46’lık dilimi oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda, siyasi kararlılığın ve siyasal nüfuzun doğru yönde kullanılmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede oldukça önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.21: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir’ ile ‘Mesleğiniz’ sorularına verilen cevaplar

	Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir.					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mesleğiniz Muhasebe Meslek Mensubu	17	61	21	10	4	113
Vergi Denetmeni	7	15	5	6	0	33
İşletme Yöneticisi	23	61	23	34	2	143
Toplam	47	137	49	50	6	289

Çizelge 4.21 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artmasının önemli olduğu fikrine muhasebe meslek mensuplarının 78’i, vergi denetmenlerinin 22’si ve işletme yöneticilerinin 84’ü olumlu bakmakta iken, muhasebe meslek mensuplarının 14’ü, vergi denetmenlerinin sadece 6’sı ve işletme yöneticilerinin de 34’ü olumsuz bakmaktadırlar. Bu doğrultuda, işletme maliyetlerinin artmasının işletmeleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelttiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, kayıt dışı

ekonomi ile mücadelede öncelikle vergi maliyeti olmak üzere işletmeleri kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönlendiren diğer maliyetlerin de azaltılması yoluna gitmek mümkündür.

Çizelge 4.22: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir’ ile ‘Öğrenim durumunuz’ sorularına verilen cevaplar

		Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsizim	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Öğrenim Durumunuz	Orta Okul	0	0	1	0	0	1
	Lise	35	41	3	1	1	81
	Ön Lisans	20	16	1	0	0	37
	Lisans	59	74	5	17	5	160
	Lisansüstü	3	5	0	0	1	9
	Doktora	1	0	0	0	0	1
Toplam		118	136	10	18	7	289

Çizelge 4.22 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesinin önemli olduğu fikrine ankete katılanların 254’ü olumlu bakarken, 10’u kararsız kalmakta ve 25’i de olumsuz bakmaktadır. Ayrıca bu fikre olumlu bakanların önemli bir kısmını lisans mezunu katılımcılar oluşturmaktadır. Bu veriler doğrultusunda, katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesinin önemli bir faktör olduğu fikrine olumlu baktıklarını söylemek mümkündür.

Çizelge 4.23: ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımlar önemlidir’ önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	49	17,0	17,0
Katılıyorum	121	41,9	58,8
Kararsizim	49	17,0	75,8
Katılmıyorum	56	19,4	95,2
Kesinlikle Katılmıyorum	14	4,8	100,0
Toplam	289	100,0	

Çizelge 4.23 incelendiğinde, ankete katılanların yüzde 58,8’i kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımların önemli olduğu fikrine olumlu bakarken, yüzde 17’si kararsız kalmakta ve yüzde 24,2’si ise olumsuz bakmaktadır. Bu veriler ile kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımların önemli olduğu ve yabancı yatırımların ülkeye girişlerinin kontrol edilemedikleri takdirde, yerli yatırımcıları kayıt dışı ekonomik faaliyetlere

yönlendirici bir etki yaratabileceği söylenebilir. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda yabancı yatırımların etkisinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Çizelge 4.24: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

		Öğrenim Durumunuz	Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.
Öğrenim Durumunuz	Pearson Korelasyon Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)	1	,134*
	N	289	289
Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.	Pearson Korelasyon Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)	,134*	1
	N	289	289

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

Çizelge 4.24 incelendiğinde, ‘Öğrenim durumu’ ile ‘kayıt dışı ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir’ önermeleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, bu ilişkinin derecesi yüzde 13,4’dür. Önermelerden birisinde meydana gelecek bir değişme, diğerini de aynı yönde yüzde 13,4 oranında etkilemektedir. Dolayısıyla, öğrenim düzeyi yüksek olan kesimin kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesinin önemine katıldıkları söylenebilir. Bunun nedenleri arasında en dikkat çekici olan faktör olarak eğitim seviyesi yüksek olan kesimin vergisel cezaları bilmelerinden dolayı bu cezalara katlanmamak amacıyla kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmedikleri söylenebilir.

Çizelge 4.25: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

		Öğrenim Durumunuz	Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır.
Öğrenim Durumunuz	Pearson Korelasyon	1	,142*
	Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)		,015
	N	289	289
Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır.	Pearson Korelasyon	,142*	1
	Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)	,015	
	N	289	289

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

Çizelge 4.25 incelendiğinde, ‘Öğrenim durumu’ ile ‘vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır’ önermeleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Önermelerden birisinde meydana gelecek bir değişme diğerini de aynı yönde yüzde 14,2 oranında etkilemektedir. Öğrenim durumundaki bir artışın, ülkemizde vergi denetiminin etkin bir biçimde uygulanmakta olduğuna dair görüşleri de arttırabileceği söylenebilir. Bunun nedenleri arasında öğrenim düzeyi yüksek olan kesimin denetimler hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilmesine karşın, öğrenim düzeyi düşük olan kesimin ise sadece çevreden öğrenebildiği kadar denetimler hakkında bilgi sahibi olabileceği söylenebilir.

Çizelge 4.26: ‘Kaç yıldır şu anda bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız’ ile ‘Basit usulde defter tutmak kayıt dışını arttırmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

		Kaç Yıldır Su Anda Bulduğunuz Meslekte Çalışmaktasınız	Basit usulde defter tutma kayıt dışını arttırmaktadır.
Kaç Yıldır Su Anda Bulduğunuz Meslekte Çalışmaktasınız	Pearson Korelasyon	1	-,248**
	Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)		,000
	N	289	289
Basit usulde defter tutma kayıt dışını arttırmaktadır.	Pearson Korelasyon	-,248**	1
	Anlamlılık Düzeyi (2-tailed)	,000	
	N	289	289

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlidir (2-tailed).

Çizelge 4.26 incelendiğinde, “Kaç yıldır şu anda bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız” ile “basit usulde defter tutmak kayıt dışını arttırmaktadır” önermeleri arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Önermelerden birisinde meydana gelecek bir değişim diğerini ters yönde yüzde 24,8 oranında etkilemektedir. Dolayısıyla, bu veriler ışığında çalışma deneyimi arttıkça basit usulde defter tutmanın kayıt dışı ekonomik faaliyetleri arttırmadığına dair bir görüşün ortaya çıktığı söylenebilir.

Çizelge 4.27: ‘Aylık Toplam Geliriniz’ ile ‘Vergi Yükünün Ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

		Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır.	Aylık Toplam Geliriniz
Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır.	Pearson Korelasyon	1	-,066
	Sig. (2-tailed)		,265
	N	289	289
Aylık Toplam Geliriniz	Pearson Korelasyon	-,066	1
	Sig. (2-tailed)	,265	
	N	289	289

Çizelge 4.27 incelendiğinde, “Aylık toplam geliriniz” ile “Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırmaktadır” önermeleri arasında korelasyon katsayısının 1’den düşük olması nedeniyle ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla aylık toplam gelirden meydana

gelen bir birimlik bir artış, kayıt dışındaki artışın vergi yükünün ağırlığından kaynaklandığı görüşünü ters yönde yüzde 6,6 oranında etkilediğini ortaya koymaktadır. Gelir düzeyi düştükçe vergi yükünün ağırlığından dolayı bireyler kayıt dışı ekonomiye yönelirken, gelir düzeyi arttıkça tam tersine kayıt içi faaliyetlere yönelim artmaktadır. Dolayısıyla gelir düzeyi düşük olan kesimin vergi yükünün ağırlığından kaynaklanarak kayıt dışı ekonomiye yöneldiğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.28: ‘Öğrenim durumunuz’ ile Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlılık Düzeyi
	B	Standart Sapma	Beta		
Öğrenim Durumunuz	1,967 ,186	,192 ,076	,142	10,228 2,434	,000 ,016

Çizelge 4.28’deki regresyon analizi incelendiğinde, öğrenim durumunda meydana gelecek bir birimlik bir artışın, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasının işsizliği azaltacağı yönündeki görüşü yüzde 18,6 oranında arttırabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla çizelgeye göre, öğrenim durumunda meydana gelecek bir birimlik bir artışın kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasının işsizliği azaltacağına dair görüşü olumlu yönde yüzde 18,6 oranında etkileyebileceğini söylenebilir. Dolayısıyla işsizlik sorununa çözüm getirilmesinin aynı zamanda kayıt dışı ekonominin önlenmesine de katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Çizelge 4.29: ‘Öğrenim durumunuz’ ile ‘Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir’ önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlılık Düzeyi
	B	Standat Sapma	Beta		
Öğrenim Durumunuz	1,853 ,126	,148 ,059	,126	12,506 2,148	,000 ,033

Çizelge 4.29'daki regresyon analizi incelendiğinde, öğrenim durumunda meydana gelecek bir birimlik bir artışın, kayıt dışı ekonominin azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılmasının önemini yüzde 12,6 oranında arttırabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, öğrenim durumu yüksek kesimin kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda internet vergi dairesi uygulamasına daha olumlu baktıkları söylenebilir. Bu veriler ışığında, internet vergi dairesi uygulamasında yeni düzenlemelere gidilmesinin ve proje kapsamında eksikliklerin tamamlanmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir araç olabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.30: 'Öğrenim durumu' ile 'Kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır' önermeleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlilik Düzeyi
	B	Standart Sapma	Beta		
Öğrenim Durumunuz	2,223	,152		14,647	,000
	-,129	,060	-,126	-2,149	,033

Çizelge 4.30'daki regresyon analizi incelendiğinde, öğrenim durumunda meydana gelecek bir birimlik artışın kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemini yüzde 12,9 oranında azalttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, öğrenim durumu arttıkça kayıt dışı ekonominin azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının öneminin azaldığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların yerleşik hayata geçişleri ile birlikte tanıştıkları vergi kavramı, Anayasamızın 73. maddesine göre “Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi öder” şeklindeki düzenleme ile bir zorunluluk haline getirilmiştir. Devlet egemenliğinin önemli yaptırımlarından birisi olan vergi, devlet ile mükellefi karşı karşıya getirmektedir. Bu ilişki de her iki tarafın da alma fakat vermeme mücadelesine girmeleri kayıt dışı ekonomiye zemin oluşturmuştur. İşlemlerin vergi dışı bırakılması ve bunun sonucu olarak hazinenin gelir kaybına uğraması ile beslenen kayıt dışı ekonomi ile devlet, finansman sıkıntısı çekmekte ve topluma karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu sosyal açıdan bazı hizmetleri zamanında gereği gibi yerine getirememekte, işletmeler arasında haksız rekabete yol açmakta, toplumda vergisini ödemeyen mükelleflerin vergi yüklerinin vergisini ödeyen dürüst mükellefler üzerine yıkılmasına neden olmakta ve bunun gibi daha bir çok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yüksek enflasyon, gelirin adil dağılmaması, hızlı kentleşme ve yüksek oranlı vergilemenin yanı sıra özellikle işsizlik ve toplanan vergilerin doğru alanlarda kullanılmadığı konusunda toplumda oluşan genel kanı vergilemeye karşı bir direnç oluşturmakta ve toplumu kayıt dışı alanda faaliyette bulunmaya yönlendirmektedir. Günümüzde, gelişmiş ülkelerin bile kesin bir biçimde ölçemedikleri ve önleyemedikleri kayıt dışı ekonomi sorunu, bu ve buna benzer nedenlerle ortaya çıkmakta ve ülkemizi bir çok açıdan olumsuz etkilemektedir.

Vergi denetmenlerinin sayılarının arttırılarak VEDOP’un uygulama alanının genişletilmesi, MERNİS projesi kapsamında bireylerin her türlü işlemlerinde herkesin kendine özgü olan vatandaşlık numarasını kullanması, devletin şeffaflığının sağlanması, vergisel cezaların caydırıcı niteliklerinin arttırılması, vergi aflarının uygulanmaması konusunun Anayasa’ya eklenmesi, bireylerin işsiz kaldıkları süre içerisinde maddi yönden desteklenmelerinin sağlanması gibi çeşitli konularda alınabilecek önlemler kayıt dışı ekonominin tamamen ortadan kalkmasını sağlayıcı nitelikte önlemler olmasa dahi, bu önlemler ile kayıt dışı ekonominin boyutunu azaltabilmek mümkün olabilmektedir. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda kamu ve özel kuruluşlar, bankalar ve finans kuruluşları gibi yan kuruluşlardan bireylere ait çeşitli bilgileri toparlayarak çapraz kontroller ile matrah farklarının araştırılması da önemli bir projedir. Bu amaçla, 2002 yılında toplam 2689 adet olan toplam vergi denetim kadrolarında bulunan eleman sayısı şubat 2006 tarihi

itibari ile 3394'e ve şubat 2010 tarihi itibariyle 3.628'e çıkarılmıştır. Denetimlerin etkin bir biçimde yürütülmesi ve cezaların caydırıcı niteliklerinin artırılması bireylerde cezalandırılma korkusunu tetikleyerek kayıt içi çalışma eğilimini artırmaktadır. Örneğin, kayıtlı olmayan eleman çalıştıran işyerlerine yılda belirli aralıklarla birkaç kez yapılacak denetimler ve bu denetimler esnasında kesilecek caydırıcı cezalar neticesinde işveren, bu şekilde işçi çalıştırmanın daha maliyetli olduğu konusunda ikna olarak kayıtlı eleman çalıştırmaya yönelebilmektedir. Vergi denetimlerini ele aldığımızda ise, etkin bir vergi denetim sistemi, vergi denetiminde yapılacak iyileştirilmelerden sonra da denetimlere ara verilmeden devam edilmesini ve böylece işverenlerin tekrar kayıt dışına yönelmelerini engellemeyi hedeflemelidir. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda önemli olan bir diğer konu da tıpkı televizyonlarda işletmelerin bir ürünün unutulmasının önüne geçebilmek amacıyla belirli aralıklar ile yayınladıkları hatırlatıcı reklamlar gibi devlet de yazılı veya sözlü basından yararlanarak sürekli olarak kayıt dışının önlenebilmesi konusunda topluma destek çağrısı yapmalı ve kayıt dışının nedenleri, sonuçları, boyutu ile etkileri konusunda halkı bilinçlendirmelidir. Fakat Türkiye'de okuma alışkanlığının gelişmemiş olduğunu göz önünde bulundurarak bu konuda yazılı basın yerine görsel basından yararlanmanın daha doğru bir uygulama olacağını söylemek mümkündür.

Muhasebe meslek mensuplarına, vergi denetmenlerine ve işletme yöneticilerine uygulanmış olan anket çalışmasının sonuçlarına göre kadınların erkeklere oranla bu üç meslek grubundan muhasebecilik mesleğinin ifasında daha yüksek bir paya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, bu üç meslek grubundaki bireylerin yaşları da ele alındığında vergi denetmenlerinin genellikle 50-60 yaş aralığında olduklarını, 30-40 yaş aralığında çalışanların ise buna kıyasla çok düşük düzeyde kaldığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, vergi denetmenliği gibi dikkat gerektiren pozisyonlarda çalıştırılacak yeni elemanların boş bulunan kadrolara alınmaları böylece denetimlerin kalitesinde de iyileştirme sağlanması kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkili bir faktör olarak düşünülebilir. Fakat, burada üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da işletme yöneticileri ve muhasebe meslek mensuplarına kıyasla vergi denetmenlerinin daha düşük düzeyde ücrete tabi olmalarıdır. Yaptıkları işin karşılığını alamayan denetmenler zamanla işlerini savsaklamaya ve düşük motivasyon düzeyi ile çalışmaya başlayacaklardır. Bunun önlenmesi için eşit çalışmaya eşit ücretin verilmesi sağlanmalıdır. Fakat, işini gereği gibi yapmayan işgörenlerin cezalandırılmaları da önemli bir diğer faktördür ki ülkemizde vergi denetimi etkin bir

biçimde uygulanmakta mıdır? Sorusuna diğer meslek grupları gibi vergi denetmenleri de büyük bir farkla kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum yanıtını vermişlerdir. Burada dikkat çekici olan nokta vergi denetmenlerinin de büyük bir farkla bu görüşe katılmadıklarını bildirmeleri durumudur. Fakat, bunun sebebi olarak sadece düşük düzeyde ücretlendirmeden kaynaklı motivasyon düşüklüğünü göstermek yerine denetim elemanı kadrolarının yarısından fazlasının boş olmasından dolayı bir vergi denetimine düşen mevcut iş yükünün fazlalığı gibi faktörleri de göz önünde bulundurmak daha doğru olacaktır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunduğu konusunda her üç meslek grubu da hem fikirdir. Bu noktada, muhasebe meslek mensuplarının da bu konuda kendilerinin önemli bir etkiye sahip olduklarını düşünmeleri ve yetkilerinin genişletilmesi gerektiği konusunda bildirdikleri olumlu görüşler de muhasebe meslek mensuplarının mükellefleri tarafından zaman zaman yönlendirildikleri ve bağımsız bir biçimde hareket edemedikleri gibi sorunlarını da gözler önüne sermektedir. Kayıt dışı ekonomi boyutunu etkileyen faktörler arasında vergi oranlarının yüksekliğinin de önemli bir etken olduğu her üç meslek grubu tarafından da doğrulanmıştır. Bu doğrultuda, kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında vergi oranlarında indirimle gidilmesinin olumlu bir etki yapacağı da önemli bir diğer konudur. Türkiye’de şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda yeterli değildir. Bu konudaki yetersizlikten, cezai yaptırımların azlığından ve kanunlardaki boşluklardan yararlanarak işletmelerin genellikle maliyetlerini düşürmek ve elde edecekleri gelirlerinden yapılacak kesintileri azaltmak amacıyla kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yöneldiklerini söylemek mümkündür. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi kapsamında ithalatın azaltılarak yerli üreticilerin desteklenmesi, KDV oranlarında indirimle gidilmesi ve gerekmedikçe vergi affının çıkarılmaması buna karşın vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması gibi uygulamaları saymak mümkündür. Ayrıca siyasi iradenin kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusundaki kararlılığı da katılımcıların yaklaşık olarak yüzde 77’sine göre önemli bir diğer faktördür. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda büyük bir öneme sahip diğer bir uygulama da alınan ihbarların titizlikle değerlendirilmesinin sağlanmasıdır. İhbarların toplumsal sorumluluk nedeniyle yapılmasının gerektiği ve ihbarların doğruluğu durumunda kendilerine ikramiye ödeneceği konusunda halkın bilinçlendirilmesi aynı zamanda toplumsal vergi ahlâkı bilincinin de oluşmasını sağlayacaktır. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele Başbakanlığın yayımladığı ‘2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem

planı' kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir yere sahip olmakla birlikte devletin buna ek olarak internet vergi dairesi uygulamasını ve e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarını da getirmiş olması bu mücadelede önemli adımlardandır. Kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilirse Türkiye'de işsizliğin azalması da beklenmektedir. Kayıtlı olmayan ekonomik faaliyetlerde istihdam edilen işgörenler bu faaliyetlerin kayıt altına alınmaları ile hem daha yüksek ücrete tabi olabilecekler, hem de sosyal bir güvenceye sahip olabilecekler. Bu nedenle, sosyal bir sorumluluk gereği kayıt dışı ekonomi alanında faaliyette bulunanların ihbar edilmeleri gerekmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 289 katılımcıdan 254'ü kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesinin olumlu bir etkisi olduğu görüşüne sahiptir. Gelir açısından bakıldığında ise gelirin yüksekliği ile kayıt dışı ekonominin algılanması arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Şöyle ki, yüksek gelir düzeyine sahip bireyler vergi yükünün ağırlığının kayıt dışı faaliyetleri arttırdığını düşünmüyorlarken, düşük gelir düzeyine sahip bireyler ise vergi yükünün ağırlığının kayıt dışı ekonomik faaliyetleri tetiklediğini düşünmektedirler.

Bütün bu veriler ışığında sonuç olarak, ülkemizin uzun yıllardır kayıt dışı ekonomi gibi devletin finansman kaynağını kemiren bir sorunla mücadele etmekte olduğunu, bu mücadelede siyasi ve mali kararlılığın yanında en önemli konunun toplumsal kararlılık olduğunu ve kayıt dışı ekonominin önlenbilmesinin ancak toplumdaki bireylerin vergi uyumunu önemsemeleri ile gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkündür. Bu mücadelede bu zamana kadar alınmış olan önlemler ile birlikte bu çalışma sonucunda ilgili meslek mensuplarının bu konudaki görüşleri de kayıt dışı ekonomi ile mücadelede sonuca ışık tutmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. ve Işık, N. (2003) “Kayıt dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 21, ss. 122-123.

Afşar, B. (2005) *Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi Araştırma Raporu, Kayıt Dışı Ekonomi: Konya*.

Alomaliye Sitesi (2010) IBAN Nedir?, www.alomaliye.com/iban.htm

Alomaliye Sitesi (2008) *Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, www.alomaliye.com/2008/5786_sayili_kanun.htm

Alomaliye Sitesi (1995) *240 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 22327 Sayılı Resmi Gazete yayımı*, www.alomaliye.com/vuk_tebliğleri/vuk_240.htm

Alomaliye Sitesi (2003) *Vergi Barışı Kanunu, 25033 Sayılı Resmi Gazete Yayımı*, www.alomaliye.com/vergi_barisi_4811_sayili_kanun.htm

Alparslan, M. ve Kaya, E. (2009) “Amme Borcunda Ödeme Emrine İtiraz ve Yüzde 10 Zam Ceza”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 120, ss. 85-88.

Altuğ, O. (1999) *Kayıt Dışı Ekonomi*, Türkmen kitabevi: Ankara.

Altuğ, O. (1996) “Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, ss. 1, 8-9.

Apak T. (2004) *Elektronik Vergi Yönetimine Yönelik E-Beyanname Uygulaması Başladı*, www.alomaliye.com/talha_apak_e_beyanname.htm

Ateşagaoglu, E. (2010) “Vergi Usul Kanunu’nun 371. Maddesinde Yer Alan Pişmanlık ve İslah Kurumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Vergi Dünyası Dergisi*, ss. 183-184.

Ay, H. M. (2006) “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Bilgi Ekonomisinin Etkinliği ve Gelir İdaresinin Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, s. 11, ss. 63, 68-71; 75-76.

Baş, T. (2006) *Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Başak, R. (1998) “50 Soruda Kara Para ve Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi”, *Türkiye Bankalar Birliği*, s. 206, ss. 10.

Biçer, Y. (2006) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Bilen, A. (2008) “Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü ve Bir Anket Çalışması: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, ss. 106-108.

Bıyan, Ö. (2009) “Banka Aracılığı İle Ödeme Yapılması Sahte Fatura Kullanma Suçlamasına Karşı Bir Önlem Alınabilir mi?”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 121, ss. 69.

Boztaş, H. (2010) “2009 Yılında Elde Edilen Serbest Meslek Kazançlarının Beyanı”, *Vergi Dünyası Dergisi*, s. 343, ss. 94.

Bulut, H. M. (2007) *Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı İle Mücadele Yöntemleri: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kars.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2009) *2009 Yılı Asgari Ücretin Net Hesabı*, www.csgeb.gov.tr/articles.php?category_id=194

Çetintaş H. ve Vergil H. (2003) “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, ss. 20, 30.

Çomaklı, Ş. E. (2007) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergisel Kayıt dışılık*, Turhan Kitabevi :Erzurum.

Dilekyiğit, Ö. (2009a) “Meslek Mensuplarına Yönelik Şikayetler”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s.121, ss. 18-19.

Dileyiğit, Ö. (2009b) “Müşterilerden Kaynaklanan Haksız Rekabet”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 119, ss. 22-23.

Dinçer, B. (2007) *Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Dural, F. (2008) “Türkiye’de Denetim Sistemi ve Saydamlık”, *Vergi Dünyası Dergisi Eki*, s. 327, ss. 91.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kayıt dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: Ankara.*

Emrah A. (2003) *Kayıt Dışı Varlık Temininin İşletmelere Sakıncaları*, www.alomaliye.com/emrah_aygul_kayitdisi_varlik.htm

Feige E., L. (1990) *Policy Illusion, Macroeconomic Instability, and the Unrecorded Economy in: The Underground Economies, Tax Evasion and Information Distortion*, Cambridge University Pres,
www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=G93eU0FgQqEC&oi=fnd&pg=PA81&dq=Policy+Illusion,+Macroeconomic+Instability,+and+the&ots=5bukptA9Gx&sig=yLSdv0ciylgZO09NWjX4n

Gerçek, A. (2008) “Gelir İdaresi’nde e-Devlet Uygulamaları ve Değerlendirilmesi”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 119, ss. 78-79.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009a) *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)*, Ankara, ss. 6, 7, 16, 17, 26, 29, 32-33, 36, www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009b) *2009 Faaliyet Raporu*, www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2009/2009_faaliyet_raporu.pdf

Gelir İdaresi Başkanlığı (07.08.2010a) *Merkezi Yönetim Gelirleri Tahsilatı*, www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_48.xls.htm

Gelir İdaresi Başkanlığı (07.08.2010b) *Aylar İtibariyle Mükellef Sayıları*, www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/20091.htm

Gelir İdaresi Başkanlığı (07.08.2010c) *Vergi ve Beyanname Düzenleme Rehberleri*, www.ebeyanname.gib.gov.tr/tanitim/ebeyanname.html

Gelir İdaresi Başkanlığı (07.08.2010d) *Elektronik Beyanname Gönderme Talep Formu*, www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/verusulteb340ek1.html

Gelir İdaresi Başkanlığı (15.08.2010e) *Vergi Denetim Kadrolarının Doluluk Oranları*, www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_62.xls.htm

Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği (GİMDER) (2010) *Vergi Kayıp ve Kaçağını İhbar Edenlere Ödenecek İhbar İkramesi*, www.gimder.org.tr/default.asp?makale=199

Gelir Vergisi Kanunu (15.08.2010) *Serbest Meslek Kazancının Tarifi*, madde: 65, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1040.html

Goldschmidt L., and Pagnossin E., Free University of Brussels and University of Geneva (1995) *Measures Of Unrecorded Economic Activities In Fourteen Countries*, www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1995/papers/luisella_goldschmidt-clermont.pdf

Günay A. (2000) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Gündüz Z. (2010) *Vergi Kaçakçılığında Klasik Yöntemler*, www.muhasibetr.com/makaleler/020/

Hamzaçebi M. A. (2009) *Vergi Dairesi Otomasyon Projesi*, Gelirler Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Projesi, www.archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/58MaliCozum/05%20%2058%20M.%20AK%C4%B0F%20HAMZA%C3%87EB%C4%B0.doc

İlhan G. (2009) *Vergi Ödemeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, www.akademikbakis.org/12/makale/VOEF.doc

İpek, S. (2009) “Vergi Uyumu Açısından Vergilemede İstikrar”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 120, ss. 82-83.

İş Kanunu (05.07.2010) 4857 Sayılı İş Kanunu’na göre Uygulanacak Para Cezaları, www.iskanunu.com/icerik/icerik/idari-para-cezolari.html

Katkat, M. (2007) *Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Başarısı*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.

Katma Değer Vergisi Kanunu (15.08.2010) *Vergi Sorumlusu*, madde: 9, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/688.html

Kelecioğlu, M. A. (2002) “Vergi Usul Kanunu’nun Tekerrür Hükümü Uygulamasında İkinci Suç Kavramı”, *Vergi Sorunları Dergisi*, s.167, ss. 40-41.

Maliye Bakanlığı (2010a) *Haziran Ayı Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu*, [www.maliye.gov.tr/basin_aciklama/2010/Haziran%202010%20Aylik%20Butce%20Gerceklesmeleri%20Raporu%20\(1\).pdf](http://www.maliye.gov.tr/basin_aciklama/2010/Haziran%202010%20Aylik%20Butce%20Gerceklesmeleri%20Raporu%20(1).pdf)

Maliye Bakanlığı Genel Tebliği (2010b) *Vergi Kimlik Numarası Genel Tebliği*, Seri no: 4, 27588 Sayılı Resmi Gazete yayımı, www.rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2010/05/20100522-16.htm

Oktar, S. A. (2002) “Sahte Fatura Kullanılmasında Sorumluluk”, *Vergi Sorunları Dergisi*, s.167, ss. 116.

Öğünç F. ve Yılmaz G. (2000) *The Central Bank of The Republic of Turkey, Research Department Estimating The Underground Economy In Turkey*, <http://www.forecasturkey.com/Articles/academic/estimating%20the%20underground%20economy%20Oct%202000.pdf>

Özçelik, Ö. (2005) *Teorik ve Kavramsal Perspektiften Kayıt dışı Ekonomi Sorunu, Ölçümü ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya.

Özdemir, C. S. (2009) “Gerçek Ücretin Bordroya İntikal Ettirilmemesi ve Hapis Cezası”, *BSMMO Bilanço Dergisi*, s.119, ss. 89-90.

Özkara M. (2004) *Ekonomik Krizlerin Temel Sebebi: Düşük Vergi Yükü*, www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_dusuk_vergi_yuku.htm

Özsoylu, A. F. (1996) *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi*, Bağlam Yayıncılık: Adana.

Sarılı, M. A. (2002) “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”, *Bankacılar Dergisi*, s. 41, ss. 32-36.

Sarıkaya, H. E. (2007) *Kayıt Dışı Ekonomi’nin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği (1980-2005)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Savaş, A. (2008) “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi: Kapsamı, Etkileri ve Öneriler”, *Sayıştay Dergisi*, s.72, ss. 58-59.

Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 5760 Sayılı Kanun, (01.05.2008) madde: 5, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=63271

Selman, F. (2007) *Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutu*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Süngü, M. (2009) “Vergide Adalet!”, *BSMMMO Bilanço Dergisi*, s. 119, ss. 74-75.

Şadi Ç. (2003) *Serbest Meslek Erbabının Vergilendirilmesindeki Haksızlıklar*, www.alomaliye.com/sadi_cetin_smeslek_haksizlik.htm

Taşdelen, A. (2004) “Vergisel Açından Nakit Tahsilat ve Ödemenin Belgelendirilmesi Ödevi”, *Vergi Dünyası Dergisi* (2. Baskı) ss. 143-144.

TCMB (2010) *TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*, www.evds.tcmb.gov.tr

Tecim, B. A. H. (2008) *Kayıt Dışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Tıktık, A. (2004) Ağustos, “Kayıt dışı Ekonomi, İstihdam ve İşsizlik”, *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu İşveren Dergisi*, ss. 1.

Tuay, E. ve GÜVENÇ, İ. (2007) “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”, *Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı*, s. 51, ss. 23

Türker, M. (2009) “Vergi Sisteminin Bütünlüğü Bozuldu”, *TÜRMOB Bilanço Dergisi*, s.158, ss. 2-3.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2010a) *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2008*, sayı: 134, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6295

Türkiye İstatistik Kurumu, (2010b) *Üretici Fiyatları Endeksi Haziran 2010*, sayı: 120, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6282

Türkiye İstatistik Kurumu (2010c) *Tüketici Fiyatları Endeksi Haziran 2010*, sayı: 119, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6281

Türkiye İstatistik Kurumu (2010d) *Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Nisan Dönemi Sonuçları, 2010*, sayı: 146, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6288

Türkiye İstatistik Kurumu (2010e) *Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Mayıs Dönemi Sonuçları, 2010*, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6305

Türkiye İstatistik Kurumu (2007) *Çocuk İşgücü Araştırması, 2006*, sayı: 61, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=482

Türmob (2009a) “Çalışan Yoksullaştı”, *Bilanço Dergisi*, Kasım, s. 157, ss. 7-8.

Türmob (2009b) “2010 Bütçesi 287 Milyar”, *Bilanço Dergisi*, Kasım, s.157, ss. 11.

Türmob (2009c) “Ekonomik Kriz İşsizlik Krizine Dönüştü”, *Bilanço Dergisi*, Aralık, s. 158, ss. 9.

Türmob (2009d) “BSMMMO’dan İş Dünyasına Uyarı”, *BSMMMO, Bilanço Dergisi*, Aralık, s. 121, ss. 8-9.

Türmob (2009e) “Vergide Süreçlerin Takipçisi Olacağız”, *BSMMMO, Bilanço Dergisi*, Aralık, s.121, ss.14-15.

Ulusoy, M. A. (2005) “Kayıt dışı Ekonomi ile Mücadelede Hesap Uzmanları Kurulu”, *Vergi Dünyası Dergisi*, s.286, ss. 1.

Unakıtan, K. (2005) “Kayıt Dışı Ekonomi”, *Sözlü Bildiri, Panel*, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, ss. 22, 25, 28, Ankara.

Us, V. (2004) “Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, *Türkiye Ekonomi Kurumu*, ss. 10, 28.

Uysal, B.K. (2005) “Kayıt Dışı Ekonomi”, *Sözlü Bildiri, Panel*, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, ss. 57- 58- 59- 62, Ankara.

Vergi Usul Kanunu (09.08.2010a) *Kaçakçılık Suçları ve Cezaları hakkındaki 214 Sayılı Kanun, madde: 359*, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1045.html

Vergi Usul Kanunu (15.08.2010b) *Faturanın Şekli, madde: 230, 5. bend*, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1045.html

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (2010c) *E- Fatura, Sıra no. 397*, www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=hb7fisQSxrvYXBdl&type=teblig

Vural, T. (2005) “Kayıt Dışı Ekonomi”, *Sözlü Bildiri, Panel*, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, ss. 17, Ankara.

Yetim, S. (1999) *Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonomi*, Türkiye Bankalar Birliği, s. 215, ss. 3-5, 19-20, 22, 68.

EK-1. Anket Formu

KAYITDIŞI EKONOMİNİN ALGILANMASI VE ÖNLEME ÇABALARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ AYDIN İLİ ÖRNEĞİ

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI

Bu proje, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Programı çerçevesinde gerçekleştirilmekte ve muhasebe meslek mensuplarının, vergi denetmenlerinin ve işletme yöneticilerinin kayıt dışı ekonomiye bakış açıları ve önleme çabalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. ‘Vereceğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır’.

1.Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

2.Yaşınız: 20-30 30-40 40-50 50-60

3. Mesleğiniz:

Muhasebe Meslek Mensubu Vergi Denetmeni İşletme yöneticisi

4. Aylık Toplam Geliriniz:

1000 TL – 1500 TL 1500 TL – 2000 TL 2000 TL – 2500 TL 2500 TL – 3000 TL

3000 TL – 3500 TL 3500 TL – 4000 TL 4000 TL – 4500 TL 5000 TL ve üzeri

5. Öğrenim Durumunuz:

Lise Ön Lisans Lisans Lisansüstü Doktora

6. Kaç Yıldır şu an bulunduğunuz meslekte çalışmaktasınız?

0 – 2 yıl 3 – 5 yıl 6 – 8 yıl 8 – 10 yıl 10 yıldan fazla

Aşağıda, kayıt dışı ekonomiye bakış açınızı ölçmeye yönelik bazı ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere ne derece katıldığınızı belirtmek için kutucuklardan bir tanesini tercih edecek şekilde işaretleyiniz.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Kararsızım

- Katılmıyorum
- Kesinlikle katılmıyorum

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
	++	+	0	-	--
1) Vergi denetimi ülkemizde etkin bir biçimde uygulanmaktadır.					
2) Kayıt dışının azaltılmasında muhasebe meslek mensuplarının önemli bir rolü bulunmaktadır.					
3) Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını artırır.					
4) Vergi oranlarında yapılacak indirimler, vergi ödemeyi teşvik eder.					
5) Şu andaki yasal uygulamalar kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.					
6) Yüksek KDV oranları belgesiz (Faturasız) alışverişini özendirir ve kayıt dışı işlemleri artırır.					
7) İthalatın artması, yurtiçi üreticilerin rekabet gücünün azalmasına ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır.					
8) Vergi iadesinin kaldırılması kayıt dışını artırır.					
9) Muhasebecilerin yetkilerinin artırılması kayıt dışını azaltır.					
10) Basit usulde defter tutma kayıt dışını artırır.					
11) Kayıt dışı ile mücadelenin başarılı olabilmesi için siyasi iradenin kararlılığı gerekli ve yeterlidir.					
12) İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler.					
13) Vergi affı uygulaması mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirmemelerine neden olmaktadır.					
14) Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması işsizliği azaltır.					
15) Kayıt edilmek üzere muhasebeciye getirilen belgeler, işletmelerin yapmış oldukları işlemlerin gerçek durumunu yansıtmamaktadır.					

Aşağıda, kayıt dışı ekonomi algılamalarınızı ve önleme çabalarınızı değerlendirmeye yönelik bazı ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere ne derece katıldığınızı ölçmek amacıyla kutucuklardan bir tanesini işaretleyiniz.

- **Kesinlikle Katılıyorum**

- **Katılmıyorum**

- **Katılıyorum**

- **Kesinlikle Katılmıyorum**

- **Kararsızım**

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
	++	+	0	-	--
1) Kayıt dışının azaltılmasında toplumsal vergi ahlâkı bilincinin oluşturulması önemlidir.					
2) Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların, daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir.					
3) Kayıt dışının azaltılmasında alınan ihbarların değerlendirilmesi önemlidir.					
4) Kayıt dışının azaltılmasında internet vergi dairesi uygulamasının yaygınlaştırılması önemlidir.					
5) Kayıt dışının azaltılmasında e-beyanname, e-fatura ve e-denetim uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir.					
6) Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ihbar ikramiyesi önemlidir.					
7) Denetim elemanlarının bağımsız bir biçimde hareket edebilmeleri kayıt dışının önlenmesinde önemlidir.					
8) Kayıt dışının azaltılmasında yazılı basından yararlanmak önemlidir.					
9) Kayıt dışının azaltılmasında Görsel Basın'dan yararlanmak önemlidir.					
10) Başbakanlığın yayımladığı 2008-2010 dönemine ilişkin kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi eylem planı, Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemlidir.					
11) Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir.					
12) Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi irade önemlidir.					
13) Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede işletme maliyetlerinin artması önemlidir.					
14) Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede eğitim seviyesi önemlidir.					
15) Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede yabancı yatırımlar önemlidir.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Feden AKKOÇ
Doğum Yeri ve Tarihi : Berlin/ ALMANYA

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, İşletme Programı
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, İşletme Programı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Almanca.
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler : Kayıt dışı ekonominin algılanması ve önleme çabaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi Aydın ili örneği Bilimsel Araştırma Projesi

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

e-posta Adresi : kelebek.26.12@hotmail.com

Tarih : 05.08.2010